

Jan Bauer

CO
V UČEBNICÍCH
DĚJEPISU
neBYLO
potřetí

Obsah

Obsah	5
Úvod	6
Potopená kolébka civilizace?	10
Světová válka o Tróju	28
Neodolatelná krasavice Kleopatra	47
Potulný čaroděj Ježíš	77
Libický masakr – skutečnost, nebo fikce?	104
Byl Marco Polo opravdu v Číně?	129
Karel IV. jako mistr podvodu a klamu	142
Pokus o otrávení Václava IV.	159
Kolik bylo pražských defenestrací?	176
Navždy zmizelé ostrovy	187
Šílená matka Habsburků	199
Kdo nasadil parohy králi Slunce?	216
Vražda zamilovaného hraběte	225
Tajemství smrti korunního prince	245
Výběr z literatury	264

Úvod

Vážení čtenáři,

dovoluji si vás opět uvítat nad stránkami knižní řady „Co v učebnicích dějepisu nebylo“. Tento už třetí svazek se od předcházejících dvou odlišuje především tím, že je dílem pouze jediného autora a nikoliv autorského kolektivu. Nakladatelství se pro tento krok rozhodlo v zájmu zjednodušení přípravy celé publikace a také kvůli jejímu stylistickému sjednocení a větší obsahové provázanosti. Což samozřejmě neznamená, že by si nevážilo práce mých kolegů a přátel, kteří se na dosavadních dvou svazcích podíleli. Vždyť například jeden z těchto autorů právě v tomto nakladatelství vydává vlastní samostatnou knihu žánru literatury faktu. A možná se všichni v někdejší sestavě znovu setkáme nad nějakým dalším projektem, ale to teprve ukáže čas.

Co vás v třetím svazku „Co v učebnicích dějepisu nebylo“ čeká? Opět vám mohu slíbit poučné, zajímavé a – jak doufám – i napínavé čtení. První kapitolu uvádí dlouhý citát starořeckého filozofa Platóna o bájně Atlantidě. Tentokrát budeme v souvislosti s touto legendární pevninou, která se prý kdysi potopila do hlubin oceánu, pátrat po tom, zda mohla být kolébkou celé pozemské civilizace. Zda zachránivší se Atlant'ané náhodou

neinspirovali první říše v údolí Nilu, v Mezopotámii, megalitické kultury v západní Evropě a stejně tak na opačné straně Atlantiku tajemná indiánská města ve Střední a Jižní Americe.

Jestlipak víte o tom, že ve východním Středomoří před několika tisíci lety zuřila válka, která snese označení „světová“? Jakou roli v ní hrálo město Trója, o němž psal starořecký básník Homér? Také nás čeká setkání s pověstně krásnou egyptskou královnou Kleopatrou, která svedla nejmocnější muže Římské říše. Zamysleme se nad tím, zda Ježíš skutečně mohl konat zázraky, probouzet k životu zemřelé, chodit po vodní hladině či měnit vodu ve víno. Na základě rozboru slavného středověkého bestselleru Marka Pola se pokusíme zodpovědět otázku, zda se opravdu tento benátský kupec dostal až do Číny, nebo jestli si náhodou některá svá dobrodružství prostě nevymyslel. Vždyť i mnozí kartografové středověku si, jak nám poví jedna z kapitol této knihy, vyfantazírovali celé ostrovy, zaplnili jimi svoje mapy a mořeplavci pak po nich marně pátrali.

Dojde i na příběhy poněkud pikantnějšího rázu. Třeba o tom, kdo nasadil parohy Králi Slunce Ludvíkovi XIV. či proč anglický král Jiří I. zapíral svoji manželku. Samozřejmě nezapomeneme ani na české dějiny. Budeme si vyprávět například o vyvraždění rodu Slavníkovců; o tom, jak mimořádně obratným politickým intrikánem nešťtícím se ani podvodu byl všeobecně ctěný „otec vlasti“ Karel IV., nebo o tom, že jeho nepřítel zdárný syn

Václav IV. o vlásek unikl pokusu o vraždu, když mu kdosi podal jed. Kdo byl tím tajemným travičem, to se pokusím vypátrat.

Zkrátka a dobře, každý zvědavý čtenář či čtenářka by si měl v této knize najít něco zajímavého a pro sebe nového a objevného. Alespoň v to jako autor neskromně doufám, Sám se přiznávám, že jsem se při psaní bavil, pokud ovšem chcete neustálé probírání se v papírech, knihách a encyklopediích za zábavu považovat. V každém případě se i pro mne jednalo o vzrušující dobrodružství poznávání.

V této souvislosti si nemohu odpustit jednu poznámku. Na besedách se mě občas čtenáři ptají, zda při psaní o historických záhadách sám prožívám něco napínavého. Většinou mě tím uvedou do rozpaků. Vždyť ani neprozkoumávám žádné tajemné podzemí a nehledám zde zapomenuté poklady, ani nepřekopávám pouštní písek, abych zde našel dávno zapomenutý staroegyptský chrám či dokonce skrytou bránu do jiných dimenzí, ani se nespouštím do mořských hlubin k vrakům potopených lodí nebo starověkých měst, jak by mnohá čekali čtenáři odkojení filmy s Indiána Jonsem. Většinou sedím u počítače ve své pracovně a občasné návštěvy antikvariátů, knihoven či archivů v sobě rozhodně neskrývají žádné vážnější riziko.

Tentokrát jsem však při psaní knihy opravdu zažil chvíle, kdy mi tuhla krev v žilách a obličej trnul hrůzou. Jsem už starší ročník poněkud konzervativnějšího založení a na počítačích jsem začal pracovat až krátce před svou

padesátkou. Ne všechno, co se práce s nimi týče, chápu, zdaleka ne všemu rozumím. Dokonce jsem náchylný si představovat, že tam kdesi uvnitř v té plechové krabici běhají zminiaturizovaní Japonci a zařizují všechny ty úžasné věci, kterých jsou počítače schopny. A tak se stalo, že jsem si jednou jediným bezděčným pohybem malíčku smazal tři čtvrtiny už napsaného textu knihy. Když ani přivolaný počítačový expert si s tím nevěděl rady, byl jsem takříkajíc na pokraji zhroutení. Nakonec mi nezbylo, než sednout a psát všechno znova. Termín odevzdání rukopisu mě tlačil a šéfredaktor nakladatelství posílal výhružné e-maily. Psal jsem zuřivě jako o život a přiznám se vám, že tohle tuze ošklivé dobrodružství bych nikomu nepřál. Nakonec jsem knihu, byť mírně za smluvním termínem, odevzdal, a všechno šťastně dopadlo. A mně teď nezbyvá než vám popřát příjemné chvíle nad jejími stránkami a také – ať se vám vyhnou podobné smolné nehody.

1. kapitola

Potopená kolébka civilizace?

„... Vypravují totiž písma, jak, vaše obec zastavila kdysi velikou moc zpupně se valící od Atlantského moře na veškerou Evropu a Asii. Tenkrát totiž bylo lze se dostatí přes ono moře, neboť mělo před svým ústím, které vy jmenujete ve své řeči Héraklovými sloupy, ostrov; ten ostrov byl větší než Libye a Asie dohromady a tehdejší cestovatelé mohli se z něho dostatí na ostatní ostrovy a z těch ostrovů zase na celou protější pevninu, prostírající se kolem onoho pravého moře... A na tomto atlantském ostrově povstala velká a neobyčejná královská moc, panující nad celým tím ostrovem a nad mnoha jinými ostrovy a částmi pevniny; mimo to pak ještě na této straně nám vládli nad Libyí až po Egypt a nad Evropou až po Tyrhénii (Tyrhénské moře je částí Středozemního moře mezi italskou pevninou, Sicílií, Sardiníí a Korsikou). Nuže, celá tato moc sebrala se kdysi v jedno a pokusila se jedním nárazem podrobiti si vaši i naši vlast i veškerou zemi na této straně úžiny. A tehdy se mohutnost vaší obce, Solóne, před celým světem zaskvěla statečností a silou: postavila se totiž na ochranu všech a jsouc zprvu v čele Helénů, ale pak, po odpadnutí jiných donucena bojovat samojediná, podstoupivši krajní nebezpečství, svou

odvahou i válečným uměním přemohla útočníky a dobyla vítězství; tím zabránila, aby nebyli porobeni, kdo ještě nebyli v porobě, nás pak, ostatní obyvatele zemí uvnitř Héraklových hranic, všechny nezištně osvobodila. Ale v pozdějším čase nastala jednou neobyčejně silná zemětřesení a povodně; přišel soudný den a noc a tu propadlo se u vás všechno mužstvo schopné zbraně do země a právě tak ostrov Atlantis se propadl do země a zmizel. Proto až dosud jest moře na oné straně nepřístupno plavbě i zkoumání, neboť překáží v cestě vysoko k povrchu nakupené bahno, které zůstavil klesající ostrov...“

Tolik výňatek z Platónova dialogu Timaios, jenž dodnes vzrušuje představivost mnoha profesionálních i amatérských badatelů. V jeho první části Sokratův spolubesedník a spisovatel, athénský aristokrat Kritias vzpomíná na svého děda, který zase vzpomínal na líčení politika a básníka Solóna, tvůrce athénské ústavy. Právě Solónovi prý totiž kdysi vyprávěli egyptští kněží o dávné válce Athéňanů s mocnou říší Atlantidou. V dalším dialogu nazvaném Kritias pak filozof Platón samotnou Atlantidu podrobněji popsal:

„Nejprve vystavěli mosty přes mořské pásy, které obkličovaly staré hlavní město, činíce tak cestu ven i ke královskému obydlí. Toto královské obydlí zřídili hned na začátku v tom bydlíšti boha i předků a jak je potom jeden od druhého přijímal a výzdoby doplňoval novými výzdobami, převyšoval co mohl svého předchůdce, až

vytvořil sídlo, vzbuzující úžas při pohledu na velikost i krásu stavby. Prokopali totiž příkop od moře až k vnějšímu kruhu, tři sta stop zšíří, sto stop zhloubí a padesát stádií zdělí, a zřídili takto průplav z moře do něho jako do přístavu, učinivše ústí tak široké, aby do něho mohly vplouti i největší lodi. A také pásy země, které oddělovaly pásy moře, prokopali tak, aby jedna triera (typ starověké válečné lodi 35 až 38 metrů dlouhé a 5 metrů široké se třemi řadami vesel nad sebou) mohla proplouvat sem a tam, a opatřili mosty s tak vysokým korytem, aby bylo možno dole podplouvat; křídla suchých pásů měla totiž takovou výšku, že dostatečně vyčnívala nad moře... Ostrov, na kterém byl královský dům, měl průměr pět stádií. Pak obehnali ostrov, jakož i pásy a most, široký sto stop, ze všech stran kolem dokola kamennou zdí a postavili všude na mostech u mořských průchodů věže a brány. Kámen lámali kolem dokola vespod na středním ostrově i vespod na pásech na vnější i vnitřní straně, jednak bílý, jednak černý, a tím zároveň vylamovali v nich po obou stranách loděnice, přikryté samotnou skálou. A domy stavěli zčásti jednobarevné, zčásti pro okrasu pestré z kamenů rozličných barev, využívajíce takto jejich přirozeného půvabu, a hradbu kolem vnějšího pásu obložili po veškerém obvodě mědí jakoby nátěrem, hradbu pak vnitřní polili cínem a kruh kolem samé akropole mosazí s oslnivým leskem...“

Nebudu vás, milí čtenáři, dále unavovat citováním z Platónova dialogu, mimochodem nedokončeného nebo

snad dokončeného, ale zčásti ztraceného. Dochoval se nám totiž jen jeho zlomek. Popisovanou Atlantidu brali lidé v Platónově době i dlouho po ní většinou jen jako legendu. Nejčastěji bývala považována za popis ideálního státu, ale ruku na srdce, k tomu má Platónovo vypravování dosti daleko. Vždyť starověkému čtenáři mohla vedle rozmařilého přepychu královského paláce nanejvýš imponovat technická řešení atlantského přístavu, která však nebyla ničím nemožným ani pro jejich stavební dovednosti. Upřímně řečeno, větší zájem o Atlantidu vypukl až v 19. století poté, co německý obchodník Heinrich Schliemann objevil Tróju, rovněž dlouho odsouvanou do říše legend. Však si o ní budeme povídat už v následující kapitole. A pokud jde o Atlantidu, neodbytně se vtírala a dosud vtírá jedna zásadní otázka: Jestliže skutečně existovala Trója popisovaná básníkem Homérem, proč by nemohla být dávnou skutečností také Atlantida, o níž psal Platón?

Celá záležitost má ale háček. Zatímco o Tróji existovala řada dalších svědectví, o Atlantidě máme jen jedno jediné a to ještě zprostředkované. A to je opravdu trochu málo.

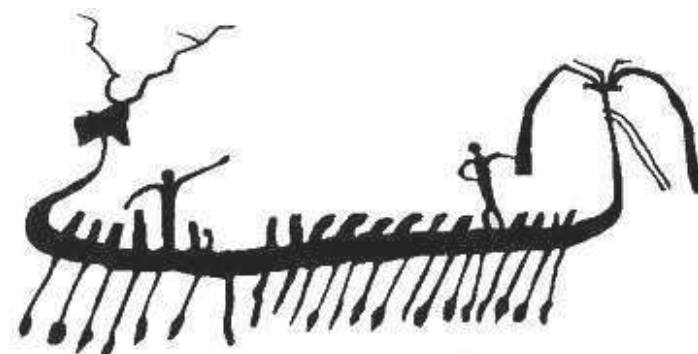
Co o Atlantidě věděl například známý řecký dějepisec a zeměpisec Hérodotos z Halikarnassu? Zhruba sto let před Platónem, tedy asi kolem roku 460 př. n. l., nám popsal obyvatele severní Afriky, které nazval Atlantány. Pojmenoval je tak ale podle pohoří Atlas a prozradil nám o nich, že prý nejedí nic živého a nezdají se jim žádné sny. Trochu blíže Platónově verzi je římský spisovatel Elianus

z 2. století n. 1., který s odvoláním na řeckého zeměpisce Teopompa, žijícího 600 let před ním, napsal: „*Evropa, Asie a Afrika jsou ostrovy obklopené ze všech stran oceánem. Vně tohoto světa je ještě pevnina s mnoha obyvateli a městy. Vypravuje se, že vojsko této pevniny chtělo v počtu 10 milionů vtrhnout na pevninu naši, když se přeplavilo přes oceán. Dostalo se až k Hyperborejcům, kteří byli pokládáni za nejšťastnější z obyvatel této části země. Když však, dobyvatelé viděli jejich způsob života, pokládali je za tak nešťastné, že se zřekli všech agresivních choutek a vrátili se do své domoviny za oceánem.*“

Pomineme-li skutečnost, že Hyperborejci žili jen ve fantazii Řeků jako bájný šťastný národ kdesi na severu, což mohlo vzhledem k poloze Řecka klidně znamenat třeba i českou kotlinu, nápadně nám celé líčení připomene Platónův dialog Timaios s jeho vyprávěním, které údajně Solón vyslechl v Egyptě. Autor komentářů k Platónovu dílu Proklos, žijící v 5. století n. 1., zase cituje Krantóra ze Soloi, který údajně v egyptském Sais v chrámu bohyně Neit spatřil sloupy s hieroglyfy popisujícími zkázu Atlantidy, jenže opět je to informace jaksi z druhé ruky. O městě na záhadném ostrově v Atlantiku nám prý zanechal svědectví i řecký spisovatel Dionýsios Mílétský v rukopise nazvaném Putování do Atlantidy. Bohužel se zřejmě nenávratně ztratil.

V podobném duchu bychom mohli pokračovat dál. Zatímco Trója byla všeobecná známá, na zprávy o

Atlantidě jsou všechny literární prameny až na Platóna skoupé. Že by si ji snad tento slavný filozof vymyslel?

Egyptská skalní kresba, pocházející asi z roku 3000 př. n. l. možná znázorňuje rozměrnou veslici, na které se zachránili uprchlíci z Atlantidy

V roce 1929 objevili německý teolog Adolf Deissmann a orientalista Paul Kahle v knihovně Starého serailu v Istanbulu fragment mapy světa zhotovené v roce 1513 na objednávku tureckého admirála Piriho Reise. Vedle překvapivého a dosti přesného zakreslení kupodivu odledněného pobřeží Antarktidy, o které nemohl mít v admirálově době nikdo ani potuchy, je zde uprostřed Atlantského oceánu zobrazen velký ostrov označený jako Antilie. Vzhledem k tomu, že přímo v těchto místech se vyskytuje v hloubce 2,3 kilometru na Atlantském podmořském hřbetu rozsáhlá plošina, nabízí se otázka, zda by nemohla být totožná s potopenou Atlantidou. Mapa by

tak představovala jakýsi, pro mnohého těžko uvěřitelný, záznam dávno minulé skutečnosti.

Mapa Piriho Reise přitom není jediná, která eviduje nám neznámý záhadný ostrov uprostřed oceánu. Připomeňme si ještě Reineltovu mapu z roku 1510 a mapu jezuity Anastasia Kirchera, který zakreslenou pevninu výslovně pojmenoval Atlantis. Kde brali středověcí kartografové své údaje a proč do jinak na svou dobu poměrně spolehlivých map zaznamenávali vybájený ostrov? Že by informace o ní získali z nějakých nám už nedostupných nebo nepoznaných zdrojů?

Německý astronom a zároveň amatérský prehistorik Klaus Aschenbrenner tvrdí, že takovýmto zdrojem mohla být slavná alexandrijská knihovna. Vždyť kolem ní byli svého času soustředěni nejlepší učenci starověku. Ve 2. století př. n. l. zde například pracoval jako hlavní knihovník zeměpisec a matematik Eratosthenes, který už tehdy věděl, že Země je kulatá a dokázal vypočítat její velikost ze zakřivení zemského povrchu. Alexandrijská knihovna, největší rukopisná sbírka celého antického světa obsahující prý 500 000 až 700 000 papyrových svitků, bohužel několikrát vyhořela, naposled definitivně po dobytí toho přístavního města Araby v 7. století n. l. Podle názoru Klause Aschenbrennera se však odtud některé záznamy nebo mapy mohly dostat do byzantské Konstantinopole, dnešního Istanbulu, kde se nakonec staly kořistí Turků nebo také Benátčanů.

Podívejme se na Platónovo vypravování trochu podrobněji. Svoji Atlantidu docela přesně lokalizoval do moře za Héraklovými sloupy, tedy za dnešní Gibraltarský průliv. Tady se měl údajně nacházet ostrov větší než Libye a Asie dohromady, uvedeno na pravou míru: větší než pobřeží severní Afriky bez Egypta a Malá Asie. Postupujeme-li Atlantikem od Gibraltarského průlivu směrem na západ, narazíme nejdříve na ostrov Madeira, pak na Kanárské ostrovy a ještě dále a poněkud severněji na Azory. Bohužel geologicky nejsou ani Kanárské ostrovy ani Azory vrcholky potopených horských pásem. Vznikly, jak nás poučí geologové, erupcí sopečných hmot, které pronikly na povrch staršími horninami. Tedy nikoliv tak, že by představovaly pozůstatky nějaké potopené pevniny či většího ostrova.

V dialogu Timaios se hovoří o tom, že k válce Atlantidami s Athéňany a k následnému propadnutí Atlantidy do moře došlo před devíti tisíci lety počítáno od Solónovy doby. Z dnešního pohledu to tedy znamená, že celá událost se musela odehrát před takřka dvanácti tisíci roky. V té době samozřejmě ještě neexistovaly žádné Athény. Nejstarší nám známé město Jericho vzniklo někdy před deseti tisíci roky, byť z našeho hlediska připomínalo spíše jen hrazenou osadu. Mohlo tedy před dvanácti tisíci lety vůbec existovat uprostřed Atlantského oceánu kvetoucí město v takové podobě, v jaké nám ho popsál Platón? Asi těžko.

Přesto se tu jedna zajímavá skutečnost nabízí. Zkusme trochu popustit uzdu své fantazii a podívejme se na jisté, přinejmenším zvláštní souvislosti. Shodou okolností právě v té době, tedy před dvanácti tisíci roky, končila poslední doba ledová. Ruský geolog Nikolaj Žirov odvážně spojil tuto klimatickou změnu s hypotetickým zánikem Atlantidy. Podle jeho názoru se někdy před 11 500 až 12 000 roky potopil uprostřed oceánu obrovský ostrov, což mělo dalekosáhlé následky. Teplý Gofský proud, jenž Atlantidánům umožňoval Platónem uváděné dvě sklizně do roka, náhle nenarážel na překážku v podobě pevniny, nýbrž začal pronikat podél východních břehů severoamerického kontinentu až k severozápadnímu pobřeží Evropy a do Severního ledového oceánu. Rozsáhlé vodní plochy se citelně ohřály, možná až o 10 stupňů Celsia, a ledovce pokrývající severní Evropu začaly tát. V oceánech proto přibýlo vody, hladina světových moří stoupla zhruba o 100 metrů. Pod vodou se ocitla i tzv. Beringie, tedy pás pevniny, po němž předkové Indiánů přešli z asijské Čukotky na americkou Aljašku, jak to prokázal antropolog českého původu Aleš Hrdlička.

Náhlé oteplení na severní polokouli však mohlo mít i tragické důsledky pro některé živočišné druhy. Klasik české záhadologie, spisovatel Ludvík Souček, byl například přesvědčen, že právě nečekaná katastrofa v Atlantiku způsobila rychlé vymírání mamutů. Prudké oteplení totiž zcela změnilo vegetaci v Evropě a tito obrovští srstnatí chobotnatci tak přišli o svou obvyklou

stravu, nehledě na to, že jejich tělesná konstrukce byla stavěna na podstatně chladnější klima.

Co se vlastně mohlo v Atlantidě přihodit? Platón se výslovně zmínil o jejím propadnutí do moře, což by mohlo způsobit rozsáhlé zemětřesení. Mimořádně silné zemské otřesy pravděpodobně vyvolaly ničivé vlny tsunami, jaké si sami pamatujeme z obrovské přírodní katastrofy, která na sklonku roku 2004 postihla část jihovýchodní Asie a při níž přišlo o život zhruba 250 tisíc lidí. Podobná neštěstí známe z minulosti i z Atlantiku. Například 1. listopadu 1755 vyvolalo zemětřesení v hlubinách oceánu 200 kilometrů od portugalského pobřeží mohutnou vlnu tsunami, která takřka spláchla metropoli Lisabon a její okolí a zabila na 60 tisíc osob.

Samozřejmě mohlo dojít i k výbuchu sopky. Například při známé erupci sopky Krakatoa mezi Sumatrou a Jávou v Indickém oceánu 27. srpna 1883 vyletěl celý ostrov do povětří. Strašná exploze byla slyšet až v Austrálii ve vzdálenosti 5000 kilometrů. Zahynulo přes 36 tisíc lidí a pro názornou ilustraci o síle výbuchu uveďme, že například dělový člun holandského námořnictva Berouw byl tehdy vymrštěn do výšky deseti metrů a dopadl tři kilometry od pobřeží. Popel z výbuchu zanesl přitom celé okolí v okruhu 100 kilometrů.

Nabízí se i katastrofy jiného druhu. Polský astronom a atlantolog Leopold Zajdler přišel s hypotézou, že zánik obrovského ostrova v Atlantiku zavinila srážka Země s jádrem komety. K dopadu tohoto kosmického tělesa

údajně došlo někde v oblasti Sargasového moře, kde se prý dnes nacházejí dva podmořské krátery o ploše 200 000 čtverečních kilometrů. Od místa nárazu se směrem k severu objevila na dně Atlantského oceánu rozsáhlá trhлина dlouhá tři tisíce kilometrů.

Podle dalšího, tentokrát rakouského atlantologa Otty Mucka, nešlo o srážku s jádrem komety, ale s planetkou. A nezpůsobila přitom jen zánik Atlantidy, nýbrž dokonce přesun zemských pólů o 3500 kilometrů. Následkem tohoto přesunu se během několika dní celá Sibiř ocitla pod ledovým příkrovem a umrzlo tu více než 100 tisíc mamutů. Taková událost, pokud se opravdu stala, by vlastně byla svého druhu opakováním podobné katastrofy z doby před 65 miliony let, kdy dopad kosmického tělesa v dnešním Karibiku mimo jiné způsobil vyhynutí druhohorních ještěřů.

Celá hypotéza o souvislosti konce poslední doby ledové s potopením Atlantidy však nevysvětluje, jak to bylo s těmi předcházejícími dobami ledovými. Přece se kvůli každé zase znovu nezvedal a nepropadal ostrov v Atlantiku?! Vždyť ledových dob bylo pravděpodobně dvanáct, někteří klimatologové dokonce hovoří o ještě větších počtech, a stejně tak dvanáct (nebo ještě více) dob meziledových. V jedné takové meziledové době, byť se nám to občas při sněhových kalamitách nezdá, právě žijeme. Kromě toho kolísání klimatu probíhalo na severní i jižní polokouli. Jak si potom máme vysvětlit skutečnost, že

Golfský proud ohřívá nejen Severní ledový oceán, ale i oceán obklopující Antarktidu?

Kruhová kamenná stavba, snad chrám, Stonehenge v jižní Anglii, na rytině z 18. století. Mohli být jejími staviteli nebo projektanty Atlantidáné?

Leda by se Platón ve svém časovém údaji ať nevědomky nebo spíše záměrně spletl. Líčil přece dávný příběh, který proto odsouval co nejdále do minulosti. Ve skutečnosti se patrně Atlantida potopila do oceánu podstatně později. Muselo tomu tak být už proto, že existence jediné poměrně vyspělé civilizace na planetě jinak jen řídké osídlené lidmi žijícími ještě na úrovni doby kamenné, jak tomu muselo být před 11 500 lety, je zcela absurdní.

Nedošlo však v pozdější době v Atlantském oceánu k větší přírodní pohromě, která by pohřbila nějaké ostrovy? Skutečně, kolem roku 3000 př. n. l. postihla tuto oblast

rozsáhlá geologická katastrofa, která například rozpoltila Island impozantním zlomovým kaňonem a pokračovala dál po mořském dně.

Můžeme ji takto přesně časově zařadit především proto, že se pod příkrovem lávy podařilo objevit zbytek stromu, v jehož dřevu mohli odborníci změřit obsah nerozpadlého izotopu uhlíku C 14, tedy datovat ho pomocí radiokarbonové metody.

Je zajímavé, že zhruba kolem roku 3000 př. n. l. zaniká megalitická kultura na Maltě ve Středozezemním moři, která po sobě zanechala chrámy sestavené z obrovských kamenných kvádrů, ale také hluboké koleje vyryté do vápence, jimiž je celý ostrov protkán a jejichž původ zůstává stále nevyřešenou záhadou. Rozhodně se mýlí známý britský spisovatel Arthur C. Clark, když tvrdí, že jde o stopy povozů starých Římanů. Megalitická civilizace na Maltě zanikla zřejmě náhle. Tvůrci monumentálních chrámů kamsi ve spěchu odešli. Proč?

Ale stopy podobného náhlého stěhování z doby kolem roku 3000 př. n. l. nalézáme také na Krétě, kde se obyvatelé zřejmě před nějakou hrozbou uchýlili do jeskyní. Ohlas těchto událostí zjišťujeme i v řecké mytologii. Možná není náhodou, že podle dávných pověstí se nejvyšší olympský bůh Zeus narodil právě v krétské jeskyni Psychro, kde ho pak matka Rhea ukrývala před jeho otcem Kronem.

Zároveň je však období kolem roku 3000 př. n. l. spojeno s počátky prvních velkých civilizací. V Egyptě se

ujal vlády legendární král Menej, zakladatel první dynastie faraónů. Řecký dějepisec Hérodotos o něm později napsal, že „zabezpečil Memfis hrází. Tehdy proudila řeka Nil podél písčiny pahorků do Libye. Menej přehradil asi 100 stádií nad Memfísem hrází její jižní ohyb, vysušil staré řečiště a způsobil, že řeka tekla mezi horami v kanále... Kdyby zde řeka jednou hráz protrhla, dostal by se Memfis do velkého nebezpečí, že bude zaplaven. Když Menej, první král, ohraničený kus země vysušil, založil na něm nejprve toto město, které se dnes jmenuje Memfis... Kolem města nechal vykopat jezero, které řeka zásobuje vodou, a to severně a západně od města, neboť na východě teče sám Nil... „Nepřipomínají vám Menejovy budovatelské aktivity popis hlavního města Atlantidy? Kde najednou Egyptané objevili svoje stavitelské schopnosti? Neměli k tomu náhodou nějaké cizí poradce či projektanty?

Právě za Menejova panování bylo vytvořeno první obrázkové písmo – hieroglyfy, které mytologie spojuje s egyptským bohem moudrosti Thovtem. Mimochodem, Thovt byl také bohem Měsíce a tento přirozený satelit Země bývá spojován se západní světovou stranou. Neznamená to snad, že by autor prvního písma přišel ze západu, kde zanikla Atlantida? Nemohl být Thovt zachráněným Atlantidánem, který se s Egyptany podělil o svoje vědomosti?

Kolem roku 3000 př. n. l. se v jižní Mezopotámii upevňuje říše Sumerů a její chrámoví úředníci vynalézají klínové písmo. Je to jen náhoda? A přibližně ve stejné

době, tedy celé půltisíciletí před prvními pyramidami, vyrůstá v jižní Anglii první fáze dodnes udivující kruhové kamenné stavby Stonehenge, vytvořené z mohutných pískovcových balvanů, z nichž některé váží až 40 tun.

Vědci se dodnes přou, zda jde o chrám či snad astronomickou observatoř, nebo kombinaci obou. Stonehenge však není jedinou kruhovou kamennou stavbou na Britských ostrovech. Se svými zhruba 100 metry průměru je dokonce menší než podobná kruhová stavba v nedalekém Avebury, která má průměr 338 metrů! Bohužel tuto kolosální stavbu zničili v 17. století fanatičtí příslušníci puritánské církve. Profesor oxfordské univerzity Alexander Thom napočítal na Britských ostrovech celkem 600 kamenných kruhů různých velikostí. Stonehenge je však nejzachovalejší. Kde se však najednou v Británii vzali zruční stavitelé těchto monumentů? Nepřipluli po moři ze západu z ostrovů uprostřed oceánu?

Uprchlíci z Atlantidy však nemuseli unikat jen východním směrem, ale také na západ. Svědčí o tom leckteré okolnosti. Například vyspělá indiánská kultura Mayů ve Střední Americe počítala svůj pozoruhodný kalendář od roku 3113 př. n. l. To je přece termín časově nápadně se shodující s onou zmiňovanou geologickou katastrofou v Atlantiku. Vždyť počítáme-li při zjišťování stáří onoho stromu pod lávou na Islandu s jistými nepřesnostmi, kterým se nevyhne ani radiokarbonová datovací metoda, může klidně jít o rok zániku Atlantidy!

Z doby kolem roku 3000 př. n. l. pocházejí také dvě anatomicky mimořádně přesné lebky vytvořené z horského křišťálu. První je uchovávána v londýnském Museum of Mankind a její původ je zahalen tajemstvím. Druhou našla v roce 1927 badatelka Anna Mitchell-Hedgesová v troskách starého mayského města Lubaantun v Belize. Je zcela nepochybné, že i první lebka pochází z amerického kontinentu, protože odpovídající horský křišťál se nachází v Brazílii. Obě lebky, kterým by spíše slušelo označení anatomické modely, jsou nepochybně dílem mimořádně zručných umělců. Ale kde by se tito umělci vzali na americkém kontinentu v době ještě před vznikem velkých indiánských civilizací Mayů, Inků, Toltéků, Olméků a Aztéků? Nejsou to náhodou artefakty vzniklé v dílnách Atlantidánů?

Je zajímavé, kolik národů na obou stranách Atlantiku si vypravovalo pověsti o tom, že jejich předkové přišli do nynější vlasti z jakési ostrovní říše. Podle řeckého dějepisce Diodóra Sicilského většina galských kmenů tvrdila, že jejich původní domovinou byl zaniklý ostrov v Atlantiku. Keltské báje hovoří o pohádkovém ostrově Avalon, který leží tam, kde slunce zapadá, tedy někde na západě. Za potomky lidí, kteří přišli odkudsi z Atlantiku, se pokládají Baskové. Původní obyvatelé Kanárských ostrovů zase v 15. století vykládali španělským mořeplavcům, že jejich předkové přežili strašnou katastrofu jen díky tomu, že se uchýlili na vysoké hory.

Severoafričtí Berbeři znají legendy o Attale, úžasném království, které se potopilo do moře.

Na druhé straně oceánu zase Toltékové a Aztékové tvrdili, že jejich předkové připluli po moři odkudsi z východu. Aztékové nazývali tuto zemi Aztlán a zobrazovali ji jako hornatý ostrov. Mayové si z generace na generaci předávali pověsti o bílých bozích, kteří přišli od moře z východu a naučili Indiány pěstovat kukuřici, stavět pyramidy a chrámy, poznávat hvězdy a dali jim kalendář a písmo. Nejsou to zřejmé indicie existence jakési kolébky civilizace uprostřed Atlantského oceánu, která po svém zániku předala prostřednictvím nemnoha šťastně zachráněných uprchlíků své vědomosti a schopnosti ostatním lidem?

Jistě, takové otázky jsou sice oprávněné, jenže stejně tak jsou oprávněné pochybnosti, zda tomu tak opravdu bylo. Vždyť bájnou Atlantidu dosud nikdo nenašel, a i tak nadějně stopy, mezi něž například patřil podmořský útvar zvaný Biminská zeď u Bahamských ostrovů, se nakonec ukázaly liché. Údajně nápadně pravidelné kamenné bloky byly totiž geology odhaleny jako přirozený kvádrový rozpad korálového vápence.

A ani teorie o jediné zeměpisné kolébce celé lidské civilizace neobstojí ve světle historických skutečností. Vždyť první významná civilizační střediska vznikala nezávisle na sobě ve východní Číně, v povodí Indu, v Mezopotámii, v údolí Nilu i jinde a logicky proto nemohla být inspirovaná jen z jednoho místa. Byť samozřejmě

nemůžeme popřít, že je tady spousta podivných a podezřelých náhod, které nás nutí neodvrhovat tak docela hypotézu o Atlantidě. Byla, či nebyla? Smiřme se s tím, že definitivně odpovědět na tuto otázku zatím stále nedokážeme.

2. kapitola

Světová válka o Tróju

V roce 1829 daroval evangelický pastor Ernst Schliemann sedmiletému synkovi Heinrichovi k Vánocům Ilustrované dějiny světa. Malý hoch náhodou nalistoval obrázek starověkého hrdiny Aenea, jak z hořící Tróje vynáší na zádech svého otce a za ruku přitom vede chlapce Askania. Heinricha prý tehdy obrázek mimořádně zaujal. Neustále dorážel na tátu a vyptával se na Tróju. Pastor syna mírnil s poukazem, že je to jen vymyšlený obrázek a ve skutečnosti nikdo ani pořádně neví, kde Trója stávala. „To nevadí,“ odpověděl mu údajně Heinrich. „Až vyrostu, tak Tróju najdu.“

Příběh má samozřejmě pointu. V roce 1870, tedy ve svých osmačtyřiceti letech, stanul Heinrich Schliemann na pahorku Hisarlik na severozápadním pobřeží Turecka, když ho napřed složitě hledal veden textem Homérovy Iliady, a za tři roky zde našel nejen město proslavené starověkým eposem, nýbrž také legendární poklad trójského krále Priama. Nelenil, okamžitě vykopávky přerušil a přes slib, který dal tureckým úřadům, že všechny případné cenné nálezy odevzdá, zlatý poklad tajně vyvezl nejdříve do Řecka a potom do Berlína. Ani tam nakonec poklad nezůstal. V květnu 1945 se stal válečnou kořistí

Sovětské armády a dnes se nachází v Puškinově muzeu v Moskvě.

Vyprávění o chudém chlapci, jenž šel vytrvale za svým snem a vykopal bájnou Tróju, má několik vad na kráse. Sám podnikavý Schliemann si ho v podstatě vymyslel a od něj celé vylíčení objevu převzali další autoři, například i známý německý spisovatel C. W. Ceram, vlastním jménem Kurt Marek, ve svém archeologickém bestselleru *Bohové, hroby a učenci*. Ve skutečnosti se Trója neztratila tak docela beze stopy a už vůbec ji Schliemann nemusel příliš složitě hledat. Vždyť toto starověké město žilo v paměti lidstva nejen díky dávnému řeckému básníkovi Homérovi.

Trója a zejména trójská válka byly námětem pro celou řadu spisovatelů, mezi nimiž vynikl zejména římský básník Vergilius, který na popud císaře Augusta sepsal *Aeneidu*, epos navazující na Homérova díla a vyprávějící o útěku statečného Aenea z Tróje a o tom, jak tento bájný hrdina nakonec zakotví ve střední Itálii, ožení se s Lavinií, dcerou krále Latina, a založí město Lavinium. Zhruba o dvanáct generací později započnou na stejném místě bratři – dvojčata Romulus a Remus, odkojení vlčicí, se stavbou Říma...

Aeneida byla populární také ve středověku a počátkem novověku. Spolu s Homérovou *Iliadou* poskytla inspiraci četným románům o Tróji, které tehdy patřily vedle vyprávění o Alexandrovi Velikém nebo o králi Artušovi a rytířích kulatého stolu k oblíbenému kratochvilnému čtení

asi tak jako dneska detektivky nebo sci-fi. Co víc, o svém trójském původu byli přesvědčeni nejen Italové jako potomci Římanů, ale třeba i Angličané, Normané, Belgičané a Turci.

Vedle četných literárních zpracování existovaly latinské přepisy zpráv údajných svědků trójské války Diktya z Knóssu a Daréta Fryžského, jež byly ve své době považovány za zcela autentické. Ještě v roce 1103 uváděl anglosaský kupec Saewulf o své cestě k pobřeží Malé Asie, že se tam „*nacházelo staré a slavné město Trója, jeho zříceniny jsou podle řeckých zpráv stále vidět na míle daleko*“. To by tedy znamenalo, že se Trója zdaleka neztratila tak docela beze stopy poté, co ji spojená řecká vojska vypálila, aby pomstila únos manželky spartského krále Meneláa, krásné Heleny.

Nový zájem o Homérovy eposy se znovu probudil v 18. a zejména v 19. století. Jenže vzhledem k jejich báhorečnosti a neustálému zasahování olympských bohů do děje skeptičtí racionalisté poněkud zpochybňovali i samotnou historickou existenci Tróje. Připomeňme si v této souvislosti, že také bibli považovali následovníci osvícenců za pouhý soubor náboženských legend a nikoliv možný historický pramen.

Navzdory tomu uveřejnil v roce 1820 skotský novinář Charles Maclaren článek o Tróji, v němž ji velmi přesně umístil na pahorek Hisarlik poblíž Dardanel. O 27 let později tuto oblast sám navštívil a ještě později v knize Popis trójské pláně velmi podrobně zdůvodnil, proč právě

na Hisarliku stávala Trója. Zhruba v téže době bádala na tomto pahorku německý archeolog Peter Wilhelm Forchhammer, našel zde ruiny a vyložil je jako hradby, antické divadlo, vodovod a lázně římského města, které neslo název Novum ílium.

Část pozemku patřila dvěma Angličanům, bratrům Frederickovi a Frankovi Calvertovým. Oba se jako amatérští nadšenci zabývali archeologií, ale shodně s tehdy převládajícím názorem hledali Tróju poněkud jižněji na pahorku Balli Dag u vesnice Bunarbaši. Když si však v roce 1863 přečetli Maclarenův Popis trójské pláně, okamžitě si poopravili svůj názor a Frank Calvert se honem snažil, bohužel neúspěšně, odkoupit zbytek pozemku na Hisarliku. Současně zde nechal zkusmo kopat až do hloubky pěti metrů a při tom narazil na několik vrstev osídlení.

Poté se obrátil na Britské muzeum v Londýně s prosbou, aby pod jeho vedením započalo s archeologickým průzkumem na celém pahorku. Ani tentokrát nepochodil. Shodou okolností se Frank Calvert seznámil s bohatým německým podnikatelem a o celé záležitosti mu vyprávěl. Tento bohatý podnikatel byl právě Heinrich Schliemann.

Původně chudý obchodní příručí a kancelářský praktikant, který zbohatl při obchodování v Rusku a později v době zlaté horečky v Kalifornii, se k archeologii dostal vlastně náhodou. Můžeme-li soudit z jeho předchozí korespondence, nic nenasvědčovalo tomu, že by měl nějaký programový zájem o antické Středomoří a hrdiny

Homérových eposů. Celý příběh o vánočním dárku a dětském snu se zřejmě odehrál leda v jeho představách. Ale protože archeologie bývala v 19. století tak trochu i módním koníčkem bohatých lidí, zkusil nejdříve s několika najatými kopáči hledat Odysseův palác na ostrově Ithaka a pak se zastavil v Malé Asii na zmiňovaném pahorku Balli Dag, jenž byl pokládán za místo, kde stávala Trója. Ani zde nepochodil a už chtěl Turecko opustit, avšak zcela náhodou se setkal s Frankem Calvertem. Zbytek je notoricky znám. Schliemann objevil Tróju. Co víc, vykopal jedinečný poklad, který mu přinesl slávu a který sám až do své smrti považoval za poklad krále Priama.

Schliemann byl spíše nadšenec a dobrodruh než archeolog. Přesto mu však archeologie vděčí za mnohé. Po úspěchu v Tróji začal kopat v troskách Mykén na Peloponésu a zase měl úspěch. Objevil šachtové hroby ze 16. století př. n. l. a opět se zlatými poklady a pověstnou zlatou maskou, o níž byl přesvědčen, že patřila bájnemu mykénskému králi Agamemnonovi, vrchnímu veliteli řecké výpravy proti Tróji. Schliemann byl Homérovými hrdiny přímo posedlý. Do dalších a dalších vykopávek ho hnalo přání dokázat, že Ilias a Odyssea nejsou vymyšlená literární díla, nýbrž vlastně historické reportáže. Přesto se nakonec projevil především jako obchodník.

Po Tróji a Mykénách málem vykopal i Knóssos na Krétě. Jenže aby mohl začít s vykopávkami na pahorku, který zcela zřejmě skrýval nějakou velkou stavbu,

potřeboval celý pozemek odkoupit. Krétský sedlák mu ho však chtěl prodat s celým svým hospodářstvím. Schliemann zprvu souhlasil, ale když se dozvěděl, že mu vychytralý Kréťan účtuje o 1612 olivovníků více, než odpovídá skutečnosti, od koupě odstoupil. Proto musel objev Knóssu, paláce legendárního krále Mínoa s jeho pověstným labyrintem, počkat až do roku 1900 na ambiciózního Angličana Arthura Evanse, vzděláním historika a profesí válečného zpravodaje z Balkánu.

Upřímně řečeno, nebýt pokladu připsaného králi Priamovi a představovaného dvěma zlatými čelenkami, 24 náhrdelníky, 6 náramky, 8700 prsteny, 60 náušnicemi, více než půlkilovým zlatým pohárem a dalšími drahocennými klenoty, byl by Heinrich Schliemann legendární Trójou poněkud zklamán. To že má být Homérem popisovaná pevnost Ílion, to nádherné město, které Řekové dobývali dlouhých deset let? Vždyť vnější hradby Priamova sídla zabíraly plochu pouze 180 krát 160 metrů. Na takové rozloze mohlo žít jen něco málo přes tři tisíce lidí. A ještě by byli na sebe namačkáni jako sardinky. Jakápak tedy oslňující metropole? Jakápak honosné královské sídlo? Jakápak rušné středisko mezinárodního obchodu? Vždyť tohle byla v porovnání s jinými městy doby bronzové pouhá opevněná vesnice!

Na druhou stranu musel Schliemann, který se úzkostlivě držel Homérova popisu, přiznat, že při této rozloze bylo reálnější, aby Achilles při pronásledování Hektora nejdříve třikrát oběhl hradby a teprve pak se s ním utkal na život a

na smrt. Objevitel Tróje později sám napsal: „...*Co nejrozhodnějším způsobem vystupuji s poznámkou, že Trója byla omezená na malou plochu kopce, že její zástavba je přesně vymezena velkým prstencem hradeb, které jsem na mnoha místech odkryl.*“

Tato Schliemannova osudová poznámka zcela zásadním způsobem poznamenala další archeologický výzkum na pahorku Hisarlik. I taková autorita v archeologickém světě, jakou nesporně je zatím poslední šéf vykopávek Tróje profesor Manfred Korfmann, uvedla ještě v roce 1992 v rozhovoru pro časopis Der Spiegel: „*Trója byla pirátským hnízdem s pěti tisícovkami duší.*“ Už o rok později musel Korfmann svůj názor poopravit. Geofyzikální průzkum zjistil na pahorku Hisarlik gigantickou hradbu, která dosavadní plochu známých částí města zvětšuje minimálně pětkrát!

Schliemann označil za Tróju v podstatě jen vnitřní tzv. akropoli, opevněný královský hrad uvnitř vlastního města. Tedy jako by za Athény byl považován jen vrch s Akropolí a nikoliv celé město. Nebo, převedeme-li to na naše podmínky, jako by za Prahu byl brán jen Pražský hrad. Bohužel následující generace historiků setrvaly ve Schliemannově názoru a to nijak nepřispělo k docenění skutečného významu Tróje ve starověkém světě. Německý geoarcheolog Eberhard Zangger to ve své polemické knize *Nový boj o Tróju* ilustroval, byť poněkud nadneseně, následujícím příkladem: „*Nějaký archeolog narazí na Central Park a vyvodí z toho, že New York nebyl*

molochem s milióny obyvatel, ale jakousi zelenou loukou...“

Vykopávky Heinricha Schliemanna v Tróji, dobová ilustrace

Jiný omyl Heinricha Schliemanna, v němž bylo přání otcem myšlenky, poopravili odborníci nepoměrně rychleji. A to domněnku, že nalezený zlatý poklad skutečně patřil trójskému králi Priamovi. Německý obchodník a amatérský badatel nechal na Hisarliku vykopat hluboké příkopy a narazil přitom na několik vrstev osídlení. Příliš se nezdržoval jejich průzkumem a leckterou objevenou zeď prostě poručil strhnout. Protože tehdejší archeologie ještě neznala pokročilejší metody datování kulturních vrstev, například porovnáváním nálezů keramiky (a i kdyby znala, Schliemann by se na ně příliš neohlížel), mnohé cenné památky přitom vzaly zaslé.

Když konečně najatí dělníci narazili na začouzené ruiny, byl Schliemann spokojen. Ano, to mohly být stopy po požáru Tróje. Jenže odkrývaná stavba byla poměrně skromná a nic nenasvědčovalo tomu, že by kdysi na sklonku doby bronzové představovala nádherný Priamův palác. Vždyť ten měl mít podle Homéra 62 síní a komnat. Jeho skepse však vzala zaslé 14. června 1873. Ten den v pět hodin ráno si Schliemann sám znovu prohlížel vykopávky a spatřil u zdi údajného královského paláce nějaký předmět třpytící se ve vycházejícím slunci. Okamžitě odehnal dělníky a se svou ženou Sofií se vrhl do výkopu. Po chvíli ručně vyhrabali neuvěřitelný zlatý poklad, který ho proslavil jednou provždy.

Ve skutečnosti nalezené šperky nikdy nemohly patřit králi Priamovi. Dobyť Tróje, básnický ztvárněný Homérem a popsané i dalšími autory, bylo patrně

skutečnou událostí, která se odehrála někdy mezi roky 1250 až 1130 př. n. l. Vrstva, v níž Schliemann objevil svůj slavný poklad, je však minimálně o tisíc let starší. On sám však o správnosti určení jeho původního majitele, tedy krále Priama, nikdy nezapochoyboval.

Stejně jako o tři roky později, když v Mykénách objevil na dně šachtového hrobu kosterní pozůstatky tří bojovníků s lebkami zakrytými maskami ze zlatého plechu, okamžitě poslal nadšenou depeši řeckému králi Jiřímu I.: „*Pohlédl jsem do tváře Agamemnonovi!*“ Ještě za Schliemannova života dokazovali historikové, že nález je zhruba o tři století starší, než by odpovídalo době trójské války, v níž Agamemnon vedl spojené řecké síly. Paličatý Schliemann byl však k podobným námitkám zcela hluchý.

Z dnešního pohledu rozlišujeme na Hisarliku devět vrstev osídlení, jejichž podrobným popisem tady nechci laskavé čtenáře nudit. Pro naši potřebu postačí, když si stavební vývoj Tróje nebo také Ílionu shrneme do několika základních etap a podíváme se, zda někde nenalezneme stopy po nějaké trójské válce.

Nejstarší jsou vrstvy odpovídající době od roku 3000 do roku 1700 př. n. l., odborně označované jako Hisarlik I. až V. V tomto období se zde rozvíjelo významné obchodní město doby bronzové ve strategické poloze blízko Dardanelského průlivu, ve starověku nazývaného Helespont. Tady se zřejmě potkávali kupci a mořeplavci z celého tehdy známého světa. Svědčí o tom nálezy jantaru z Pobaltí, zlata těženého buď v africké Núbii nebo v

kavkazské Gruzii (ne náhodou hledali podle báje argonauti zlaté rouno v Kolchidě, která je s pozdější Gruzii prakticky totožná), cínu z afghánského pohoří Hindúkuš či z českého Krušnohoří. Zhruba z té doby, tedy přibližně z roku 2500 př. n. l., pochází také údajný Priamův poklad nalezený Schliemannem. Už nikdy se však nedozvíme, kdo a proč zde zanechal tolik nádherných šperků.

Trója té doby měla mnohem blíže k moři než dnes a byla skutečným přístavem. Teprve pozdější naplaveniny řeky Skamandros ji od Egejského moře vzdálily takřka o pět kilometrů. Ostatně není to ve Středomoří jediný příklad tohoto druhu. Na druhé straně se zase někdejší přístav ptolemaiovské Alexandrie v Egyptě ocitl pod vodní hladinou.

Největší rozkvět Tróje nastal v letech 1700 až 1200 př. n. l., kdy se stala honosným a vsutku reprezentativním královským sídlem. Bývalý Schliemannův spolupracovník profesor Wilhelm Dörpfeld tady z té doby objevil až čtyři metry vysoké hradby z hladkých vápencových kvádrů, které měly zřetelný sklon. Horní část zdí, širokých čtyři až pět metrů, byla z nepálených cihel. Vstup do palácového okrsku střežily věže a brány. Uvnitř stály dvoupatrové rezidence zbudované na kruhových terasách. Část hradeb byla poškozená, což další badatel na Hisarliku americký prehistorik Carl William Blegen, mimochodem objevitel mykénského města Pylos spojovaného s dalším homérským hrdinou Nestorem, vysvětloval zemětřesením. Pravděpodobnější však je, že se Trója nebo také Ílion stala

obětí nenadálého útoku. Takový případ zřejmě popisuje starořecká legenda o dobytí Tróje Héraklem. Populární silák se tak chtěl pomstít trójskému králi Láomedontovi za to, že odmítl poskytnout pohostinství výpravě argonautů. Král tehdy zahynul Héraklovou rukou a na jeho místo byl dosazen jeho nejmladší syn Priamos. Dáres Frýžský nás zpravuje o tom, že *„jakmile přišel Priamos do Ilia, nemeškal, dal zbudovat ještě mohutnější hradby a město znamenitě opevnit. I množství vojska tam umístil, aby nebyl zahuben pro neprozíravost, jako byl zahuben jeho otec Láomedón“*. Trója se tehdy zřejmě stala centrem země, sousedními Chetity obývanými centrální část dnešního Turecka nazývané Aššuva či Achchijavá a vedoucím činitelem tzv. západoanatolské aliance.

Abychom se ve spleťtých poměrech mezinárodních vztahů ve východním Středomoří té doby vyznali, uděláme si takovou malou vzdělávací odbočku. Říše zmíněných Chetitů, označovaná také jako Chattí, se v letech 1343 až 1320 př. n. l., díky výbojné politice svého velkokrále s krkolomným jménem Šuppiluliumaš I. stala vedle Egypta a Babylónie třetí velmocí celého Blízkého východu, tedy vlastně většiny tehdy civilizovaného světa. Mazaný Šuppiluliumaš si navíc pojistil spojení s Babylónií svým sňatkem s jednou z dcer tamního panovníka.

Poněkud složitější byl vztah chetitské říše a Egypta, kde tehdy ve věku pouhých osmnácti let zemřel (nebo byl možná zavražděn) faraón Tutanchamón. Mladá vdova po egyptském panovníkovi Anchesenamón se poté obrátila na

chetitského velkokrále s žádostí o ruku jednoho z jeho synů. Šuppiluliumašovi I. se tak nabídla šance spojit Chatti a Egypt v jeden mocný státní celek. Po kratším váhání poslal faraónské vdově prince Zannanzu, ale ten cestou záhadně zahynul. Patrně se stal obětí zákeřné vraždy zinscenované mocichtivým egyptským kancléřem Ajem. Od tohoto okamžiku se ocitly Chatti a Egypt v trvalém válečném stavu. Šuppiluliumaš I. vtrhl do jižní Sýrie a přiblížil hranice své říše k územím ovládaným Egyptem.

Jenže čím více se chetitská říše rozšiřovala, tím více byla sama ohrožována svými bránícími se sousedy. Na severu a severovýchodě to byly kmeny Kašků, obývající pobřeží Černého moře, na severozápadě stát Arzava a patrně i Achchijavá s významným přístavem Trójou, na východě pak Asýrie. Když v roce 1320 př. n. l. Šuppiluliumaš I. zemřel na mor, zanechal svým nástupcům sice mocný stát, ale zároveň i spoustu nepřátel.

Konflikt s Egyptem nakonec v roce 1275 př. n. l. vyústil v bitvu u Kadeše v Sýrii, kde se střetla vojska faraóna Ramesse II. a velkokrále Muvatallišeho. Urputný boj skončil víceméně nerozhodně, ale to nebránilo tomu, aby oba soupeři nepovažovali jeho výsledek za své vítězství. Ramesse dal dokonce ve svém zádušním chrámu v Karnaku vytesat nápis, že „*učinil konec rozpínavosti říše Chetitů*“. Ve skutečnosti spíše zdařilým manévrem vyvedl svoje vojsko z obklíčení.

Leč zatímco chetitský král si statečně vedl ve válce s Egyptany, další nepřátelé využili jeho nepřítomnosti a

napadli Chatti. Z východu vpadli do země Asyřané a ze severu Kaškové. Ti dokonce dobyli a zpustošili hlavní město Chattušaš. Po Muvatallišově smrti vypukl boj o následnictví, z něhož vzešel nový chetitský panovník Chattušiliš III. Aby si uvolnil ruce pro boj s Asyřany a Kašky, uzavřel nejdříve mírovou smlouvu s Babylónií a pak také dohodu o věčném míru a spojení s Egyptem. Její text na stříbrných deskách se zachoval dodnes jak v egyptských, tak v chetitských hieroglyfech a je zřejmě nejstarším dochovaným mírovým dokumentem v dějinách. Dokumentem o to zajímavějším, že nikdy nebyl v praxi porušen. Ne že by Egyptané a Chetitové vynikali takovou věrností diplomatickým úmluvám, ale prostě vzájemný mír porušit nestačili.

Nicméně z těch dávných let, kdy dobrosrdečnost bývala považována za slabost, nám přes propast času zní jako těžko uvěřitelné líčení, že „*byly oddíly Chetitů, lučištníci a jezdci ze země Chatti, smíchané s oddíly egyptskými. Jedli a pili vedle sebe, byli jedné mysli jako sourozenci, aniž hleděl jeden na druhého křivě. Mír a přátelství byly mezi nimi, jak bývá jinak jen mezi Egyptány*“.

V dalších desetiletích se už obě mocnosti většinou zmítaly ve vnitřních konfliktech na prahu občanské války. Přitom Chatti zároveň hrozil nepřítel Egyptany označovaný jako „mořské národy“. Podle už citovaného německého geoarcheologa Zanggera šlo o západoanatolskou alianci, sjednocující Arzavu, zemi Kašků, Asýrii, Libyi, Núbii a Byblos, město na východním

pobřeží Středozemního moře. Rozhodující postavení v této alianci prý měla právě Trója. V sázce patrně nebylo nic menšího než nadvláda nad celou východní oblastí Středomoří, kontrola obchodních cest a surovinové zdroje mědi, důležitého kovu pro přípravu bronzu.

Tváří v tvář novému řinčení zbraní se zřejmě znovu opevňovala chetitská metropole Chattušaš v dnešním centrálním Turecku a souběžně s tím vyrůstaly tzv. kyklopské hradby kolem Mykén a Tíryntu na Peloponésském poloostrově, protože Achájové, jak nazýváme Řeky mykénské éry, byli dočasnými spojenci Chetitů. Zdá se dokonce, že skutečnými tvůrci mykénských a tírynských hradeb, tvořených až dvacetitunovými balvany, byli právě chetitští pevnostní inženýři. Archeologové vyvozují tento závěr jednak z nápadné podobnosti chetitských a mykénských pevností a také z konkrétních zpráv o účasti Chetitů při opevňování achájských hradů. Různí antičtí autoři, například historik a zeměpisec Strabón, sice neznají Chetity, ale prohlašují, že ohromné a důmyslné mykénské a tírynské hradby byly budovány pod dohledem odborníků z Malé Asie. V této souvislosti je přinejmenším zajímavé, že i jednoocí obři Kyklópové, jimž jsou v pověstech zdi z helénské doby bronzové připisovány, prý rovněž pocházeli z Malé Asie. A pak že pohádky o obrech vznikly jen v lidské fantazii!

Také opačná strana konfliktu – Trója – se na nadcházející válku zcela programově připravovala. Dosvědčují to archeologické objevy ukazující na opravu

hradeb, rozsáhlou přestavbu města a budování nápadně velkých zásobních jam zapuštěných do podlah a zakrytých dřevěnými trámy nebo kamennými deskami. Nepochybně měly sloužit pro zásobování obyvatel v případě obležení.

Z mocenské konstelace, kdy proti sobě stály „mořské národy“, tedy západoanatolská aliance zahrnující asi dvaadvacet menších států s Trójou jako pravděpodobným centrem, a říše Chetitů spolu s Egyptem a také s mykénským Řeckem, nakonec vypukla válka. Geoarcheolog Zangger ji vzhledem k tomu, že se odehrávala na třech kontinentech – v Asii, Evropě a Africe – nazývá první válkou vsutku světovou. Z dochovaných záznamů není jasné, zda země Chatti byla obětí útoku, nebo naopak odraženým agresorem. První možnost je však pravděpodobnější. Poslední chetitský velkokrál, jmenovec slavného předchůdce Šuppiliumaš II., svedl zoufalý boj. Jeho nedokončený zápis na nalezené hliněné tabulce líčí, jak lodě z Alašie, chetitské označení pro Kypr, mu třikrát nabídky bitvu. Pyšně tvrdí, že je zničil a zapálil na moři. Pak prý vetřelce z Alašie porazil i na souši. Nechci velkokráli posmrtně sahat do svědomí, ale údajná vítězství zřejmě nebyla příliš skvělá. Zápis o nich však zůstal posledním písemným svědectvím, byť nepříliš věrohodným, o obraně kdysi mocné říše, vedené opravdu na všech stranách.

Zhruba ve stejnou dobu, tedy někdy kolem roku 1190 př. n. l., zaútočili na chetitskou metropoli Chatttušaš ze severu Kaškové, tentokrát jako součást západoanatolské aliance.

Rozlehlému městu nebyly nic platné ani kyklópské hradby. Po marné obraně bylo doslova rozmetáno na trosky a královský palác vypálen. Jako mračna kobylek zaplavovali útočníci celou donedávna ještě kvetoucí zemi a v konečném účtování navždy vymazali z dějin stát Chattí. Následně se však mykénští Řekové přeplavili přes Egejské moře, možná využili skutečnosti, že vojenské síly západoanatolské aliance byly z větší části zaměstnány dobýváním říše Chetitů, a zaútočili na Tróju. Stalo se tak za zřejmě zvláště dramatických okolností, jak se o tom archeologové přesvědčili podle nálezů četných koster dospělých lidí pohřbených pod zřícenými zdmi.

Důvodem obléhání a dobytí Tróje určitě nebyl únos krásné Heleny, manželky spartského krále Meneláa, Priamovým synem Paridem, to byla jistě jen Homérova básnická licence, která měla učinit jeho dílo poutavějším. Uznejte přece, že na vypravování o mocenských a strategických zájmech a surovinových zdrojích není nikdo zvědavý.

Jestli při dobytí Tróje sehrál nějakou úlohu dutý dřevěný kůň, v němž se ukryli řečtí bojovníci vedení lstivým ithackým králem Odysseem, nevíme. Nejspíše i tento motiv vděčí za svůj vznik Homérově fantazii. Boj o Tróju se však skutečně konal. O tom nemůže být nejmenších pochyb. Buď možná ani Agamemnón, ani Achilles, ani Odysseus či na druhé straně Priamos a jeho synové Hektor a Paris nikdy nebyli opravdu žijícími historickými postavami. Snad vznikli jen v lidské představivosti

podobně jako třeba i u nás v Čechách kněžna a hadačka Libuše a její selský choť a zakladatel panovnické dynastie Přemysl. Existovala jen mlhavá vzpomínka na dávnou válku a zcela hmatatelné zříceniny Tróje, Mykén a dalších měst, které bylo nutné pro potřeby vypravování nějak zalidnit.

Po dobytí Tróje, jejíž vrstva je archeology označována jako Ílion VII. b, se na jejích troskách usadili Řekové, zřejmě kolonisté z Peloponéského poloostrova, vybudovali zde nové město včetně chrámu bohyně Athény Trójské, který se brzy stal poutním místem všech Řeků, přicházejících se poklonit památce hrdinného Achillea. Mimo jiné se tady zastavil na svém tažení i Alexandr Makedonský a starý meč, který byl při této příležitosti údajně nalezen, pak s sebou všude vozil pro štěstí. Však se ho také štěstí skutečně drželo. Vždyť porazil Peršany, přitáhl až k řece Indu a vytvořil do té doby nevídanou říši.

Konečně poslední etapu osídlení Hisarliku představuje římské město Novum Ílium, pro archeology nejsvrchnější vrstva IX., vybavené i divadlem a lázněmi, které tady, jak už víme, rozpoznal archeolog Peter Forchhammer. Přitom Novum Ílium sloužilo především jako památník. Vždyť Římané odvozovali od Trójanů, respektive od Aenea, svůj původ. Ne náhodou sem postupně zavítali Gaius Iulius Caesar a jeho prasnovec a adoptivní syn císař Augustus. I to, že se Trója stala svého druhu turistickou atrakcí či posvátným místem, jak je ctěná libost, svědčí o

věrohodnosti trójské války a jejího na svou dobu nevídaného rozsahu.

Od 5. století našeho letopočtu však začalo Novum Ílium chátrat a měnit se v ruiny, které nakonec splynuly s pahorkem zvaným Hisarlik. Trója zůstala jen legendou a musel přijít bohatý nadšenec Heinrich Schliemann, aby ji znovu odkryl světu. Jeho následovníci pak prokázali, že nebyla pouze literární fikcí, kterou si pro pobavení svých vděčných posluchačů a čtenářů vymyslel starý dobrý Homér.

3. kapitola

Neodolatelná krasavice Kleopatra

Egyptskou královnu Kleopatru si většina z nás představuje nejspíše jako Elisabeth Taylorovou ve slavném historickém velkofilmu. Jenže hluboké zážitky, které si odnese z návštěvy kina, nás mohou leckdy mýlit. Ta skutečná Kleopatra prý totiž nebyla nijak oslňující hvězdnou kráskou s podmanivým a podmaňujícím pohledem, ale pomenším tuctovým děvčetem s nápadným orlím nosem. Ale přesto si dokázala muže doslova omotávat kolem prstu.

Co způsobovalo, že jí málokdo z nich dokázal odolat? Osobním kouzlem, sametovým hlasem, svůdností, mimořádnou inteligencí? Kleopatřin příběh je nesporně příběhem jedné z největších ženských osobností dějin. Měla nesmírnou ctižádost a přitom dokázala k vytčeným cílům kráčet bezohledně a doslova přes mrtvoly. A cíle to zřejmě nebyly právě malé. Opravdu se chtěla stát paní či vládkyní celého tehdy známého světa? Kleopatra sice vládla Egyptu, ale sama byla řeckého, respektive makedonského původu. Jejím dávným předkem byl Ptolemaios, jeden z vojevůdců a nejbližších druhů

Alexandra Velikého. Poté, co slavný dobyvatel Alexandr předčasně zemřel a jeho říše se rozpadla, přivlastnil si z ní Ptolemaios Egypt. Nejprve zde vládl jako správce a od roku 304 př. n. l. už jako král. Slouží mu ke cti, že do egyptské metropole Alexandrie, založené samotným Alexandrem Velikým a ve své době považované za nejkrásnější město světa, pozval významného řeckého filozofa Démétria z Faléra. Právě z jeho popudu zde pak vzniklo Múseion, které bylo zároveň školou, botanicou a zoologickou zahradou, astronomickou observatoří a především proslulou knihovnou, která postupně soustředila veškeré vědění antického světa. Působili tu například matematik a zeměpisec Eratosthénés, který dokázal spočítat rozměry naší planety, nebo astronom Aristarchos ze Samu, jenž první přišel s domněnkou, že středem vesmíru je Slunce a nikoliv Země, či další slavný astronom a neméně slavný zeměpisec Klaudios Ptolemaios.

Osvícený král Ptolemaios I. si sice potrpěl na vědu, ale také na rodinu. Založil dynastii Ptolemaiovců a protože se moc a majetek nemají rozptylovat, egyptskou říši dědil vždy nejstarší královský syn, který se ovšem musel oženit zpravidla s některou z vlastních sester. Tak to opět kvůli nebezpečí dělení moci a majetku předepisovala egyptská tradice. Odvolávala se přitom na zdejší mytologii. Vždyť bohyně života a zdraví Isis (Éset) byla zároveň sestrou i manželkou boha vegetace Osirise (Usíra); bůh země Géb se oženil opět s vlastní sestrou bohyní oblohy Nút. Co dnes považujeme za zakázaný incest, bylo ve starověkém

Egyptě, ale také třeba v Sumeru nebo indiánské říši Inků zcela běžné, ba společensky doporučované.

Kleopatřin otec, Ptolemaios XII., nepatřil do linie přímých potomků Ptolemaia I. Ve skutečnosti byl totiž levobočkem, jeho matka byla jen jednou z četných souložnic Ptolemaia IX. Posledního opravdu zákonitého představitele ptolemaiiovské dynastie představoval Ptolemaios XI., jenž usedl na trůn jako dvacetiletý v roce 80 př. n. l. Podmínkou jeho panování byla samozřejmě svatba se svou nevlastní matkou a zároveň sestřenicí královnou Berenikou. Ptolemaios XI. s tím sice musel volky nevolky souhlasit, nicméně nechtěl, aby mu do vládnutí kdokoliv mluvil. Když se nechtěná choť jeho představám protivila, vlastníma rukama ji zabil. K jeho smůle byla Berenika v Egyptě velmi populární, vražda v královském paláci se nedala ututlat a v Alexandrii vypukla vzpoura. Odnesl to nakonec sám král, kterého rozrušený dav vyvlekl z paláce a umlátil k smrti.

Trůn se rázem uprázdnil, ale protože Ptolemaios XI. po sobě nezanechal syna, přišel na řadu levoboček jeho náruživého dědečka, žijící tehdy v Sýrii. Tento muzikálně založený mladík s tím nadšeně souhlasil a ochotně se kvůli tomu oženil s vlastní sestrou Kleopatrou Tryfainé. Jeho kralování nebyla žádná velká sláva; ze všeho nejraději pořádal v královském paláci koncerty a sám při nich hrával na flétnu. Však se mu také přezdívalo Flétnista. Vládu za něj obstarávali Římané, jimž už dávno patřila celá oblast

Středomoří a Egypt byl jen loutkovým státem s omezenou pravomocí svých králů.

Flétnistovo panování bylo narušeno nečekanou vzpourou, při níž ze strachu utekl ke svým patronům do Říma, a na trůn zatím usedla jeho nejstarší dvacetiletá dcera, která se shodou okolností jmenovala stejně jako někdejší zavražděná královna – Berenika. Ptolemaios XII. se však s pomocí Římanů vrátil, znovu se zmocnil trůnu a milou Bereniku, k níž zřejmě nechoval právě otcovské city, dal popravit. Jeho nejstarší dcerou se tak stala Kleopatra, toho jména už v ptolemaiovské dynastii sedmá. Bylo jí sice teprve čtrnáct, ale přesto prý už na ni se zalíbením pohlédl třicetiletý velitel římské jízdy Marcus Antonius, o němž v této kapitole ještě hodně uslyšíme.

Ptolemaios XII. řečený Flétnista zemřel někdy koncem května roku 51 př. n. l. Ve své poslední vůli označil za svého nástupce nejstaršího ze synů, teprve desetiletého Ptolemaia XIII., jeho manželkou a spoluvládkyní se měla stát v té době už osmnáctiletá Kleopatra. Vzhledem k ještě dětskému věku jejího bratra a chotě bylo zřejmé, že vládnout bude především ona. Však si také od samého počátku svoje panování náležitě užívala. S početným doprovodem a s celou flotilou lodí se vypravila proti proudu Nilu na jih na inspekci země, navštěvovala starobylé chrámy a všude přijímala pocty hodné bohyně.

Následující roky už tak slavné nebyly. Egypt postihlo sucho, Nil se nerozlil tak jako každoročně, aby zavlažil a svým bahnem zúrodnil obdělávanou půdu, a následně

vypukl v zemi hlad a dražota. Rolníci se začali bouřit a odmítali odvádět daně. Ale situaci začaly ještě komplikovat události v Římě.

Marcus Licinius Crassus, Gnaeus Pompeius Magnus a Gaius Iulius Caesar tady utvořili už v roce 60 př. n. l. první triumvirát, který se ujal vlády. Crassus vytáhl se sedmi legiemi proti Parthům na východních hranicích státu, ale v rozhodující bitvě u města Karrh (dnešní Haran v jihozápadním Turecku) byl poražen a následně zrádně zabit. Pompeius toho využil, získal přízeň římského senátu a dal se prohlásit konsulem bez Caesara. Dokonce mu ani neprodloužil správcovství v Galii. V situaci, kdy Caesarovi hrozilo, že zcela vypadne z mocenské hry a dokonce bude postaven před soud, vytáhl se svými legiemi do Itálie a donutil Pompeia, aby před ním uprchl do Řecka. Bylo zřejmé, že mezi těmito dvěma muži může rozhodnout jedině válka.

Pompeius nyní sháněl posily, aby se mohl postavit Caesarovým legiím. Samozřejmě se obrátil s žádostí o pomoc také na Kleopatru. V roce 49 př. n. l. za ní poslal do Egypta svého syna Gnaea Pompeia mladšího. A tak se v Alexandrii sešli dva mladí lidé – jemu bylo pětadvacet, jí dvacet, byli si tedy věkově blízcí. Zatímco Pompeius mladší měl jasné příkazy od otce získat co největší vojenskou pomoc, Kleopatra se nechtěla příliš zaplést do konfliktu dvou římských předáků. Byla si vědoma toho, že ať už podpoří kteréhokoliv z nich, může se jí to vymstít v případě, že vyhraje ten druhý. A tak na milého Pompeia

mladšího rozehrála celou škálu své svůdnosti a zřejmě ho dostala do postele. Láskou zmámený mladík pochopil, že Egypt nemůže jeho otci příliš pomoci, protože má vzhledem k dlouhotrvající neúrodě svých starostí dost. Nakonec byl rád, když odtud odplul s padesáti válečnými loděmi, na jejichž palubách bylo jen pět set jezdců z řad římských legionářů, kteří před lety pomáhali Ptolemaiovi XII. Flétnistovi k návratu na trůn.

Hned v následujícím roce se však celá egyptská flotila v pořádku vrátila do Alexandrie. Stačila pouze zpráva o tom, že Caesar porazil Pompeiovo vojsko v pozemní bitvě u Farsaly v severním Řecku, aby okamžitě nabrala zpáteční kurs. Ale to už občanská válka zachvátila také Egypt. Nejbližší rádci Kleopatřina bratra, manžela a spoluvladaře Ptolemaia XIII. eunuch Potheinos, učitel rétoriky Theodotos a vojevůdce Achillas, se zmocnili vlády. Královně Kleopatře nezbylo, než před nimi uprchnout do Palestiny.

Také Pompeius byl na útěku. Po porážce u Farsaly ho začaly opouštět jeho legie a přidávaly se na stranu Caesara. Nakonec se musel uchýlit právě do Egypta. Rádci mladičkého Ptolemaia XIII. byli na rozpacích, jak se mají v dané situaci zachovat. Posléze převážil názor, že by si to především neměli rozházet s vítězným Ceasarem. Na oko slíbili Pompeiovi azyl a pomoc, avšak když ho uvítali v alexandrijském přístavu, na místě ho surově zavraždili. Jeho uťatou hlavu odnesli ke králi Ptolemaiovi XIII.,

kdežto tělo kdysi nejmocnějšího Římana nechali ležet na břehu.

Krátce nato přistal v Alexandrii s nevelkými vojenskými silami sám Caesar. Svědectví o jeho příjezdu do egyptské metropole nám zanechal římský dějepisec Kassius Dión:

„Caesar se zhrozil zprávou, že Pompeius pluje do Egypta. Obával se, že poražený vojevůdce obsadí zemi a upevní své síly; proto také hned vyrazil, aby ho pronásledoval – ale Pompeia už živého nedostihl. Plul tedy směle do Alexandrie, i když měl s sebou jen málo vojska, jehož řady dost prořídly. Dorazil do města ještě dřív, než se vrátil král Ptolemaios od Pélusia (zde na egyptských hranicích stála proti sobě vojska Kleopatry a Ptolemaia). Protože Alexandrie byla pobouřena posledními událostmi, Caesar se neodvážil vkročit na pevninu; jeho loď kotvila na moři. Čekal do té doby, než uviděl Pompeiovu hlavu a prsten, který mu poslal král. Teprve pak přirazil ke břehu. Před ním kráčeli liktóri, což lid přijal velmi nepřátelsky, a tak se Caesarovi ulevilo, když se konečně ocitl v královském paláci. Některým jeho mužům odebral dotírající dav zbraně. To přimělo zbytek římských vojáků, aby se opět stáhl na lodě; kotvily tam, dokud nedorazila zbývající plavidla.

Při pohledu na Pompeiovu hlavu Caesar hořce plakal. Připomínal, že mrtvý byl jeho zetěm, vypočítával všechny služby, které si vzájemně prokázali. A pokud jde o ty, kteří zabili Pompeia, nejenže k nim nepociťoval žádnou vděčnost, ale ještě je prudce obviňoval. Hlavu přikázal

ozdobit, dobře preparovat a pochovat. To by si zasluhovalo uznání, kdyby nešlo o přímo směšné pokrytectví. Vždyť od samého počátku bažil Caesar po tom, aby soustředil ve svých rukou veškerou moc, a Pompeia považoval za protivníka a rivala. Různě se mu snažil škodit, vyvolal hádku, aby ho zničil a sám se dostal na první místo; do Egypta přijel, aby ho definitivně zničil, kdyby ještě žil...“

A právě v té chvíli se na scéně objevila Kleopatra. Podle dějepisce Plútarcha prý „ihned potom pozval k sobě diktátor (Caesar) potají Kleopatru, která dlela mimo Alexandrii. Královna si vzala s sebou jediného přítele. Apollodóra Sicilského. Vstoupila do malého člunu, a když se už stmívalo, přistála u královského paláce. Poněvadž bylo nemožné, aby vešla nepozorována, vklouzla do lůžkového vaku a natáhla se v něm; Apollodóros vak ovázal řemením a pronesl ho branou; dostal se s ním až do Caesarova pokoje. Tento nápad Kleopatry se Caesarovi zalíbil; dívka projevila svou odvahu a dokázala, že si ví rady v každé situaci. Pak ho okouzlil také další rozhovor, který s ním vedla s velkým půvabem. Všechno to způsobilo, že se snažil smířit sestru s bratrem; od této chvíle měli opět kralovat společně...“

I Kassius Dión potvrzuje Plútarchovo vyprávění, ovšem v jedné věci se od něho odlišuje. Podle něho totiž nepozval k sobě Kleopatru Caesar, nýbrž pozvala se k němu zcela nečekaně sama, což je jistě pravděpodobnější. Vždyť Caesar přece Kleopatru do té doby vůbec neznal. Chtěl-li

stabilizovat poměry v Egyptě, měl zájem na udržení Ptolemaia XIII. na trůnu. Sama Kleopatra však vycítila v Caesarově příchodu svoji šanci. Tajně se vrátila do Alexandrie a buď v lůžkovém vaku, nebo podle další romantičtější verze dokonce zabalená ve srolovaném perském koberci pronikla až do Caesarovy ložnice. Pak už vše záleželo jenom na ní a její schopnosti okouzlovat muže a podmaňovat si jejich srdce. Však také Kassius Dión o ní napsal tato oceňující slova: „*Byla krásná a vyzařoval z ní půvab mládí. Měla okouzlující hlas a byla výtečnou společnicí. Není divu, že si snadno podmaňovala každého – i muže pokročilého věku a sytého lásky.*“ Římský diktátor dokonale ztratil hlavu, zamiloval se do Kleopatry a prohlásil ji spoluvládkyní Egypta.

Jenže změněná situace nevyhovovala rádcům obklopujícím Kleopatřina bratra. Eunuch Pothinos vyzval Achilla, aby vzbouřil egyptskou armádu proti Římanům, kteří Kleopatru znovu dosadili na trůn. O tom, jak se vyvíjela situace dále, nám může podat svědectví samotný Caesar, z jehož Zápisků můžeme citovat:

„Achillas, důvěřující převaze svého vojska, pohrdal malým počtem mých vojáků. Zabral celou Alexandrii kromě čtvrti, kterou jsem měl obsazenu. V prvním náporu se snažil proniknout do naší čtvrti, ale kohorty rozmístěné v ulicích odrazily jeho útok. V těžké době došlo k boji i v přístavu; bitva trvala velmi dlouho. Současně probíhaly boje v mnoha ulicích. Znamenalo to, že naše síly byly rozptýleny, kdežto nepřítel si mohl dovolit zaútočit v

obrovské mase. Chtěl se zmocnit našich válečných lodí. Bylo mezi nimi oněch padesát, které vyjely na pomoc Pompeiovi; po bitvě u Farsalu se vrátily zpět – samé trojřadé a pětiřadé koráby. Kromě toho kotvily v přístavu ještě další lodi, počtem dvacet dva, stálá ochrana Alexandrie. Nepřítel doufal, že ovládnutím těchto plavidel mě připraví o loďstvo, chopí se pak vlády v přístavu i na moři, a odřízne nás od zásobování a posíl...“

V kritické situaci rozkázal Caesar zapálit všechny lodě v přístavu i v loděnici. Pozdější antičtí autoři uvádějí, že tehdy shořela také slavná alexandrijská knihovna. Ale veškeré zmínky o tomto požáru pocházejí až z pozdější doby a někteří historikové se proto domnívají, že ve skutečnosti jde o omyl. Caesarem založený oheň prý tehdy knihovnu nezasáhl. Zřejmě ji zničili až Arabové při svém vpádu do Egypta v 7. století s odůvodněním, že všechny knihy dokáže nahradit Korán.

V průběhu dalších bojů utekla z královského paláce k egyptskému vojsku Kleopatřina mladší sestra Arsinoé. Caesar se obával, aby eunuch Potheinos nezařídil útěk samotného krále Ptolemaia, a proto dal intrikujícího rádce zavraždit. Nakonec však v zájmu uklidnění bojů mladičkého krále propustil. Ptolemaios XIII. mu sice přislíbil, že se zasadí o konec války, jakmile však přešel na druhou stranu, na všechny sliby zapomněl.

V té době však už začaly doposud zle tísněnému Caesarovi přicházet posily po souši ze Sýrie i po moři z Řecka, což zcela změnilo válečnou situaci. Římské legie

nečekaně zaútočily na hlavní vojenský tábor Egyptanů a po urputném boji ho dobyly. Sám král Ptolemaios XIII. utekl z tábora a skryl se na jedné z prchajících lodí. Přetížené plavidlo se však potopilo a mladičkový panovník zahynul.

Vítězný Caesar se 27. března roku 47 př. n. l. vrátil do Alexandrie. Znovu potvrdil Kleopatru jako královnu a jejího dalšího mladšího bratra, teprve desetiletého Ptolemaia XIV. určil jako spoluvladaře. Kleopatřina mladší sestra Arsinoé zatím putovala do Říma jako zajatkyň.

Proč se Caesar zachoval tak velkoryse k poražené zemi, kde málem přišel o život? Proč po svém vítězství Egypt definitivně nepřipojil k Římské říši jako další provincii? Nepochybně na tom měla svou zásluhu jeho milenka Kleopatra. Dost možná, že za Caesarovými zády rozehrála obratnou intriku, sama pomohla své sestře Arsinoé k útěku a přesvědčila diktátora, aby pustil Ptolemaia XIII. k nepříteli. Věděla, že tím oba v Caesarových očích zcela zdiskredituje a zajistí si tak znovu egyptský trůn sama pro sebe. Patrně také měla prsty ve vraždě eunucha Potheina, kterému se jistě chtěla pomstít za své předcházející vyhnání. Zkrátka a dobře, alexandrijský královský palác byl zřejmě doslova semeništěm nejrůznějších intrik, v nichž zřejmě Kleopatra hrála prim a láskou slepý Caesar v ní viděl jen sobě zcela oddaného spojence.

Tři měsíce po skončení alexandrijské války porodila egyptská královna syna. Pochopitelně dostal jméno

Ptolemaios a kdo je jeho skutečným otcem jistě každému napovědělo chlapcovo druhé jméno – Caesar. Obyvatelé Alexandrie si o tom jistě mysleli své a říkali mu jednoduše Caesarion tedy Cézarek.

V té době však Caesar konečně opustil Egypt a koncem června roku 47 př. n. l. se objevil v syrské Antiochii. Ještě před svým odjezdem si však neopomenul v Kleopatřině doprovodu prohlédnout pyramidy a proslulé chrámy. Královně, v té době již ve stadiu pokročilého těhotenství, všude vzdávali božské pocty. Vždyť byla v souladu s egyptskou tradicí pokládána za vtělení boha. Dost možná, že i střízlivého Římana Caesara tato idea zaujala. Vždyť nepotrvá dlouho a jeho nástupci se také nechají oslavovat jako bohové.

Kleopatra nevydržela bez Caesara dlouho. Už v létě roku 46 př. n. l. přijela se svým synkem Caesarionem v doprovodu svého jedenáctiletého bratra Ptolemaia XIV. do Říma. Bratříčka se nepochybně bála nechat doma samotného, aby ho někdo v její nepřítomnosti nedosadil na egyptský trůn místo ní. Oficiálním důvodem Kleopatřiny cesty do Říma bylo uzavření spojenecké smlouvy mezi oběma státy, neoficiálním, jak si o tom povídalo celé město, setkání s milencem – diktátorem.

Caesar ubytoval egyptskou královnu v honosné vile na pahorku Janikulu na pravém břehu řeky Tiberu. Dnes v těchto místech stojí známá renesanční Villa Farnese. O tom, že je do svůdné Kleopatry stále zamilován, svědčila především její zlatá socha, kterou nechal vztyčit v novém

chrámu bohyně Venuše, což vyvolalo mezi Římany velké pohoršení. Vždyť vládkyni nedávno poraženého státu tím povýšil na úroveň římských božstev. A že tím naopak ponížil svou řádnou a nesmírně tolerantní manželku Calpurnii, snad ani není potřeba dodávat.

Ale už za dva měsíce po otevření Venušina chrámu musel Caesar znovu vyrazit na válečné tažení. Na Pyrenejském poloostrově mu chystali odvetu za otcovu porážku Pompeiovi synové Sextus a Gnaeus. Snad si ještě vzpomenete, že toho druhého před časem Kleopatru svedla.

Egyptská královna však domů nespíchala a doufala, že se Caesar brzy vrátí. Vrátil se ale až na jaře roku 45 př. n. l. a samozřejmě jako vítěz. Římský senát mu poté přiznal čestný titul „imperátor“, který směl být používán jako dědičné vlastní jméno. Zároveň získal právo nosit při slavnostních příležitostech triumfální roucho a vavřínový věnec, kterým si pak tuze rád zakrýval přibývající pleš. Jeho narozeniny se dokonce staly státním svátkem a měsíc, kdy se narodil, Quintilis (červenec) byl přejmenován podle jeho rodinného jména na Iulius.

S jídlem, jak známo, roste chuť. Pocty a moc už zamotaly hlavu jiným úspěšným a slavným lidem a zřejmě ani Caesar nebyl v tomto ohledu výjimkou. Se ctižádostivou Kleopatrou začal spřádat veliké plány. Chtěl uskutečnit válečné tažení do Mezopotámie proti Parthům, kteří ohrožovali východní hranice římského impéria. Po jejich porážce by pak mohl napodobit Alexandra Velikého

a pokračovat s vojskem dál do Indie. Vytvořil by tak ještě větší říši než před třemi staletími slavný Makedonec, protože by sahala od Atlantiku až k Indickému oceánu. Manželkou takového vládce by se ovšem musela stát panovnice ze staré dynastie a tou byla přece Kleopatra. Jejich syn Ptolemaios Caesar by se stal dědicem tohoto světového impéria spojujícího Západ s Východem. Hlavní město nové gigantické říše by se však muselo přestěhovat k jejímu středu. Řím by nahradila Alexandrie, nejkrásnější město světa založené samotným Alexandrem Velikým. Centrem celé říše by byl samozřejmě Egypt se svou starobyloou historií.

Nevíme, do jaké míry byly tyto plány dílem Caesara a do jaké míry se zrodily v hlavě Kleopatry. Ale podle všeho se zdá, že šlo především o světovládné sny egyptské královny a Caesarovi pouze lichotilo, že by v nich měl hrát hlavní roli. Rozhodně se ale zatím nehodlal rozvést se svou zákonitou manželkou Calpurnií a ani na Ptolemaia Caesara nepomýšlel jako na svého dědice. Že by už vystřízlivěl z lásky k mladé a svůdné Kleopatře?

V každém případě na veřejnost už leccos z jejích plánů proniklo. Když se Caesar začal chystat na zmíněnou válečnou výpravu proti Parthům, rozšířila se v Římě fáma, že se nechá korunovat, neboť podle Sibyllina proroctví může Parthy porazit jen král. Mnozí Římané to zřejmě vzali vážně. Když se v lednu roku 44 př. n. l. Caesar vracel do Říma, volali na něj lidé u městské brány: „Rex!“

Konzul na to odpověděl vtipem: „Jmenuji se Caesar, a ne král.“

Kleopatra jako staroegyptská bohyně. Reliéf z chrámu královny Hatšepsovet v Dér el-Bahrí

Caesarův kult vyvrcholil přesně měsíc před jeho zavražděním, 15. února roku 44, kdy slavil Řím luperkálie, starobylý svátek plodnosti. Při této příležitosti přistoupil na tribuně k Caesarovi jeho spolukonzul Marcus Antonius a položil mu na hlavu zlatý vavřínový věnec. Lidé začali tleskat, ale Caesar věnec odmítl. Marcus Antonius se ho podruhé pokusil korunovat, Caesar však zlatý věnec předal nejbližší stojícím divákům a vyzval je, aby jej odnesli do Jupiterova chrámu a zde korunovali sochu nejvyššího římského boha. Nepochybně v tom byla jistá opatrnost. Caesar si rád pohrával s myšlenkou stát se korunovaným samovládcem, nicméně se sobě vlastním politickým instinktem cítil, že čas pro to ještě nenastal.

V té době se však začala v Římě šířit kritická nálada. Na sochu vraha posledního římského krále a zakladatele republiky Lucia Bruta kdosi napsal: „*Kéž bys žil!*“ A pod sochou samotného Caesara se zase objevily následující verše:

*„Brutus, protože krále vyhnal,
prvním konzulem učiněn,
tenhle, protože konzuly vyhnal,
naposled králem učiněn.“*

Nezůstalo jen u posměšných nápisů. Na šedesát spiklenců z předních římských rodin se chystalo Caesara zavraždit. V jejich čele byli Gaius Cassius a jmenovci a vzdálení potomci někdejšího zakladatele republiky bratři

Decimus a Marcus Brutové. Decimus byl přitom někdejší důstojníkem z Caesarových legií. Část spiklenců nebyla vedena pouze snahou o záchranu republiky, ale měli i čistě osobní pohnutky. Prchlivý Cassius těžko snášel, že mu Caesar upírá úřad městského préтора a že mu ani v chystaném tažení proti Parthům neměla být svěřena žádná vyšší velitelská funkce. Decimus Brutus byl zase doma takřkajíc pod pantoflem své záletné manželky Porcie. Když prý se s ní jinak sexuálně velmi náruživý Caesar odmítl vyspat, vzala to jako urážku a zahořela vůči prvnímu muži Říma hlubokou záští. Poté neustálým ponoukáním svého manžela proti Caesarovi ho fakticky vehnala do řad spiklenců.

Ostatně už dříve se Caesar několikrát stal terčem pokusů o atentát. Jeden ze spiklenců, Gaius Trebonius, ho chtěl zavraždit v létě roku 45 v dnešním Narbonne, kde se Caesar zastavil při plavbě z Pyrenejského poloostrova. V rozhodujícím okamžiku však ztratil odvahu. Také Cassius, který byl v březnu 44 v čele spiklenců, se už o atentát pokusil. Mělo k němu dojít v maloasijském Tarsu, jenže Caesarova loď tehdy přistála na opačném břehu, než se domníval sjednaný vrah.

Je přitom s podivem, že sám Caesar se nijak nestaral o svoji osobní ochranu. Po Římě chodíval zásadně pěšky a bez jakéhokoliv doprovodu. V únoru 44, tedy měsíc před vraždou, dokonce propustil svoji osobní stráž. Den před atentátem Caesar večeřel v domě svého zástupce Marka Lepida. Zcela náhodou přišla řeč na to, jaká smrt je

nejlepší. Caesar se přiznal, že by dal přednost „rychlé, nečekané smrti“. Byla to jen náhoda?

Ostatně Caesarově vraždě předcházela řada podivných znamení. Když před několika měsíci v kolonii Capue rozebírali kolonisté starobylé náhrobky jako kameny na stavbu svých dvorců, našli měděnou desku s tímto neblahým proroctvím: „*Až budou odkryty kosti Capuovy, bude zabit jeho potomek rukou pokrevních nepřátel a jeho smrt bude pomstěna velkými pohromami Itálie.*“

Den před samotným atentátem vlétl do Pompeiovy radnice, kde měl následující den zasedat senát, pták střízlík s vavřínovou větvíčkou, ale z blízkého háje na něj zaútočili draví ptáci, kteří ho přímo v budově radnice rozsápali. Caesarově manželce Calpurnii se noc před atentátem zdál znepokojující sen o tom, jak se zřítil domovní štít a její choť jí ubodán umíral v náručí. Probudily jí prý dveře ložnice, které se samy od sebe otevřely.

Caesar se ráno osudného 15. března roku 44 př. n. l. necítil zcela zdrav a váhal, má-li vůbec jít do senátu. Jeden ze spiklenců Decimus Brutus však na něj natolik naléhal, že se v jedenáct hodin vydal do Pompeiovy radnice. Cestou mu kdosi z kolemjdoucích podal list s varováním. Ale Caesar ho v domněnání, že se jedná o nějakou úřední žádost, přidal k ostatním listinám, které si nesl na zasedání senátu.

Dále dejme slovo římskému dějepisci Suetoniovi: „*Když Caesar usedal, obstoupili ho spiklenci pod záminkou*

úsluhy. Hned k němu přistoupil Cimber Tillius, který převzal vůdčí úlohu, jako by o něco chtěl požádat. Jakmile mu Caesar odmítal vyhovět a posuňkem ho odkazoval na jinou dobu, strhl mu z obou ramen tágu. Na Caesarovo zvolání: ‚Tohle je ale násilí!‘, raní ho jeden z Casků zezadu něco níže pod hrdlem. Caesar ho uchopil za paži, probodl ji pisátkem, pokusil se vyskočit, ale nová rána mu v tom zabránila. Jakmile zpozoroval, že na něho ze všech stran útočí tasenými dýkami, zahalil si hlavu tógou a zároveň levicí stáhl její přehyb až ke kotníkům, aby se zahalenou i spodní částí těla tím slušněji padl. A tak byl proklán třiatvaceti ranami. Jenom po prvním úderu vydal ze sebe sten, ale beze slova, třebaže někteří vykládali, že útočícímu naň Marku Brutovi řekl řecky: ‚I ty, synu?‘“

Spiklenci původně chtěli hodit tělo mrtvého do řeky Tibery, zabavit jeho majetek a jeho zákony prohlásit za neplatné. Ale strach z druhého konzula Marka Antonia a velitele jízdy Lepida je zcela ochromil. Tělo mrtvého Caesara nechali ležet na místě a když se prétor Lucius Cornelius Cinna odhodlal veřejně ho nazvat tyranem, rozzuřený dav ho zasypal kamením. Marcus Antonius nařídil vypravit Caesarovi státní pohřeb a senát ještě týž den rozhodl, že zabitý bude vyzdvižen mezi bohy.

Kleopatře se Caesarovou smrtí rázem zhroutily všechny její fantastické plány na světovládu. Co horšího, nyní jí šlo i o život, vždyť Římané ji vesměs nenáviděli. Nicméně zdržela se ještě do Caesarova pohřbu, který ji připravil nepříjemné překvapení. S úžasem se totiž dozvěděla, že

zabitý diktátor v závěti nejmenoval svým dědicem jejich syna Ptolemaia Caesara, nýbrž Gaia Octaviana, devatenáctiletého vnuka své sestry. Po této zprávě ji už v Římě nic nedrželo a rychle se vrátila do Egypta. A když nemohla svému synovi pomoci na trůn světovládné římské říše, pomohla mu alespoň na egyptský trůn. Někdy v létě roku 44 př. n. l., tedy krátce po návratu z Říma, náhle v pouhých čtrnácti letech zemřel Ptolemaios XIV. Nejspíše ho, jak se všude šušovalo, jeho sestra Kleopatra otráвила. Okamžitě po smutečních obřadech pak vyhlásila svým spoluvládce tříletého Ptolemaia Caesara. Teď už ji mohla ohrožovat jen její mladší sestra Arsinoé, stále se však zdržující mimo Egypt.

Aby však postavení svého syna jako spoluvládce upevnila, potřebovala k tomu souhlas Říma, který v té době sužovala občanská válka. Ve východních provinciích impéria si upevňovali svoje pozice bývalí proticaesarovští spiklenci Gaius Cassius a Marcus Brutus. Egypt zatím zůstával mimo jejich zájem. Ale na počátku roku 43 př. n. l. se tu nečekaně objevil někdejší Caesarův důstojník Gnaeus Dolabella, který tudy cestoval do Sýrie, kde se měl ujmout úřadu římského správce. Kleopatra byla ochotná podpořit každého, kdo by uznal jejího syna za spoluvládce a chtěl pomstít Caesarovu smrt. A tak vcelku ochotně poskytla Dolabellovi vojenskou pomoc čtyř legií pro nastávající boj s Cassiem, který mezitím obsadil Sýrii. Jenže Cassius měl více než dvojnásobnou převahu a Dolabellu nakonec zradili jeho vlastní vojáci. Všemi

opuštěn v zoufalé situaci nakonec uprosil svého osobní strážce, aby mu setnul hlavu.

Nyní hrozilo Kleopatře další nebezpečí. Vítězný Cassius se chystal k tažení na Egypt, aby ji ztrestal za pomoc Dolabellovi. Naštěstí ho v jeho úmyslu zastavily znepokojivé zprávy z Říma. Mladý Octavianus uzavřel triumvirát s Markem Antoniem a Markem Aemiliem Lepidem s cílem pomstít Caesarovu smrt. Gaius Cassius a Marcus Brutus byli prohlášeni za nepřátele lidu.

Bývalí spiklenci se proto stáhli do Řecka, aby se připravili na nastávající boj. Tentokrát si ho nenechala ujít ani Kleopatra. Tak silné bylo její odhodlání ztrestat Caesarovy vrahy! Zatímco Antonius a Octavianus přepravovali svoje legie z Itálie přes Jaderské moře do Řecka, shromáždila mohutné loďstvo, aby jim pomohla. Bohužel krátce po vyplutí z Alexandrie zastihla egyptskou válečnou flotilu bouře a mnoho lodí se při ní potopilo. Sama královna sužována mořskou nemocí se musela vrátit do mateřského přístavu. Nedaleko Filippi v Egejském moři zatím došlo k rozhodující bitvě. Antonius a Octavianus v nich vybojovali vítězství a Cassius a Brutus skončili sebevraždami.

Nyní si triumvirové mohli rozdělit celé impérium. Octavianus se vrátil do Itálie a navíc mu připadla Hispánie, Lepidus získal severoafrické pobřeží a Marku Antoniovi připadl východ Římské říše. Samozřejmě toho také hned využil. Všude vítán a oslavován projel Malou Asií do Tarsu na jihovýchodním pobřeží dnešního

Turecka. Všichni místní vládci a satrapové k němu pospíchali, aby mu vzdali úctu jako představiteli nepřemožitelného Říma. Jediná Kleopatra, vládkyně úrodného Egypta, nepřicházela. Až ji k tomu musel Antonius osobním poslem vyzvat. Nyní už nemohla setkání s triumvirem odkládat. Zato si dala záležet na tom, aby její příjezd do Tarsu byl co nejefektivnější.

Královna Kleopatra nebyla žádnou mimořádnou krasavicí, jak potvrzuje tento římský sochařský portrét

V tomto ohledu zanechala vskutku mimořádný dojem. Vplula do přístavu na lodi s pozlacenou přídílí a jasně červenými plachtami. Postříbřená vesla se pohybovala v rytmu píšťal a bubnů, na něž hráli hudebníci na palubě. Sama královna Kleopatra ležela na lehátku pod zlatými nebesy oděná prý jako bohyně lásky Afrodita. Vzhledem k tomu, že tato bohyně bývala zobrazována zcela nahá, je zřejmé, že na svém svůdném těle toho asi mnoho neměla. Kolem ní stáli mladí chlapci ve stejně odvážných kostýmech Erotů, kteří ji ovívali velkými vějíři. Po palubě tančily dívky oblečené jako bohyně půvabu Charitky či mořské víly Nereovny. Celé město Tarsus bylo na nohou a každý spíchal spatřit tu úžasnou podívanou.

Kleopatra si dala záležet i na přípravě hostiny, kterou pro Antonia připravila na své lodi. Všechno nádobí na stole bylo ze zlata a zdobené drahokamy, stěny krásily drahocenné koberce a podlahu pokrývaly okvětní lístky růží. Povahou poněkud vojácky jednoduchý triumvir zůstal stát jako opařený. Kleopatra, vědoma si své převahy, ho velkoryse vyzvala, ať si jako dar vybere cokoliv z toho, co vidí.

Něčemu takovému nemohl Antonius odolat. Nejenže bez námitek přijal královnino vysvětlení, proč mu nepomohla ve válce proti Cassiovi, ale navíc jí splnil hned první přání. Na Kleopatřinu prosbu totiž přikázal zabít její mladší

sestru a nebezpečnou konkurentku Arsinoé, jež se právě zdržovala v Artemidině chrámu v Efesu, který měl právo poskytovat uprchlíkům azyl. Římsí vojáci se na něco takového neohlíželi a splnili triumvirův příkaz. Po čtyřdenním hodování v Tarsu byl už zřejmě Antonius do Kleopatry beznadějně zamilován a rozhodnut vykonat pro ni, co jí na očích uvidí. Chudák netušil, že mu tato láska nakonec přinese, stejně jako jeho předchůdcům, smrt.

Rozloučili se jen nakrátko, jen co Antonius uspořádal poměry v Sýrii. Poté se sám objevil v Alexandrii a bez ohledu na to, co se dělo v Itálii, trávil čas po královnině boku v neustálých hostinách, zábavách a radovánkách. Když konečně odjel, byla Kleopatra znovu těhotná a na podzim roku 40 př. n. l. porodila dvojčátka – chlapce Alexandra Hélie a holčičku Kleopatru Selené. Už jejich jména prozrazovala matčino zjevné velikášství.

Antoniovi mezitím zemřela jeho zákonitá choť Fulvia a on se brzy nato znovu oženil. Nové manželství mělo spíše podobu politické dohody. Jeho ženou se totiž stala Octavia, sestra dalšího triumvira Octaviana. Od Kleopatry se tentokrát vzdálil na dlouhé čtyři roky. Prý si sice dopisovali, ale žádný z jejich listů se nezachoval. Zato víme, že královna poslala svému milenci egyptského astrologa, aby mu sestavoval horoskopy a uděloval rady. O jedné z jeho rad víme. Varuje ho před švagrem Octavianem: *„Je ti souzen nádherný a velký osud, ale vrhá na něj stín osud Octavianův. Nepřibližuj se k tomuto mladému muži. Tvůj ochranný duch se totiž léká ducha*

Octavianova. Když je tvůj sám, raduje se a svítí, když však je blízko Octavianova, jako by mu ubývalo sil.“ Ukázalo se, že to bylo varování vsutku na místě.

K novému setkání Antonia a Kleopatry nedošlo v Alexandrii, nýbrž v Sýrii. Zřejmě proto, aby tím nepohoršil svoji manželku Octavii. Takhle se mohl vymlouvat, že se za ním Kleopatra dostavila jako egyptská panovnice, aby spolu projednali politické záležitosti východních oblastí impéria. Královna tentokrát nevystupovala ve svůdném kostýmu jako Afrodita. Zvolila mnohem praktičtější postup. Vzala sebou nyní už tříletá dvojčata a Antonia tím zjevně potěšila. Triumvir uznal obě děti za vlastní, ba co víc, učinil jejich matku svou manželkou. Podle římského práva však zůstával nadále ženatý s Octavií, protože Kleopatra nebyla římskou občankou a Egypt neměl s Římem žádnou smlouvu o uznávání takových sňatků. A Antonius se tímto sňatkem ani nestal králem Egypta. Mohl vystupovat jen jako manžel panovnice.

Jinak povahou trpělivé Octavii se však jistě leccos o Antoniovi a jeho, jak se vyjadřovala, „egyptské děvce“ doneslo a v Římě požádalo svého bratra, aby se mohla vypravit za svým chotěm do východních provincií. Octavianus pro ni sestavil malou flotilu se dvěma tisíci legionáři, kteří měli sloužit jako osobní garda vládců Východu Antonia, a vypravil ji na cestu. Když flotila zakotvila v athénském přístavu Pireu, poslala odtud Octavia posla ke svému manželovi do Sýrie.

Jenže zpráva o chystaném příjezdu triumvirovy manželky nemálo vyděsila Kleopatru. Bylo jí jasné, že by o Antonia mohla přijít. Začala tedy předstírat nemoc, nejedla, usedavě plakala a každou chvíli omdlávala. Když Antonius projevil starost o její zdraví, posteskla si mu, že zemře žalem, pokud by o něho měla přijít. Podle Plútarcha začali lidé z královniny družiny triumvirovi vyčítat: *„Nemáš srdce. Připustíš, aby umírala žena, která má jen tebe jediného. Octavia se stala tvou ženou z politických důvodů kvůli svému bratrovi... Naproti lomu Kleopatra, královna, představitelka velké a staré dynastie, vládoucí tolika lidem, nepokládá za hanbu, že je všeobecně nazývána tvou milenkou. Nepokládá to za nedůstojné své cti a majestátu. Je šťastná, že je jí dovoleno vídat tě a žít s tebou. Kdyby tě měla ztratit, zemře bolem.“*

Tato taktika měla nakonec úspěch. Antonius vzkázal manželce, že na ni nemá čas, a počátkem roku 34 př. n. l. vytáhl do války proti Arménii. Podařilo se mu zajmout zdejšího krále Artavasada a jeho zemi načas učinit římskou provincií. Poté zamířil do Alexandrie, kde si nechal připravit triumfální uvítání. Ještě téhož roku slavnostně vyhlásil Kleopatru sedící při tomto ceremoniálu na trůně jako bohyně Isis za Královnu králů a potvrdil, že bude nadále panovat se svým prvorozeným synem Ptolemaiem Caesarem nad Egyptem a Kyprem. Zároveň také potvrdil, že tento chlapec je legálním synem velkého Caesara.

Zpráva o Antoniově rozhodnutí vyvolala v Římě mimořádný rozruch. Už dříve urazil svého dosavadního spojence Octaviana, když odmítl návštěvu jeho sestry a své legální manželky. Nyní však, když Cesariona oficiálně označil za Caesarova syna, překročil veškeré meze. Vždyť tím zpochybnil Octavianovo politické dědictví po slavném římském diktátorovi. Zatím zůstalo jen u výčitek a výměny dopisů, ale Marcus Antonius, domnívající se, že je silnější a schopnější než Octavianus a navíc povzbuzovaný Kleopatrou, nemínil hledat ústupky. Ve své samolibosti si myslel, že ten opatrný a váhavý mladík s vyrážkou pro něj není žádným obtížným soupeřem. Začal shromažďovat vojsko k očekávané válce a dokonce oznámil oficiální rozvod s Octavií a poslal do Říma svoje zmocněnce, aby ji vyhodili z jeho římského domu. Nešťastná žena prý při odchodu plakala, že se stala příčinou války.

Octavianus pozbyl své váhavosti a jeho zákrok mu vrátil vsutku nevybíravým způsobem. Podle římského zvyku se závěti ukládaly do římského chrámu bohyně Vesty, strážkyně domácího krbu. Její kněžky – vestálky je zde hlídaly a nedovolily jejich otevření dříve, než dotyčný zemřel. Octavianus si však přes jejich odpor vynutil vydání Antoniovy závěti, kterou pak přečetl před celým senátem. Všechny senátory pobouřilo, když se z ní dozvěděli, že Antonius pro případ, že by zemřel v Římě, požadoval, aby jeho tělo bylo dopraveno do Alexandrie a pohřbeno vedle Kleopatry. Zároveň znovu prohlašoval, že Cesarion je Caesarův syn a činil velké odkazy ve prospěch

svých a Kleopatřiných dvojčat. Jakkoliv si Octavianus při získání závěti vedl protizákonně, její obsah pobouřil celý Řím. Antonius a Kleopatra byli označeni za nepřátele Říma a Octavianus zvolen vůdcem válečného tažení.

Obě bojující strany zpočátku jen takticky manévrovaly, aniž se některá odhodlala přejít do útoku. Konečně 2. září roku 31 př. n. l. došlo u Aktia na západním pobřeží Řecka k námořní bitvě. Síly na obou stranách byly zhruba vyrovnány. Antonius měl k dispozici asi tři stovky mohutných válečných lodí, Octavianových lodí bylo sice víc, ale byly vesměs menší. Když už se bitva rozhořela, Kleopatra, osobně velící egyptské flotile, která tvořila zálohu, nechala otočit kormidlo velitelské lodi a začala prchat z bojiště. Celá její flotila ji ihned následovala. Královna zřejmě propadla hysterii a dostala strach z eventuální porážky. Antonius sice netušil co se děje, ale jat obavami o svou milenku, přikázal ji pronásledovat. Když ji konečně na širém moři dostihl, přestoupil na její loď.

Bitva u Aktia však pokračovala s neztenčenou zuřivostí. Antoniovi vojáci, třebaže je vrchní velitel opustil, bojovali ze všech sil. Teprve když Octavianus začal metat na jejich lodě oheň, ustoupili. I tak jich zde padlo na 12 tisíc, kdežto Octavianus ztratil jen asi pět tisíc mužů. Antonius zatím seděl zničený na palubě Kleopatřina korábu a odmítal s královnou promluvit. Teprve od nejjihnějšího cípu Peleponésu poslal vzkaz do svého tábora u Aktia, v němž nařizoval, aby se velení jeho vojska ujal Kanidius Krassus a převedl ho z Řecka do Malé Asie. Ale než poslové

dorazili do tábora, Antoniova armáda už neexistovala. Všichni legionáři včetně důstojníků přešli k vítěznému Octavianovi.

Válka však ještě neskončila. Definitivně se měla rozhodnout před branami Alexandrie. Když však ke všemu odhodlaný Antonius vytáhl Octavianovi vstříc, ukázalo se, že se jeho poslední jednotky zcela rozpadly a není nikoho, kdo by se nepříteli postavil. Zoufalý se vracel do královského paláce, kde se dozvěděl smutnou zvěst. Kleopatra se prý zavřela ve své hrobce u Isidina chrámu a zřejmě tam spáchala sebevraždu. Zdrcený Antonius požádal svého věrného otroka Eróta, aby mu mečem proklál srdce. Erót však místo svého pána probodl sám sebe. Teprve pak se Antonius pokusil zabít. Vedl však ránu nepřesně a pouze si rozpáral břicho. Svíjejícího se v bolestech ho zastihl Kleopatřin sekretář Dionédés, od něhož se dozvěděl, že Kleopatra dosud žije a touží ho spatřit. Antonius se tedy nechal přenést do hrobky, kde v náručí své milenky vydechl naposled.

V té době už Římané obsadili Alexandrii a Octavianovi se podařilo vylákat Kleopatru z hrobky slibem, že se jí nic nestane. Potom ji dal hlídat a zamýšlel učinit ze zajaté egyptské královny a jejích dětí zlatý hřeb svého triumfálního pochodu Římem. Ale Kleopatra mu tuto radost nedopřála. Přes kordon stráží se do jejích komnat dostala jakási venkovanka s košem fíků. Sotvaže odešla, dala si Kleopatra připravit lázeň, poslala pryč všechno služebnictvo a zůstala sama jen se dvěma otrokyněmi.

Později našly římské strážce všechny tři mladé ženy mrtvé. Kleopatra ležela bez hnutí v královském rouchu na svém zlatém loži. Na svém levém rameni měla dvě malé jizvy, patrně stopy po hadím uštknutí. Ale žádný had v pokojích nebyl. Pokud ji opravdu uštkla kobra přinesená v košíku pod fíky, bylo by to symbolické. Vždyť odedávna právě kobra zdobila korunu egyptských faraónů a byla znakem jejich vlády.

Kleopatřin prvorozený syn, sedmnáctiletý Ptolemaios Caesar, byl chycen na egyptských hranicích a Octavianus ho dal bez milosti popravit. Dalšího Caesarova dědice přece nemohl potřebovat. Takovým byl jen on sám. Dvojčata Alexandr Hélios a Kleopatra Selené byla dopravena do Říma, kde je vychovala zapuzená Antoniova manželka Octavia. A její bratr Octavianus v roce 27 př. n. l. získal od senátu titul Augustus, tedy Vznešený, a stal se prvním římským císařem.

4. kapitola

Potulný čaroděj Ježíš

Žádná jiná osobnost, snad s výjimkou Buddha, Konfucia a Muhammada, neovlivnila dějiny lidského rodu tolik jako Ježíš Kristus. S tímto duchovním vůdcem a učitelem se nemůže srovnávat žádný panovník a dobyvatel. Ani Alexandr Makedonský, ani Gaius Iulius Caesar, ani Čingischán, ani Timúr Lenk, ani Napoleon Bonaparte nebo Josif Stalin. V jeho stínu bledne význam velkých objevitelů a vynálezců, jako byli Gutenberg, Kolumbus, Koperník, Newton, Edison či Einstein. Byl tvůrcem náboženství, které zasáhlo zdaleka nejvíce lidí na této planetě. Na krátkém příběhu jeho života stojí rozložitá a vzcná stavba kultury více než polovina lidstva. Od údajného data jeho narození počítáme svůj letopočet a dokázali jsme ho vnutit i těm, kteří nevyznávají jím vytvořené náboženství. A přesto o něm nevíme prakticky nic, respektive jen velmi málo, a jeho domnělé výroky a myšlenky jsou citovány až z druhé či třetí ruky v patrně dosti pozměněné podobě a zřejmě i se zkresleným smyslem. Jaký paradox!

Jeho krátká pozemská pout' byla vlastně putováním Boha, který vzal na sebe člověčí podobu a sestoupil na svět, aby lidem vysvětlil principy nové víry, svého

náboženství. Ale proč si vybral ke své pozemské pouti právě Palestinu?

A hlásal opravdu nové náboženství, nebo jen chtěl reformovat, či spíše napravovat dosavadní židovské náboženství – judaismus, podobně jako Hus a po něm Luther nechtěli vytvořit novou křesťanskou církev, ale jen napravit tu dosavadní? A proč se vůbec Ježíš nechal ukřižovat, když byl Bohem? A jak mohl jako Bůh trpět na kříži? Vždyť Bůh přece nemůže pociťovat bolest! Proč je pak jeho utrpení křesťanskou církví tolik vyzdvižováno?

Těch neodbytně se vtírajících otázek by samozřejmě bylo mnohem víc. Jenže při nejlepší vůli na ně nenacházíme opravdu uspokojující odpovědi. Co nám dává jistotu, že evangelisté, jejichž autenticita je více než sporná, nám popisují opravdu reálnou osobu? Že na počátku našeho letopočtu muž jménem Ježíš vskutku chodil po Palestině, kázal davům, činil zázraky, léčil nemocné, křísil nebožtíky a nakonec byl odsouzen, ukřižován a údajně vstal z mrtvých? Paradoxně nám tuto jistotu dávají právě oni čtyři muži, čtyři evangelisté – Matouš, Marek, Lukáš a Jan. Byť o nich nevíme takřka nic, samotná jejich svědectví se natolik překrývají a obsahují tolik dobových reálií, že nemohli zaznamenat jen pouhou legendu.

Ukázka jednoho z několika desítek tisíc fragmentů svitků psaných hebrejsky nebo aramejsky, jejichž senzační objev v Kumránu u Mrtvého moře historikům hodně napověděl o sektě esejců

Za Ježíšovo bydliště bývá považován Nazaret v Galileji. On sám proto získal přívlastek – Nazaretský. Tahle okolnost je v evangeliích několikrát zdůrazňována, stejně jako skutečnost, že většina jeho kazatelského působení se vztahuje právě ke Galileji, kde se snad skrýval před svými pronásledovateli. Evangelista Jan připomíná, že „*potom chodil Ježíš po Galileji. Nechtěl totiž chodit po Judeji, poněvadž Židé usilovali jej zabít*“. Právě Galilea však platila u ortodoxních Židů, zvláště u jeruzalémské společenské smetánky, za takřka polopohanskou zemi, která ještě nebyla pořádně zjudaizovaná. Možná i to byl důvod, proč měl Ježíš právě v Galileji na rozdíl od Jeruzaléma takový úspěch. Jeho nepochybně neortodoxní výklad judaismu mohl u nábožensky zcela otevřených a tápajících posluchačů vyvolat příznivou odezvu. Kdežto v Judeji by byl pravověrnými Židy jistě okamžitě označen za odpadlíka a kacíře a snad by se ani nikdo nenamáhal ho vůbec poslouchat.

V souvislosti s Galilejí připomínají někteří biblisté (vědci zabývající se studiem bible), například německý teolog Wolfgang Trilling, že právě odtud se rekrutovali mnozí židovští rebelové a povstalecké jednotky. Ježíš jako nepochybný buřič a radikál zde patrně získal žádoucí podporu, což ostatně dokazuje dvanáct apoštolů, kteří se k němu ochotně přidali s tím, že budou dále šířit jeho vlastně revizionistické učení. Přitom na sebe dobrovolně brali velmi riskantní úkol a sám Ježíš je předem varoval:

„Posílám vás jako ovce mezi vlky. Buďte tedy opatrní jako hadi a prostí jako holubice.“

Evangelista Matouš, aby vysvětlil Ježíšův pobyt v Galileji, vyložil jej jako boží záměr: *„Opustil Nazaret a usadil se v Kafarnaum při moři, v území Zabulón a Neftalím, aby se splnilo, co je řečeno ústy proroka Izaiáše: ‚Země Zabulón a Neftalím, směrem k moři, za Jordánem, Galilea pohanů – lid bydlící v temnotách uvidí veliké světlo; světlo vzejde těm, kdo seděli v krajině stínů smrti.‘ Od té chvíle začal Ježíš kázat... „Zdá se, jako by Ježíš chtěl zcela vědomě Izaiášovo proroctví naplnit.*

Zajímavá je spojitost s Nazaretem, údajným bydlištěm Ježíše, jeho matky Marie a pěstouna Josefa. Evangelista Matouš v souvislosti s návratem malého Ježíše z Egypta uvádí, že Josef s rodinou *„odebral se do krajiny galilejské, šel a usadil se v městě řečeném Nazaret, aby se splnilo slovo prorokovo, že bude nazýván Nazorejský“*. Evangelista Marek je stručnější: *„V oněch dnech přišel Ježíš z Nazareta v Galileji...“* Nazaret jako Ježíšovo bydliště připomíná také evangelista Lukáš. Někteří biblisté už z toho vyvozují, že Ježíšův původ z Galileje a z Nazaretu si jeho přívrženci nemohli vymyslet. Musel být historickým faktem.

Jenže je tady jeden problém. Archeologové totiž zjistili, že v Ježíšově době Nazaret ještě neexistoval. Při vykopávkách v tomto městě nenarazili na nic, co by svědčilo o osídlení na počátku našeho letopočtu. Někteří autoři se vzniklý zádrhel pokoušeli vysvětlit tím, že prý

nešlo o město, ale o malou vesnici, která stála na jiném místě než se nachází dnešní Nazaret. Podobně jako patrně nejstarší město světa Jericho stávalo jinde, než stojí Jericho současné.

Autor skandální knihy Ježíš žil v Indii, německý badatel Holger Kersten, však tvrdí, že Ježíšův přívlastek Nazaretský má správně znít Nazorejský a vůbec se nevztahuje k obci jeho původu, ale k sektě nazorejců, jíž byl příslušníkem. Podle Epifania ze Salamíny, řeckého spisovatele z 1. století n. l., byli tito nazorejci či nazarité nebo nazaréni totožní s esejci, podle jiných dobových autorů šlo o odnož této sekty. Ve starověké Palestině se jako nazarité označovali potulní proroci, kteří odsuzovali krvavé kultovní oběti zvířat praktikované rabíny jeruzalémského chrámu. Ortodoxní judaisté je za to nenáviděli a dokonce třikrát denně v modlitbě proklínali slovy: „*Pošli své prokletí, Bože, nazarénům!*“ Ježíš byl snad vůdcem těchto nazarénů, což by mohlo představovat jeden z důvodů, proč byl jeruzalémskými kněžími a celým sanhedrinem, nejvyšší židovskou radou, obžalován.

Název nazarén nebo nazarit neměl s Nazaretem nic co do činění. Byl odvozen od aramejského výrazu „nazar“, což znamená oddělení, ale také bdění, pozorování, chránění. V přeneseném slova smyslu byli nazarité či nazorejci těmi, kteří se zavázali ke službě Bohu, těmi, co se oddělili, co jsou bdělí. Podle římského spisovatele Plinia staršího i židovského dějepisce Josefa Flavia působila sekta nazarénů nejméně 150 let před naším letopočtem na

březích Jordánu a na východním pobřeží Mrtvého moře. Její příslušníci žili podobně jako esejci velice asketickým životem a nechávali si narůst dlouhé vlasy. Pravděpodobně si je, podobně jako třeba jogíni, nikdy nestříhali. Údajný Ježíšův popis, jak se nám dochoval v apokryfním dopise římského patricije Lentula, poprvé zveřejněném až v roce 1474, líčí jeho vlasy jako „rozevláté a kadeřavé“ splývající až na ramena a s „pěšinkou uprostřed hlavy po způsobu nazarénů“.

Tento popis, jakkoliv můžeme mít nedůvěru k jeho autenticitě, výslovně naznačuje, že by Ježíš mohl k této odnoži esejců patřit. Ostatně na většině starších vyobrazení Ježíše i na údajném otisku jeho tváře na proslulém turínském plátně vidíme vousatého muže s kadeřavými dlouhými vlasy a s pěšinkou uprostřed hlavy. Britský biblista Mark Goodacre ovšem v televizním pořadu stanice BBC o Ježíšovi tvrdil, že prý „muži v té době nosili kratší vlasy“. Na základě této úvahy přisuzoval krátký sestřih také samotnému Ježíšovi. Tento názor souhlasí jen potud, pokud jde o tehdejší římskou módu. Ovšem nazaréni byli zcela zásadními odpůrci Římanů jako okupantů Palestiny. Už proto je nepravděpodobné, že by napodobovali jejich módu.

Právě Nazaréni zavedli rituální omývání, křest vodou, kterým nahradili krvavé oběti tradičního židovského náboženství. Vodní obřady mají možná svůj původ v Indii, kde se hinduisté dodnes ponořují do vln posvátné řeky Gangy, aby smyli své hříchy. Vznikly patrně ještě v

dobách protoindické předárijské civilizace v údolí Indu, která nám zanechala zbytky měst Mohendžo Dáro a Harappa z 25. až 22. století př. n. l. Domníváme se to z toho důvodu, že archeologové nenašli v těchto městech žádný objekt, který by mohl sloužit jako svatyně. Nápadná však byla na starověk zcela nezvyklá čistota obyvatel Mohendžo Dára a Harappy. Obě města měla dokonalou kanalizaci, všechny domy byly vybaveny koupelnami a v jedné z největších budov v centru města odkryli badatelé bazén udivujících rozměrů. Je nesporné, že tato pradávná civilizace musela mít nějaké náboženství. Co když se kultovní obřady konaly právě ve zmíněných bazénech a náboženství zaniklé protoindické civilizace nějak souviselo s koupelemi v životodárné a očišťující vodě? Tato hypotéza se nabízí tím spíš, že nejstarší známé případy rituálního omývání známe právě z Indie. Dá se proto logicky předpokládat, že starověcí Árijové sice městské státy v údolí Indu rozvrátili, ale převzali od nich náboženské vodní obřady.

Mezi Indií a Palestinou panovaly ve starověku poměrně čilé kontakty. Po tzv. Hedvábné cestě, vedoucí od východních břehů Středoziemního moře až do Číny, se nevydávali jen obchodníci, případně vojáci či bandité, ale také náboženští poutníci, potulní proroci, mudrci, mniši, kouzelníci, mágové a asketové. Díky těmto často velmi zvláštním podivínům se prolínaly nejrůznější kulturní vlivy, v pomyslném tavícím kotli se mísila náboženství, filozofická učení, tajné nauky, kultury a také rituály.

Ježíš Kristus bývá nejčastěji zobrazován s dlouhými kadeřavými vlasy a pěšinkou uprostřed hlavy, jak se údajně česali příslušníci sekty nazaréniů

Jedním z nich mohl být právě rituál omývání, který převzali esejci a nazorejci. Vůdcem nazorejců byl zřejmě Jan Křtitel, o němž se od evangelisty Marka dozvídáme, že se objevil na poušti a vyzýval ke křtu jako pokání za odpuštění hříchů: „*I vycházela k němu celá Judská země a*

všichni Jeruzalémští a dávali se od něho křtíti v řece Jordánu, vyznávající své hříchy.“ Podle dochovaných popisů měl jako nazorejci dlouhé vlasy a vousy, byl asketicky vyzáblý, čemuž se nemůžeme příliš divit, vždyť prý se živil jen sušenými kobyčkami a medem a jeho jediným oblekem byla kůže z velblouda.

Jana Křtitele znal i Josef Flavius, který o něm napsal: *„Bylo to ctihodný muž, který Židy podněcoval k ctnostnému životu, ke spravedlnosti vůči sobě navzájem, k uctívání Boha, a také nabádal k přijetí křtu. Potom bude křest Bohu milý, hlásal dále, protože jste jej používali jen k uzdravení těla, nikoliv však k usmíření za své hříchy, duše necht' je již před tím spravedlivým životem zbavena hříchu. Kolem Jana se shromažďovali mnozí, kteří byli jeho slovy nadšeni...“*

Ze všech evangelií je cítit zvláštní napětí mezi Janem Křtitelem a Ježíšem, kteří byli vlastně příbuzní (Ježíšova matka Marie byla neteří Janovy matky Alžběty). Ježíš se sice nechává od Jana pokřtít, ale evangelisté si dávají záležet, aby zdůraznili Ježíšovu nadřazenost. Vždyť pokud byl Synem božím, byl zcela bez hříchu a pokřtít tedy nepotřeboval. Nechal se vlastně pokřtít dobrovolně, aby dal ostatním příklad? Nebo chtěl na sebe upozornit, či projevit Janovi zvláštní přízeň? Ledaže by byli oba nazorejci a Jan by byl vlastně Ježíšovým učitelem a zasvětitel. Pak by celá událost křtu dávala určitý smysl. Nicméně Ježíšovo poslání mělo být daleko významnější než poslání Janovo. Připomíná to evangelista Matouš:

„Tehdy přichází Ježíš z Galileje k Jordánu za Janem, aby se dal od něho pokřtíti. Ale on mu bránil a řekl: Já potřebuji, abych se dal pokřtíti od tebe a ty jdeš ke mně!‘ Ježíš mu odpověděl: ‚Nech to! Tak se sluší, abychom splnili všecku spravedlnost.‘ Tu ho nechal. „Lukáš zase ve svém evangeliu píše: „Lid něco čekal, všichni v myslí uvažovali o Janovi: aby to tak byl Kristus! Jan všem odpověděl: Já vás křtím jen vodou, přichází však mocnější než já, jemuž nejsem hoden rozvázati řemen u sandálů, ten vás bude křtíti Duchem svatým a ohněm.‘...“

Lukáš tak naznačuje, že lidé původně považovali Jana Křtitele za očekávaného mesiáše, ale on se této vůdčí roli bránil a sliboval jim někoho jiného. Takřka to vypadá, jako by si nazorejci, mezi něž Jan i Ježíš patrně patřili, své úlohy dopředu rozdělili. Že by opravdu učitel křtil, tedy vlastně zasvěcoval svého žáka?

Největší pozornost věnoval Janu Křtiteli autor patrně nejmladšího evangelia Jan: *„Když k němu Židé z Jeruzaléma poslali kněze a levity, aby se ho zeptali, kdo jest, učinil vyznání a nezapřel. Vyznal: Já nejsem Kristus.‘ Zeptali se ho: ‚Co jsi tedy? Jsi Eliáš?‘ (jeden ze starozákonních proroků). Řekl: ‚Nejsem.‘... Otázali se ho: ‚Kdo jsi? Ať můžeme dáti odpověď těm, kteří nás poslali. Co říkáš o sobě?‘ Děť: Já jsem hlas volajícího na poušti: Vyrovnajte cestu Páně, jak řekl prorok Izaiáš.‘...“*

Jan Křtitel se tedy vymlouvá, zůstává skromně v pozadí, a přesto se cítí povolán k tomu, aby křtil. Církevní otcové se snažili celý rozpor mezi Janem a Ježíšem spíše zakrýt

nebo zakamuflovat, než ho uspokojivě vysvětlit. Přesto nám však zůstalo zachováno znepokojující svědectví apokryfního evangelia Nazorejských, v němž se praví: *„Hle, matka Páně a jeho bratří mu řekli: Jan Křtitel křtí na odpuštění hříchů, pojďme tam a dejme se od něho pokřtít.’ On však jim řekl: ,Čím jsem zhřešil já, abych tam šel a dal se od něho pokřtít? Ledaže je to, co jsem říkal, nevědomý hřích.’...“* Není divu, že se tato pasáž nikdy nemohla dočkat oficiálního kanonizování. Vždyť v ní Ježíš vlastně zpochybňuje smysl křtu a výslovně upozorňuje na svou bezhříšnost plynoucí z jeho božského původu. Přitom se však chová jako umíněný smrtelník a nikoliv nanejvýš shovívavý Syn boží.

Je tu však ještě další problém. Esejci a nazorejci křtili vodou jen příslušníky vlastní sekty. Jan toto pravidlo zřejmě po nějakém čase stráveném rozjímáním a meditací o samotě na poušti porušil a začal křtít všechny, kteří za ním přicházeli, což bylo zjevným vybočením z rituálů jinak zcela uzavřené sekty. Podobně Ježíš sám vyhledával hříšníky, obraceli se na něj opovrhovaní celníci, vlastně výběřčí římských daní, kající se prostitutky a lidé z okraje společnosti, kdežto esejci žili v přísně uzavřené komunitě. Buď tedy jak Jan, tak po něm i Ježíš vědomě porušili nějaká pravidla, nebo svou misijní činnost konali z pověření sekty.

Už zmíněný německý badatel Holger Kersten připomíná, že sám Ježíš dával před křtem vodou přednost pomazání olejem, čímž se od esejců a nazarénů odlišoval. Však byl

také nazýván Kristem, tedy Pomazaným, čímž se rozumělo pomazaným olejem nebo mastí. Olej se ve starověku zhusta používal k magickým úkonům, měl chránit před démony, vyhánět nemoci duše a těla. Řecký filozof a kritik křesťanství Celsus uvádí, že v Egyptě mezi 1. a 3. stoletím n. l. působící vyznavači nábožensko-filozofického směru gnosticizmu pomazávali své příslušníky „*bílou mastí ze stromu života*“. Každý takto poznamenaný se stal „Synem Otce“. Gnostici, jak známo, byli přesvědčeni, že nejvyššího poznání a tedy i spásy je možné dosáhnout mystickým prozřením. O Celsem zmiňovaném stromu života se dočítáme i v apokryfním Filipově evangeliu: „*Avšak strom života stojí uprostřed ráje, i olivovník, z něhož se získává olej k pomazání, pomocí kterého se dosahovalo vzkříšení.*“

Jistě vás okamžitě napadne, zda toto pomazání nějak nesouvisí s Ježíšovým zmrtvýchvstáním. Ježíš Kristus, tedy Pomazaný, měl být zřejmě pomazán olejem z onoho olivovníku rostoucího vedle stromu života v ráji. Pomazání olejem se provádělo na čelo a mělo tvar kříže. Jeho tradice se dodnes udržela v řecké ortodoxní církvi a ruské pravoslavné církvi. Kersten v této souvislosti připomíná i pomazání bílým pruhem ze směsi oleje a posvátného popela na čele, jak ho stále praktikují hinduisté. Nenaznačují tím nic menšího než to, že tělo dotyčného pomazaného je příbytkem božím. Holger Kersten z této podobnosti dokonce vyvozuje závěr, že tradici pomazávání olejem zřejmě Ježíš převzal v Indii.

Po této kratší avšak užitečné a potřebné odbočce se nyní vraťme k problému vztahu Jana a Ježíše. Sám Ježíš v Matoušově evangeliu o Janovi praví: „*Nepovstal mezi těmi, kdo se zrodili z ženy, větší nad Jana Křtitele, a přece: kdo je sebemenší v království nebeském je větší než on...*“ To je přece velmi zřejmé a srozumitelné shození Jana. Mohl to být skutečně výrok jinak skromného a vždy až nadlidsky ohleduplného Ježíše, nebo ctižádostivého muže, který se zuby nehty bere za svou roli mesiáše?

Ve skutečnosti zřejmě k žádnému sporu mezi oběma proroky nikdy nedošlo. Vůbec nevíme jistě, zda byl Ježíš Janovým žákem, či zda Jan opravdu zasvěcoval Ježíše kromě samotného aktu křtu. Vždyť Jan Křtitel byl někdy na počátku Ježíšova kazatelského působení popraven a Ježíš tak patrně po něm převzal jeho učedníky a posluchače. Snad právě Janovo zatčení a uvěznění jej vedlo k opatrnosti a k tomu, aby se raději zdržoval v Galileji a neriskoval cestu do Judeje.

Spor mezi Ježíšem a Janem však propukl až dávno po jejich skonu, v době, kdy se křesťanství začínalo šířit po Římské říši. V egyptské Alexandrii totiž existovala sekta joanitů, která uctívala Jana Křtitele, přitom však neuznávala Ježíše jako mesiáše. Naopak ho měla za lžiproroka. Jejím představitelem byl jistý Apollo z Alexandrie, který se považoval za Janova následovníka a jenž je také zmiňován ve Skutcích apoštolů. Evangelia tedy ve svých textech nepochybně odrážejí tento zřejmě velmi vášnivý a v čase svého vzniku aktuální spor mezi

křesťany. Účel evangelií přece nespočíval v tom být historicky přesným a věrohodným záznamem skutečných událostí, nýbrž evangelia měla poskytovat takřkajíc propagandistický materiál pro další šíření křesťanství. Jejich autoři se proto museli nějak vypořádat i s různými sektáři a odpadlíky ve vlastních řadách. Pochopitelně tak učinili tím způsobem, že žádoucí věty vsunuli do úst jednotlivým protagonistům a nejvyšším autoritám, to znamená Ježíšovi a Janovi. A to bez ohledu na to, že nikdo z nich asi nic podobného nikdy neřekl.

V dobách vzniku Janova evangelia byl zřejmě konflikt příznivců Jana Křtitele se „zdravým jádrem“ křesťanů nejvýraznější. Proto je také v Janově evangeliu postava Jana Křtitele věnována ze všech evangelií největší pozornost. Je zajímavé, že Jan Křtitel byl jako prorok uctíván i mezi pravověrnými Židy a později také mezi muslimy. Po dobytí Konstantinopole uloupili osmanští sultáni i dvě údajné Janovy relikvie, ruku a úlomek lebky, a uchovávali je pak ve své pokladnici jako velkou cennost. Ještě dnes údajně působí v jižním Iráku nepočtená sekta mandejců považujících Jana Křtitele za pravého a největšího proroka.

Pojďme však ještě jednou zpátky k samotnému Ježíšovu křtu. Vzhledem k tomu, že ho znají všechny čtyři kanonizovaná evangelia a Jan Křtitel je zcela nepochybná historická postava, můžeme celkem oprávněně tvrdit, že k tomu křtu opravdu došlo. Když zbavíme jeho popisy charakteristického náboženského balastu a omezíme se jen

na jeho samotný fakt, máme vlastně k dispozici první skutečnou zprávu potvrzující Ježíšovu existenci. Stačí to jako důkaz? Podle mnoha indicií ano. Ježíš byl totiž zřejmě křtem zařazen do určité náboženské skupiny (esejci a především nazareni přece tímto vodním rituálem přijímali nové příslušníky). Zatím v ní ani zdaleka neměl vůdčí roli, ale zcela nepochybně ji brzy získal. Tehdejší Palestina prahla po působivých prorocích a on se zjevil v pravou chvíli.

Všechny biblisty vždycky trápila otázka údajných Ježíšových zázraků. Pro ateisty byly případy křížení mrtvých, přeměňování vody ve víno, utišení bouře nebo chůze po vodní hladině jasnými důkazy, že sám jejich aktér patří do říše výmyslů stejně jako pohádkoví čarodějové a ježibaby. Oproti tomu historik náboženství Rudolf Bultmann ve své knize *Jesus z roku 1926* Ježíšovy zázraky hájí. Byť je pochopil trochu jinak než běžný čtenář Nového zákona: „...Většina těchto zázračných zpráv obsažených v evangeliích je legendární nebo alespoň legendárně přikrášlená. Ale nemůže být pochyb o tom, že Ježíš konal takové činy, které podle něho samého a podle jeho současníků byly zázraky, tzn. Pocházely z nadpřirozené, božské příčiny, bezpochyby uzdravoval nemocné a léčil lidi.“

Autor tak došel ke stejnému závěru jako například o více než sedmdesát let později záhadolog Vladimír Liška, který iluzionistická představení, jako byla přeměna vody ve víno, rozmnožení chlebů či chůze po vodě, zařadil do

kategorie lidových legend, připustil však Ježíšovy mimořádné léčitelské schopnosti, včetně vymítání d'ábla, tedy podle něj léčbu psychických onemocnění a poruch. Proto dospěl k názoru, že Ježíš byl nepochybně senzibilem nadaným mimořádnými psychotronickými schopnostmi. Nepřímo s ním souhlasí i astrolog Antonín Baudyš, když ve svém rozboru Keplerova spekulativního Ježíšova horoskopu tvrdí, že muselo jít o osobnost nadanou extrémní citlivostí a jasnozřivostí. „*Taková osoba jen tím, že něco vidí a slyší, zároveň už ví,*“ prohlašuje doslova.

Baudyšův výklad přesvědčivě ukazuje, že v Ježíšově případě muselo jít o osobnost zcela abnormální a vybavenou většinou běžných smrtelníků nedosažitelnými schopnostmi. Právě taková mohla fascinovat davы příznivců a zároveň proti sobě popudit vlivné nepřátele, kteří se jí chtěli za každou cenu zbavit. Ježíš s paranormálními schopnostmi mohl skutečně vykonávat činy, jež si jeho okolí nedokázalo vyložit jinak než jako zázraky. Holger Kersten, který je přesvědčen o Ježíšově inspiraci buddhismem a vůbec indickými filozoficko – náboženskými proudy, připomíná, že „*indický zázračný světec Saí Bába stejně jako Ježíš říká, že každý člověk má v sobě božské síly a tréninkem a vědomým životem je může zdokonalovat. Kdo ale svými silami způsobí zlo, bude zlo sklízet. A kdo je využívá výlučně pro své vlastní výhody, ten může tuto moc ztratit. Někdy jsou také tyto schopnosti omezeny ve svých účincích nebo délce trvání, zvláště když*

jsou praktikovány bez dobrého úmyslu, moudrosti a zbožnosti.“

Je tedy možné, že Ježíš měl schopnosti indických jogínů, kteří dokáží předvídat budoucnost, dokonale ovládat svoje tělo, chodit po rozžhaveném uhlí či ostrých střepech a dokonce prý i levitovat, vznášet se nad zemí. Legendy o křesťanských světcích připomínají na 230 takových případů levitace. Starověk je plný ukázek, jak osoby ovládající vyšší magii dokázaly překročit hranice lidských schopností. Údajně tuto magii studovali na Východě, možná v Indii, v Persii nebo v Egyptě. Patřil mezi ně například řecký filozof a matematik Pýthagorás ze Samu (580 – 497 př. n. l.), který kolem sebe soustředil tajné společenství mužů a žen, jehož členové se dobrovolně podřídili požadavkům tělesné čistoty, vegetariánství, meditací a sebezkoumání a věřili v reinkarnaci a putování duší. Pýthagorás byl také léčitelem, prý předvídal budoucnost a ovládal počasí.

Ještě pozoruhodnější postavou byl jeho krajan Epimenidés z Kréty, jenž žil na přelomu 7. a 6. století př. n. l. a bývá někdy přiřazován k pověstným sedmi řeckým mudrcům. Údajně si pamatoval spoustu svých minulých pozemských životů a dokázal opustit své tělo a pohybovat se nezávisle na něm. Stejně jako Pýthagorás byl vegetariánem a prý prospal padesát sedm let v jedné jeskyni. Magii ovládal i další řecký filozof a zároveň i politik, básník a divotvorce Empedoklés z Akragantu (asi 493 – 433 př. n. l.), který uměl léčit různé nemoci,

považoval se za boha a aby své božství dokázal, neváhal nakonec skočit do jícnu sopky Etny.

Magii pěstovali také orfici, nazývaní tak podle legendárního pěvce a hudebníka Orfea, a už zmínění gnostici.

Svým důsledně asketickým životem a vegetariánstvím nám mohou připomenout jak indické jogíny, tak židovské esejece a nazorejce. Nejznámějším gnostickým mágem byl Simon Magnus z 1. století našeho letopočtu, kterého církevní autoři označují za prvního kacíře. V českém prostředí je znám spíše jako Šimon Kouzelník. Přidal se k prvotním křesťanům přitahován jejich zázračnými skutky, ale brzy byl z jejich řad vyloučen, protože se prý pokoušel penězi získat moc Svatého ducha. Respektive si chtěl tuto schopnost koupit od apoštola Petra. Právě podle Simonova jména se proto svatokupectví označuje jako simonie. Pocházel ze Samarie (Samaří), tedy území mezi Judeou a Galileou, kde žily semitské kmeny považované ortodoxními Židy za nečisté, údajně se vzdělával v magii v Egyptě a své zázraky pak předváděl v Římě. Ovládal prý schopnost oživovat mrtvé, dokázal se učinit neviditelným, vzít na sebe podobu zvířete; prohlašoval, že je odolný vůči ranám a ohni, umí létat, změnit kámen na chléb a přinutit stromy růst a kvést. Podle křesťanů ho tyto kouzly naučil sám ďábel a Simon se tak stal prototypem postavy legendárního Fausta.

V Egyptě, kde studoval jak Pýthagorás, tak Simon Magnus, vznikla na přelomu letopočtu nauka zvaná

hermetika, připisovaná zakladateli astrologie a alchymie Hermovi Trismegistovi neboli Tříkrát mocnému, jenž bývá ztotožňován s egyptským bohem moudrosti a učenosti Thovtem (zmínili jsme se o něm už v 1. kapitole). Tato tajná nauka, horlivě pěstovaná v přísně uzavřených kroužcích vybraných zasvěcenců po celý středověk, stanovuje základní cíle vyšší magie:

„Pokud se neučíš rovným Bohu, nebudeš moci Boha pochopit, protože podobné je chápáno podobným. Vyjdi ze svého těla a rozprostři se k nesmírné velikosti, překonej všechnen čas a staň se věčností, jen tak pochopíš Boha...

Zahrň v sobě počítky ze všech stvořených věcí, z vody a ohně, suchého a mokrého, buď zároveň všude, na moři, na souši i na nebi, buď najednou nezrozeným i v lůně, mladým i starým, mrtvým i mimo smrt, a pokud dovedeš všechny tyto věci obsáhnout ve své mysli, doby a místa a látky, kvality a kvantity, pak porozumíš Bohu.“

Zdá se, že tento požadavek musel ovlivnit jak gnostiky, tak jistě i esejce a nazorejce. I jim šlo přece o porozumění Bohu. Proto jim nemohla být magie cizí. Ba dá se říci, že všechno magické a zázračné pro ně souviselo s božským. I Ježíš proto musel, měl-li být považován za Božího syna, konat neuvěřitelné zázraky, z nichž tím největším bylo nepochybně jeho zmrtvýchvstání. Ne náhodou už zmiňovaný filozof Celsus měl Ježíše za čaroděje, který se v souladu s dobovými představami naučil umění magie v Egyptě. Z pohledu odpůrců křesťanství na tom určitě něco bylo.

Jedno z mnoha tradičních vyobrazení Ježíše Krista

Také Ježíšovi následovníci prosluli zejména jako léčitelé a exorcisté, tedy vymítači ďábla. Podle všeho ve východním Středomoří existovali už před Ježíšem odborníci specializující se na vymítání démonů z posedlých lidí, patrně duševně nemocných. Svatý Pavel potkal v Efesu skupinu židovských exorcistů a jeden z nich jménem Eleazar předváděl své schopnosti dokonce před samotným císařem Vespasiánem. Římský spisovatel Lúkiános se zase zmiňuje o proslulém syrském vymítači duchů, který na svém umění vydělával značné peníze. Zřejmě ne náhodou přikazoval Ježíš svým učedníkům, aby uzdravovali nemocné a ďáblem posedlé zdarma. Právě léčitelské schopnosti zajišťovaly apoštolům četné příznivce. Když v Joppe na pobřeží Judeje přivedl svatý Petr k životu údajně mrtvou ženu, rozneslo se to „*po celém Joppe a mnoho lidí uvěřilo v Pána*“. Svatý Pavel v Lystře v Malé Asii zase uzdravil mrzáka a místní dav v něm pak viděl boha. Zatímco magie byla později křesťanskou církví odsuzována jako čarodějnictví a kouzelníci a mágové riskovali obvinění ze spolků s ďáblem a upálení, exorcismus byl zcela oficiálně a ve vší vážnosti praktikován.

Všichni biblisté a náboženští badatelé shodně odsouvají některé Ježíšovy zázraky mezi báchorky. Třebaže mu přiznávají jisté abnormální schopnosti a jedním dechem dodávají, že zřejmě je cosi mezi nebem a zemí, o čem ještě věda nemá ponětí, nejsou příliš nakloněni přeměňování vody ve víno, pokud nešlo o davovou sugesci, nebo

chození po vodní hladině, byť by prý cvičení a duševně koncentrovaní jogíni i něco takového dokázali. Nelze však vyloučit, že informace evangelií o léčení nemocných, ožívování mrtvých a uzdravování posedlých vycházejí z konkrétních příkladů a že Ježíš jako mimořádně disponovaný senzibil tyto schopnosti měl. Ostatně nebyl v tomto směru zřejmě jediným potulným prorokem a léčitelem. Léčitelé měli i ostatní esejci a nazorejci. Ježíš se tedy zase až tolik od ostatních nemusel odlišovat. Prostě jen praktikoval to, co se naučil ve své sektě a rozvíjel schopnosti, které, jak tvrdí i dnešní léčitelé, jsou dány každému člověku, ale ne každý je dokáže v sobě uvolnit a uplatnit.

Kromě toho Ježíš nesporně ovládal umění hypnózy a sugesce. Jak je z evangelií známo, léčil posedlost vkládáním rukou na hlavu. Z hlediska moderní psychiatrie se mohlo za posedlostí skrývat duševní onemocnění vyvolané traumatickými zážitky a předchozími stresovými situacemi. Taková těžká psychóza se pak projevuje přechodnými stavy nepřičetnosti; záchvaty, při nichž se postižený rouhá svému náboženství, vzývá nečisté síly a hovoří jakoby cizím hlasem, aniž si to vůbec uvědomuje. Léčba medikamenty je v takovýchto případech většinou neúčinná, zato pomáhá sugesce, koncentrace duševních sil a vůle k překonání choroby. Ježíš mohl klidným chováním, dotykem svých rukou a hlasem pomoci postiženým překonat nejhorší krizi a vrátit se do normálního stavu.

Podobné to mohlo být s ožívováním mrtvých. Ježíš jako zkušený léčitel na postižených dobře poznal, že jsou mrtví jen zdánlivě. Vždyť právě pro nedostatek medicínských zkušeností byla řada lidí ve starověku a středověku pochována předčasně. Jak známo, ještě v polovině 19. století považoval otec vynálezce dynamitu a zakladatele nejznámější ceny udělované za vynikající výkony lidského ducha, Immanuel Nobel, za užitečné zkonstruovat rakev vybavenou táhly a zvonky. Kdyby byl totiž někdo omylem kvůli špatně stanovené diagnóze pohřben za živa, mohl by si zdánlivý nebožtík po probrání se z mrákot v takové rakvi zazvonit na hrobníka a dočkat se záchrany. Ježíš nepochybně uměl rozeznat stav zdánlivé smrti od smrti skutečné. Připomeňme si, jak podle Lukášova evangelia vrátil život údajně mrtvé holčičce:

„Když přišel do domu, nedovolil, aby tam s ním někdo vešel kromě Petra, Jana a Jakuba spolu s otcem a matkou dítěte. Všichni plakali a naříkali nad ní, on však řekl: neplačte! Neumřela, ale spí!’ I vysmívali se mu, poněvadž věděli, že zemřela. On však ji uchopil za ruku a zvolal: ‚Dítě, vstaň!’ I vrátil se její duch, a ona najednou vstala, poručil, aby jí dali jisti...“

Z tohoto úryvku vyplývá, že ono děvče bylo jakoby ve stavu zvláštního hypnotického spánku. Nevíme, co ho vyvolalo, ale způsob, jakým ji Ježíš z této mdloby probudil, jistě dobře znají a ovládají moderní hypnotizéři. Evangelia samozřejmě nezaznamenala Ježíšovy neúspěchy, případy, kdy už nedokázal pomoci. Vždyť

měla především propagandistickou funkci a případné nezdary by mohly vrhnout špatné světlo na nové náboženství. Navíc i přímí účastníci Ježíšova působení si spíše zapamatovali jeho úspěchy a jimi zcela fascinováni o nich jako o zázracích vyprávěli dál.

Léčitelství je takřka stejně staré jako lidstvo samo. Už z doby před jedenácti tisíci lety pocházejí nálezy „kouzelnických“ holí z kosti nebo parohu zdobené postavičkami „d'áblíků“. Snad souvisejí s rituály, jaké dodnes praktikují šamani a čarodějové přírodních národů. Dávni kouzelníci se nepochybně rekrutovali z řad osob nadaných mimořádnými schopnostmi. Ani moderní medicína nedokázala praktiky senzibilů a léčitelů vytěsnit. Naopak, v posledním zhruba desetiletí jsme zažili nečekaný návrat k metodám, které ortodoxní materialisté šmahem považují za nevědecké. Potvrzuje to obrovský zájem o různé „evangelické“ nebo „spirituální“ léčitele, kteří „uzdravovali“ dokonce masově prostřednictvím televize jako i u nás známý ruský hypnotizér Kašpirovskij. Přívržencem tzv. holistické medicíny je americký exprezident Bill Clinton, alternativní terapie vyznává herečka Demi Mooreová či herečka a manželka bývalého českého prezidenta Dagmar Havlová a vyznával je i někdejší člen slavných Beatles George Harrison. V přívalu různých spirituálních či přírodních léčebných metod se dá jen těžko odlišit, kdy jde o vyslovený podvod a kdy o skutečně fungující fenomén. Přitom mnohdy působí už jenom samotná víra pacienta, že právě ta a žádná jiná

metoda ho nemůže uzdravit. Ne náhodou připomínal Ježíš: „*Věř a víra tvá tě uzdraví.*“

Mnohé asijské léčebné metody, navazující na praktiky používané v Indii, Číně a Tibetu před mnoha tisíci let, se odvolávají na energetická pole v lidském těle a jejich vyrovnávání. Moderní medicína a biologie zatím nedokázaly nic takového v našem organismu identifikovat. A přesto se zdá, že něco takového v nás působí, a právě senzibilové prostým vkládáním rukou, jak to dělal Ježíš, je dokáží vycítit, najít a usměrnit. Nejbliže se k poznání energetických polí kolem živých organismů zatím přiblížili ruští manželé Semjon a Valentina Kiriljanových, kterým se podařilo vyfotografovat auru obklopující nejen lidí, ale i zvířata a rostliny. Jejich fotografie vznikly průchodem slabého elektrického proudu živou tkání, čímž dostali jasný barevný obraz, jenž je zřejmě vyvolán emocionálním stavem a celkovým zdravím fotografované osoby či organismu. Podivné zářivé obruby, které odborníci nedokáží nijak vysvětlit, nápadně připomínají svatozáře, jak je známe z obrazů svatých, ale také třeba ze zpodobnění bohů indické mytologie. Je to jenom náhoda? Snad.

Víra v tělesnou auru je velmi starého data a těžko posoudit, zda se opravdu opírá o praktickou zkušenost, v dnešní době zapomenutou, nebo je jen legendou. Ostatně každá legenda má své reálné kořeny. A podobně je to i s Ježíšovými zázraky. Přesto se kloníme k závěru, že i když byl Ježíš jistě obdařen nějakými výjimečnými

schopnostmi, nebyly zase až tak mimořádné, aby z něho udělaly nadpřirozenou bytost. Dokázal jen to, co dokázali mnozí jiní potulní proroci a léčitelé jeho doby, co se tradovalo mezi esejci a nazorejci a předávalo se z generace na generaci. Teprve první křesťané, kteří si Ježíše zbožštili, udělali z jeho činů zázraky, tedy výkony a jevy vymykající se přírodním zákonům a lidským zkušenostem.

5. kapitola

Libický masakr – skutečnost, nebo fikce?

Napadlo vás někdy, že by mapa Čech mohla vypadat docela jinak, než jak vypadá? Nemám teď na mysli, že by třeba Krkonoše byly o pár tisícovek metrů vyšší, tedy alespoň tak vysoké jako Alpy, nebo že by Českobudějovickou pánev zalilo jezero, a to ještě větší než je takový maďarský Balaton. Nic takového. Ale co kdyby Praha nebyla hlavním městem? Nebo dokonce že by na mapě zcela chyběla? Respektive že bychom na podrobnější automapě našli ve vltavském údolí, třeba tam, kde je dnes Malostranské náměstí, docela malou vesničku spojenou s důležitými komunikacemi pouze nevýznamnou, nepřítliš rušnou a v zimě tím pádem takřka neudržovanou okresní silnicí?

Taková představa je jistě absurdní, ale možná, zdůrazňuji to slůvko „možná“, nescházelo mnoho a Praha vůbec nemusela být metropolí Čech a dneska by prezident, parlament a vláda sídlili na soutoku řek Labe a Cidliny. Hlavní město by se pak ovšem jmenovalo Libice. Nevěříte? Tak se z chutí začtěte do této kapitoly.

Dávné Čechy zdaleka nebyly jednotným útvarem obývaným především jediným slovanským národem Čechů. Ve skutečnosti byly, alespoň podle názoru některých historiků, rozkouskovány mezi více kmenů, z nichž Češi původně obývali pouze bezprostřední okolí Prahy a dnešní Kladensko. Na Mělnicku žili Pšované, kolem Litoměřic Litoměřici, na Žatecku Lučané, kolem Bíliny a Ústí nad Labem kmen Lemuzů, na Děčínsku zase Děčané, v jižních Čechách Doudlebi, kolem Kouřimi Zličané a ve východních Čechách pak Charváti. Mezi nimi vzájemně nepanovaly nijak idylické vztahy, jak o tom ostatně svědčí dávná pověst o válce Čechů s Lučany. V sázce přece nebylo nic menšího než ovládnutí celé české kotliny. Co nebylo možné obstarat mečem, vyřešilo se sňatkem. Ne náhodou se český kníže Bořivoj oženil s dcerou knížete Pšovanů, později svatořečenou Ludmilou.

V tomto konglomerátu kmenových území získávali postupně navrch právě Čechové a – jedním dechem dodejme – také východočeští Charváti, jejichž střediskem byla Libice nad Cidlinou ležící nedaleko dnešních Poděbrad. Významný archeolog profesor Rudolf Turek o ní tvrdí, že *„byla ... sídlem znamenitějším a snad se zcela vyrovnala tehdejší Praze. Byla střediskem státního celku, odkud možná vyšel i pokus sjednotiti zemi proti Přemyslovcům.“*

Silná slova, že? Nicméně mají své opodstatnění. Prvním nám známým charvátským knížetem byl Slavník, jehož

jménem pak dějepisci dodatečně pokřtili celý jeho rod. První český kronikář Kosmas o něm napsal:

„Byl to muž tváře ke všem veselý, v svých úsudcích ducha bystrého, v hovorech vlídný, bohatý statky světskými i duchovními. V jeho domě se skvěla poctivost a upřímná láska, spravedlnost soudů a hojnost předáků. V jeho činech se jevila znalost práva, podpora chudých, útěcha smutných, přijímání pocestných a ochrana vdov a sirotků...“

Ptáte se, proč tolik chvály? Odpověď je prostá. Kníže Slavník byl totiž otcem druhého pražského biskupa svatého Vojtěcha, mimochodem libického rodáka, který zahynul mučednickou smrtí, když hodlal získat pro křesťanskou víru dosud pohanské Prusy. Jistě chápete, že otec vedle svatého Václava nejvýznamnějšího českého světce nemohl být jen tak ledaskdo. Ať už byla historická pravda jakákoliv, bylo záhodno ho obdařit těmi nejchvályhodnějšími vlastnostmi. Ale nás bude jistě zajímat, co ještě Kosmas napsal o Slavníkovi:

„Sídlem tohoto znamenitého knížete byla Libice, ležící v místě, kde řeka Cidlina tratí své jméno, ústíc do volnějšího toku Labe. Knížectví jeho mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok Surinu a hrad, ležící na hoře, jež slove Oseka, při řece Mži. Rovněž na jižní straně proti Rakousům tyto pomezí hrady: Chýnov, Důdleby a Netolice až doprostřed hvozdu; k východu proti zemi moravské hrad pod pomezím hvozdem ležící, jménem Litomyšl, až k potoku Svitavě, tekoucímu středem hvozdu;

na sever proti Polsku hrad Kladsko, ležící nad řekou Nisou.“

Jen si to zkuste představit! Vždyť podle Kosmova popisu Slavníkovci zdaleka nevládli jen ve východních Čechách, ale také v sousedním Kladsku, dnes patřícím Polsku, dále v jižních Čechách, kde údajně žil kmen Doudlebů, a zřejmě i v části středních Čech. Mží býval totiž tehdy nazýván celý tok Berounky, za horu Osek někteří dějepisci považují vrch Havlín nad Zbraslaví, jíní počátky Brd. Pokud jde o potok Surinu, zůstává pro nás velkou záhadou. Vzhledem k tomu, že Slavník zemřel, jak uvádí Kosmas, v roce 981 za vlády knížete Boleslava II., prakticky by to znamenalo, že tehdy byly Čechy fakticky rozděleny na dvě knížectví, tedy jedno české a druhé slavníkovské. Byl to snad výsledek centralizačního procesu, v němž Přemyslovci jako vladařský rod Čechů a Slavníkovci v čele východočeských Charvátů zabírali v bratrovražedných válkách území ostatních kmenů v české kotlině?

Ale jak si pak vysvětlit skutečnost, že už Boleslav I., otec Boleslava II., ovládl Moravu, zřejmě i částečně Slovensko, rovněž Krakovsko a rozšířil území svého knížectví až k hranicím Kyjevské Rusi? A najednou, kde se vzali, tu se vzali, objevili se jacísi Slavníkovci, snad charvátská knížata, a vzali Přemyslovcům pořádný kus Čech.

Už zmíněný profesor Rudolf Turek, aby nějak překonal tento zjevný rozpor, tvrdí, že „*Slavník přes své vynikající postavení i územní rozlohu svého panství nebyl plným*

suverénem, podléhaje vrchnímu panství Přemyslovců, které přes jeho území zasahovalo dále na východ, především na Moravu a do Krakovska. Zvláštní, těžko pochopitelný poměr obou států byl usnadňován pravděpodobně jen přátelským vztahem mezi oběma panujícími knížaty. Snad byl tento vztah upevněn i příbuzensky...“

Tady si dovolím pana profesora přerušit. Podle některých pramenů byla Slavníková manželka Střezislava, matka sv. Vojtěcha, sestrou přemyslovských knížat sv. Václava a Boleslava I. Příbuznost Slavníkovců a Přemyslovců potvrzuje i Kristiánova Legenda o životě a umučení sv. Václava a jeho báby sv. Ludmily. Autor legendy, patrně syn knížete Boleslava I., totiž ve svém věnování oslovuje biskupa sv. Vojtěcha „nejdražší synovče“.

Ovšem jiné zdroje zpochybňují Střezislavin přemyslovský původ. Například v Dalimilově kronice, sepsané ovšem až počátkem 14. století, můžeme číst: *„Druhý svatý Vojtěch, ten také mnich bieše. Otec jeho jmě Slavník jmějieše, matka jeho Střezislava bieše, sestřenec kněziu zlickému bieše. „Což volně přeloženo znamená, že sv. Vojtěch byl údajně synovec zlického, tedy kouřimského knížete, a Střezislava sestrou knížete. Pokud by tomu tak opravdu bylo, byl by tímto Střezislaviným bratrem onen zlický kníže, který se podle legend pokořil sv. Václavovi, když spatřil na jeho čele zářící kříž. Dalimilova kronika nazývá tohoto knížete Radslavem.*

Podobné problémy máme se zjišťováním původu knížete Slavníka. Někteří historikové se s odvoláním na saského letopisce Widukinda domnívají, že jeho otcem byl nejmenovaný kmenový kníže, který si v roce 936 vyžádal vojenskou pomoc ze Saska proti svému sousedovi Boleslavovi I. Kronikář výslovně píše, že to byl jakýsi „subregulus“, tedy „podkrál“. Boleslav však vojenskou intervencí budoucího císaře Oty I. úspěšně odrazil a „*přitáhnuv odtamtud ke hradu (tohoto podkrále), dobyl ho prvním útokem a učinil z něho spoušť, která trvá dodnes*“.

Podle některých hypotéz by tímto hradem měla být Kouřim a zdá se, že to potvrzují i archeologické nálezy. Na hradišti Stará Kouřim – Zlicov totiž badatelé odkryli zbytky zjevně ohořelých hradeb a pozůstatky padlých válečníků před hlavní dvoudílnou bránou, pocházející z doby před polovinou 10. století. Archeolog Miloš Šolle se domnívá, že by to měl být důkaz potvrzující dobytí tohoto hradiště v kritickém roce 936.

Slavníkův otec však už také dostal jméno a přestal být pouze neznámým „podkrálem“. Část historiků ho totiž ztotožnila s „předákem“ Vokem, který, jak zaznamenal Kosmas, zemřel v roce 968. Tento Vok by mohl být buď synem vladyky Stojmíra, který vedl vzpouru proti prvnímu křesťanskému knížeti Bořivojovi, nebo onoho záhadného Vitislava, jenž spolu s Bořivojovým synem Spytihněvem složil v roce 895 v Řezně slib věrnosti Východofranské říši. Zkrátka pokud jde o jeho původ,

tápeme v temnotách a všechno, co můžeme uvést, jsou jen pouhopouhé ničím nepotvrzené dohady.

Dodejme však ještě, že zmíněný Vok prý měl mít mimořádně dobré vztahy s císařem Otou I., s nímž byl prý dokonce vzdáleně spřízněn. Snad proto se právě na něj obrátil s žádostí o pomoc proti českému knížeti Boleslavovi I. Vokovou manželkou měla být údajně dcera bavorského vévody Arnulfa a Slavník by pak byl jejich nejstarší syn. Ovšem v úvahu jako Vokova choť padá i některá kněžna ze saského rodu Liudolfovců, tedy rodu, z něhož pocházel východofranský král Jindřich I. Ptáčník a jeho syn císař Ota I. řečený Veliký. Zkrátka a dobře, Slavník byl zřejmě velmožem na tehdejší české poměry velmi urozeného původu a s širokými mezinárodními kontakty. Misijsní biskup a legendista Bruno z Querfurtu o něm uvádí, že se „*rodem dotýkal pokrevní linie králů*“. Vždyť jedině takový šlechtic mohl být dobrým známým a snad také příbuzným významného církevního hodnostáře magdeburského arcibiskupa Adalberta, k němuž poslal na studie jedno ze svých synů – Vojtěcha.

Smíme-li věřit legendám, Vojtěch v raném dětství těžce onemocněl a málem zemřel. Zoufalí rodiče ho v libickém kostele Panny Marie položili na oltář a zaslíbili duchovnímu stavu, pokud se uzdraví. Svému slibu pak dostáli. Asi v roce 972 otec Slavník poslal Vojtěcha v doprovodu jeho vychovatele Radly, prý Vojtěchova staršího nevlastního bratra, do katedrální školy v Magdeburku, aby se zde vzdělával na kněze. Sám

magdeburský arcibiskup Adalbert ho tehdy biřmoval a Vojtěch při této příležitosti přijal jeho jméno. Však je v křesťanském světě mimo Čechy uctíván nikoliv jako svatý Vojtěch, nýbrž jako svatý Adalbert. Podle Bruna z Querfurtu prý ale došlo k uvedenému biřmování už někdy kolem roku 961 přímo na Libici, když se arcibiskup Adalbert vracel přes Čechy ze své misijní cesty v Rusku.

V magdeburské katedrální škole studoval Vojtěch celých devět let. Teprve v roce 981, nepochybně při příležitosti úmrtí svého otce knížete Slavníka, se vrátil do Čech, a stal se jedním z kleriků kolem prvního pražského biskupa Dětmara. Tento původem saský mnich, o němž Kosmas uvádí, že byl „*mužem podivuhodné výmluvnosti a učenosti*“, však hned počátkem následujícího roku zemřel. A právě Vojtěch byl 19. února 982 na Levém Hradci zvolen z podnětu českého knížete Boleslava II. novým pražským biskupem.

Proč byl do této nejvyšší církevní funkce v zemi vybrán právě poměrně mladý, zhruba sedmadvacetiletý kněz? Důvodů k tomu se nabízí hned několik. Především byl díky studiu v Magdeburgu jistě nejvzdělanějším duchovním tehdejších Čech, dále to zřejmě byly jeho mravní kvality a jistě i okolnost, že pocházel z rodu Slavníkovců, představujících pro vládnoucí Přemyslovce politickou konkurenci. Dosazením Vojtěcha na biskupský stolec mohl kníže Boleslav II. jednak uspokojit mocenské ambice Slavníkovců a zároveň si je zavázat a dostat takříkajíc pod kontrolu. Ostatně i skutečnost, že biskupská

volba neproběhla na Pražském hradě, sídle jak knížete, tak i biskupa, nýbrž na tehdy už okrajovém Levém Hradci, o němž svědčí. Vždyť Levý Hradec byl po přestěhování Boleslavova praděda Bořivoje do Prahy pouze nepříliš významným rodinným hradem Přemyslovců. Kníže Boleslav II. se zřejmě ve zdejších zdech nemusel obávat přílišné kontroly zvnějšku a mohl volbu zmanipulovat podle svých představ.

Po smrti knížete Slavníka zaujal na Libici jeho místo nejstarší syn Soběslav (někdy podle kronikáře Kosmy uváděný také jako Soběbor). A snad vzhledem k tomu, že se jeho bratr stal biskupem, zvolil ve vztazích k panujícím Přemyslovcům mnohem konfrontačnější kurs. Projevilo se to už tím, že takřka zároveň s Boleslavem II. začal razit vlastní mince. Slavníkovská mincovna byla na hradišti Malín, kde se v blízkosti později proslulé Kutné Hory zřejmě už v té době kutala stříbrná ruda, která představovala surovinový zdroj pro mincovnictví. Svědčí o tom nálezy slavníkovských denárů s nápisem MALIN CIVITAS. Další mincovna se nacházela přímo na centrálním hradišti Libici, což zase dokazují stříbrné denáry s vyraženou korunovanou hlavou, stylizovanou kaplicí a nápisem ZOBEZLAV a LIVBVZ.

Dost možná, že slavníkovský kníže Soběslav, jehož jméno se na těchto mincích objevovalo, tehdy vlastnil nebo alespoň kontroloval těžbu českého stříbra, které, jak připomíná Rudolf Turek v knize *Čechy na úsvitě dějin*, „se záhy stalo předmětem světového obchodu“. Na

sklonku šedesátých let 10. století se podle Nestorovy kroniky ve velkém množství dováželo až do Perejaslavce na dolním Dunaji. To všechno povzbuzovalo Soběslavovo sebevědomí a zřejmě i mocenské ambice. Přitom jeho konkurent na pražském knížecím stolci Boleslav II. zdaleka nebyl až takovým suverénem jako Boleslav I. Zkrátka a dobře, v české kotlině se nyní o vedoucí postavení svářily dva knížecí rody a bylo jen otázkou času, zda budou mít navrch Slavníkovci, nebo Přemyslovci.

Sváření obou rodů se navenek nejdříve projevilo otevřeným konfliktem mezi knížetem a biskupem. Vojtěch Slavníkovec odmítl dělat jakéhosi přemyslovského dvorního kaplana, jakým patrně byl před ním Dětmar, a mimo jiné otevřeně napadl skutečnost, že Boleslav II. měl dvě manželky, a především odmítl tolerovat pražský trh s otroky. Čímž se opět Boleslava II. velice dotkl, protože otrokářství pro něho představovalo vydatný zdroj příjmů, z něhož financoval svoje vojsko. Z knížete a biskupa se stali takříkajíc dva kohouti na jednom dvoře a nemohlo to skončit jinak, než porážkou jednoho z nich. Tím poraženým byl zřejmě citlivější a zásadovější Vojtěch, který do hloubi duše uražen a znechucen českými poměry raději zvolil odchod ze země. Ale možná byl nucen uprchnout, protože mu tehdy šlo doslova o život.

V té době se české knížectví ocitlo v krizi. Na východě vyhnalo vojsko kyjevského velkoknížete Vladimíra českou posádku z Červeňských hradů u nynějšího Przemyslu v jihovýchodním Polsku. V dalších letech ztratil Boleslav II.

i dolní a střední Slezsko, které v roce 990 obsadil polský kníže Měšek I. Po smrti své ženy a Boleslavovy sestry Dobrawy se už Měšek necítil vázán původně uzavřenou spojeneckou smlouvou. Boleslav II. sice vytáhl proti Polákům, ale Měškovi poslala na pomoc silné saské oddíly císařovna Theofana, vládnoucí za svého nezletilého syna Otu III. Český kníže se proti nim spojil s dosud pohanským slovanským kmenem Luticů, jenž tímto krokem ztratil v očích křesťanské Evropy věrohodnost.

Není tedy divu, že hledal podporu v církevních kruzích. Proto v roce 992 vyslal do Říma poselstvo, které mělo přimět Vojtěcha Slavníkovce, mezitím usazeného v klášteře sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu, aby se vrátil do Čech a znovu se ujal biskupského úřadu. Vojtěch zcela nepochybně podmínil svůj návrat knížecím závazkem dodržování křesťanských zásad v celé zemi a také zřízením kláštera benediktinské řehole. Ten byl pak skutečně krátce po znovuuvedení biskupa do úřadu založen v Břevnově u Prahy nad pramenem potoka Brusnice. Pak však došlo k neblahé události, která znamenala Vojtěchův definitivní odchod. Biskup se totiž pokusil zachránit život nám neznámé cizoložné ženy z urozeného rodu před tehdy obvyklým, ještě pohanským trestem za podobný prohřešek – ukamenováním. Nešťastníci poskytl azyl na církevní půdě v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě. Houf příbuzných podvedeného manžela však vnikl do svatyně a nebohou nevěrnici popravil přímo před oltářem. Co víc, rozezlení vrazi, podle

převládající verze se jednalo o Vršovce, které Kosmas označuje jako „rod nenávistný a pokolení zlé“, vyhrožovali smrtí samotnému biskupovi a jeho rodině za to, že se onu ženu pokusil zachránit.

Znechucený a do hloubi duše zklamaný Vojtěch pak podruhé a tentokrát už naposled opustil Čechy. Vršovci, tehdy oddaní dvořané Boleslava II., však na pohružku vyslovenou biskupovi nezapomněli a rozhodli se mu pomstít přímo na jeho nejbližších. Na podzim roku 995 využili skutečnosti, že nejstarší Slavníkovec a hlava rodu Soběslav vytáhl s vojenskou družinou na pomoc císaři Otovi III. ve válce proti Polabským Slovanům a sám Boleslav II. byl prý stížen mrtvicí. Jménem českého knížete shromáždili silné vojsko a přepadli Libici. Podrobně o tom píše kronikář Kosmas:

„Protože toho času kníže nemohl vládnouti sám sebou, ale vládli předáci, tito obrátivše se v nenávistníky Boha, ničemných otců nejhorší synové, vykonali velmi zlý a ničemný skutek. Neboť jednoho svátečního dne kradmu vnikli do hradu Libice, v němž bratří svatého Vojtěcha a hradští bojovníci všichni jako nevinné ovečky stáli při mši svaté, slavíce svátek. Oni však jako draví vlci ztekli hradní zdi, muže i ženy do jednoho pobili, a stávše čtyři bratry svatého Vojtěcha se vším potomstvem před samým oltářem, hrad zapálili, ulice krví ztropili, a obtíženi krvavým lupem a krutou kořistí, vesele se vrátili domů. I bylo zabito na hradě Libici roku od narození Páně 995

patero bratří svatého Vojtěcha; jména jich jsou: Soběbor, Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav. “

Kosmas psal svou kroniku zhruba 120 let po strašném libickém masakru a není divu, že se mu do jeho zprávy dostaly nepřesnosti. Samozřejmě nepočítám zřejmé přehlédnutí, když nejprve napíše, že útočníci s'ali čtyři Vojtěchovy bratry a na závěr pak uvede pět jmen. Jedno z nich tam však evidentně nepatří, a to jméno nejstaršího Soběbora, vlastně Soběslava, o němž víme, že vytáhl pomoci císaři Otovi III. při vojenských výbojích. Pochybnosti jsou však i o Pořejovi, kterému se prý podařilo uniknout.

Tragické události z 28. září 995 na Libici však zaznamenal prakticky jen s několikaletým zpožděním také Bruno z Querfurtu ve svém Životě sv. Vojtěcha:

„Hrad, velmi blízký nebezpečí, se cítí bezpečný. Avšak tu znenadání přišli nepřátelé, ozbrojené vojsko, vypověděli otevřeně válku, rozprášili lid a obklopili brad. V pátek o vigiliích převzácného mučedníka Václava začali boj, ani toho, že se světí svátek, si nevšimli ti, kdo milují sladké zločiny jako hostinu. A nebylo nic platno, že obyvatelé žádali, aby se světil sváteční den, obléhatelé proti nim vrhali pyšná slova: ‚Jestliže je vaším svatým Václav, naším je tedy Boleslav.‘ Ale třebaže později hrad dobyli, za tato jízlivá slova byli potrestáni. Neboť toho dne padlo mečem obyvatel hradu mnoho nepřátelských hlav a všichni, kdo měli na tom záměru účast, buď zemřeli nebo bídne žijí slepí a rozprášení. Pobořený hrad podlehl občanské válce,

rodiny byly rozděleny bídným vyhnanstvím, všechny statky padly do rukou nepřátel. Proudem řinuly se slzy žen, ztuhly mrtvé tváře dětí, hrozivé paže mužů, ticho obklopovalo přihlížející kněze. Čtyři světcovi bratři, udatní v boji, kteří nevěděli, co je ustupovat, na radu klerika Radly... odložili zbraně, které málo zmohly, a utekli se do kostela, a tak místo smrti v boji, která se pokládá za krásnou, přijali smrt – aspoň v lidských očích – potupnou. Byla jim totiž Istivě dána naděje na život, a když vyšli z kostela a dobrovolně se vydali do rukou nepřátel, zklamaly sliby vůdcovy a před očima všech ta krásná těla podstoupila trest smrti.“

Ale mohla být důvodem tak hrozného masakru jen skutečnost, že se Vojtěch Slavníkovec pokusil zachránit cizoložnou ženu? Možná ne. Kronikář z doby Karla IV. Příbík z Radenína řečený Pulkava nám předkládá trochu jiné vysvětlení:

„Kdyžpak blahoslavený Vojtěch uviděl, že lid neupouští od navyklých nepravostí, ale upadá do stále horších, a hlavně, že pohrdavě odmítá dodržovat jeho příkazy a chce stále žít v pohanských bludech z obavy, že sebe zatratí a je nezíská, opět je opustil a znovu navštívil hradby sladkého Říma. Lid i kněze byli proto pobouřeni a jelikož se nemohli mstít na něm, chystali pomstu za to, že je pro neposlušnost dal všechny do klatby, na jeho rodině, to jest na bratřích.

Ve svátek svatého mučedníka Václava tedy oblehli město bratří a hrad Libici a po dobytí města všem bez rozdílu

uřati hlavu. Blahoslavený Vojtěch měl totiž pět bratrů a to Soběbora, Spytimíra, Pobraslava, Pořeje a Čáslava...“

Když se Vojtěch v cizině dozvěděl o vyvraždění své rodiny, v zoufalství se vydal spolu se svým mladším nevlastním bratrem Radimem šířit křesťanství do Pobaltí k pohanským Prusům. Tady ho, východně od dnešního Gdaňska, nedaleko hrazeného města Cholin či Cholinum, stihla 23. dubna 997 mučednická smrt. Nejstarší bratr Soběslav našel útočiště na dvoře polského knížete Boleslava Chrabrého a s jeho vojskem se v roce 1003 vrátil do Čech. Koncem léta následujícího roku však Přemyslovci Jaromír a Oldřich s pomocí římského krále Jindřicha II. přepadli Prahu. Jednou z obětí nečekaného nočního útoku se stal i Slavníkovec Soběslav. Prý padl zasažen z luku vystřeleným šípem, když na mostě přes příkop kolem Pražského hradu kryl ústup Poláků.

Oba poslední Slavníkovce Vojtěcha a Soběslava tak přežili jejich nevlastní bratři, synové milenek sexuálně náruživého Slavníka. Starší Radla, původně Vojtěchův vychovatel a snad pod jménem Anastasius první opat břevnovského kláštera, přinesl z Říma od papeže Silvestra II. královskou korunu uherskému vládci sv. Štěpánovi a stal se ostřihomským arcibiskupem. Mladší nevlastní bratr Radim, Vojtěchův stálý průvodce, byl zase pod svým řádovým jménem Gaudentius prvním arcibiskupem v polském Hnězdně. Vlastně tak naplnili Vojtěchův odkaz a s nimi v jakémsi duchovním vyvrcholení definitivně vymřel dříve mocný rod Slavníkovců.

Pojďme se však ještě vrátit k libickému masakru. Jednalo se skutečně o pomstu rodu Vršovců na rodině sv. Vojtěcha, o níž neměl český panovník Boleslav II. předem ani tušení? Kosmas přece v souvislosti s ním uvádí, ocitujme si to znovu, že *„toho času kníže nemohl vládnouti sám sebou, ale vládli předáci“*. Jistě, kronikář nemohl spojovat Boleslava II. s tak krutým masakrem, když ho o pár stránek před tím označil za *„muže nejkřesťanštějšího, věřícího v obecnou církev, otce sirotků, ochránce vdov, utěšitele zarmoucených, milostivého přijímatele duchovních a poutníků...“*. Zkrátka udělal z něj toho nejlaskavějšího a nejmírnějšího panovníka pod sluncem. Takový jistě nemohl mít na svědomí žádný krvavý zločin. A přece mu muselo vyvraždění Slavníkovců přijít náramně vhod. Vždyť tak došlo k osudovému rozuzlení konfliktu obou knížecích rodů a definitivnímu ovládnutí Čech pod žezlem Přemyslovců.

Však také, jak se ukázalo, Boleslav II. neučinil nic, aby Vršovce za masakr provedený údajně bez jeho vědomí jakkoliv potrestal. Naopak prý jim dal vypálenou Libici i s okolním krajem za odměnu. Syn Boleslava II. Boleslav III. řečený Ryšavý dokonce provdal svou dceru za jednoho z předáků Vršovců, kteří se tak stali příbuznými Přemyslovců a dokonce prý pošilhávali po knížecím stolci. Byl by jim takový společenský vzestup umožněn za jiných okolností? Ukazuje se, že panující Boleslav II. byl za masakr v Libici bezprostředně odpovědný a velmi pravděpodobně ho i sám nařídil.

Z medicínského hlediska však mohl mít pro svoji krutost alespoň částečnou omluvu. Významný český lékař, neurolog profesor MUDr. Ivan Lesný vydedukoval ze starých letopisů, že kníže byl opravdu velmi vážně nemocen. Například mersseburský biskup Dietmar označil ve své kronice Boleslavovu chorobu za „paralýzu“. Kosmas zase zaznamenal o jeho smrti 7. února 999, že „*v poslední hodině ústa knížete ztuhla*“. To by prý podle profesora Lesného mohlo svědčit o náhlé mozkové příhodě.

Boleslav II., kterému v době libického masakru bylo už šedesát, zřejmě trpěl, podobně jako například ruský revolucionář a zakladatel Sovětského svazu Vladimír Lenin, arteriosklerózou mozku.

Ivan Lesný ve své zajímavé knize Druhá zpráva o nemocech mocných soudí, že choroba přemyslovského knížete zřejmě souvisela s tehdejšími změnami životosprávy. Evropští panovníci té doby totiž přecházeli z dosavadního polopřírodního způsobu života na způsob sice civilizovanější a pohodlnější, zato přinášející více zdravotních rizik. Mozkové cévní příhody, dříve málo známé, se v souvislosti se změněnou stravou začaly objevovat mnohem častěji. Při mozkové arterioskleróze však dochází k vážným psychickým změnám. Postižení se nečekaně stávají agresivními, popudlivými a také trpí občasnou ztrátou soudnosti a úbytkem intelektu, jemuž se říká arteriosklerotická demence. Neprojevuje se přitom stále, ale pouze přechodně. Nemocný bývá po kratším

období navenek zase relativně v pořádku, nebo dokáže své potíže maskovat. Což se samozřejmě týká především člověka ve významném mocenském postavení, tedy v první řadě vladaře.

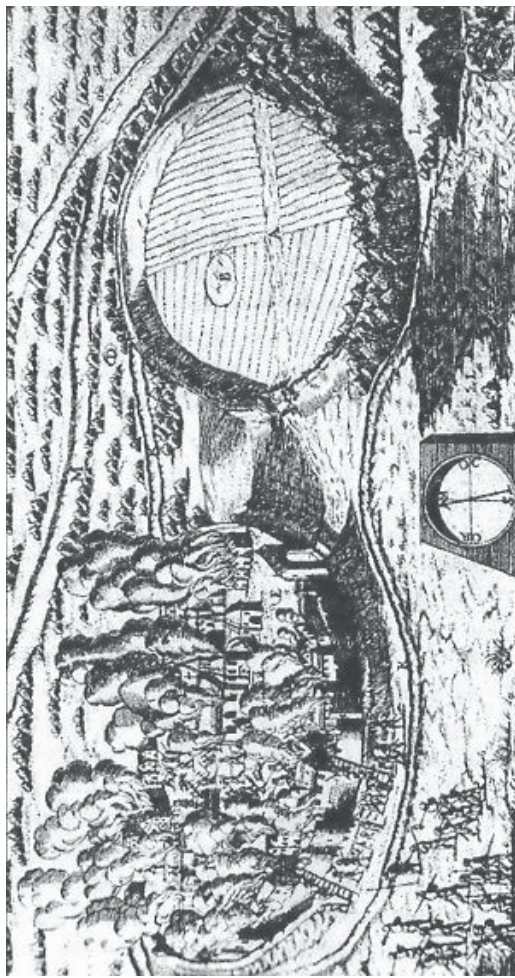
Je tedy docela dobře možné, že Boleslavův krvavý čin způsobil takový záchvat agresivity vyvolaný obavou ze samotných Slavníkovců. Kníže Boleslav II. podlehl strachu, jehož se mohl zbavit nejlépe ráznou a bezohlednou akcí, jakou by jeho následovníci v moderní době pragmaticky nazvali „konečné řešení“. Však to také „konečné řešení“ bylo. Český stát byl přece definitivně sjednocen.

Jenže vše, co jsme si až doposud vyprávěli, je postavené na hypotéze, že Slavníkovci byli skutečně knížecím rodem východočeských Charvátů a snad i Zličanů a tudíž konkurenčním rodem Přemyslovců. Ale zdaleka ne všichni historici s touto hypotézou souhlasí. Například náš přední odborník na rané české dějiny Dušan Třeštík je považuje jen za boční větev přemyslovského rodu, snad odvozenou od nám neznámého sourozence knížete Bořivoje. Pokud jde o onoho saským kronikářem Widukindem zmiňovaného „podkrále“, kterého profesor Turek považoval za kouřimského knížete Voka, mohlo by jít i o předáka Lučanů. Alespoň to tvrdil významný historik druhé poloviny 19. století Václav Vladivoj Tomek. Jeho názor, že je třeba pověst o lucké válce zasadit do doby Boleslava I., zdánlivě podpořil svými objevy archeolog Zdeněk Váňa, který v letech 1953 až 1960 prozkoumal

hradiště Vlastislav pod horou Milešovkou. Ano, ten hrad, který prý podle Kosmy vystavěl lucký kníže a nazval ho „*podle svého jména*“. Hradiště bylo zjevně obýváno velmi krátkou dobu. Podle spečených valů a zbytků ohořelého dřeva archeologové usoudili, že bylo zničeno velkým požárem. Znamená to snad, že ho kdosi dobyl? A že to nebyl bájný nikdy neexistující kníže Neklan, nýbrž Přemyslovec Boleslav I.?

Jenže to všechno je jen další domněnka. Vždyť podobných v první polovině 10. století vypálených hradišť bychom v české kotlině našli víc. V úvahu připadají třeba hradiště Zabuřany u Teplíc či Drahůš u Postoloprta.

Popravdě řečeno, o Slavníkovcích bychom asi vůbec nevěděli nebýt druhého pražského biskupa svatého Vojtěcha. Ostatní zprávy o nich jsou ve skutečnosti jen odvozené od jeho osoby a od legend s tímto světcem a nepochybně prvním českým intelektuálem a opravdovým Evropanem spojených. Už jen rozsah území prý ovládaného knížetem Slavníkem, jak ho vylíčil Kosmas, zřejmě vůbec neodpovídá reálné skutečnosti. Podle výčtu pomezích hradů měl například ovládat prakticky celé jižní Čechy. Počátky hradišť v Netolicích a v Doudlebech sice můžeme klást do druhé poloviny 10. století, ve skutečnosti se však jednalo o přemyslovská správní centra, tak jak je znal Kosmas zhruba 120 let po vyvraždění Slavníkovců. Další zmiňovaný hrad Kladsko v dnešním Polsku dokonce ve Slavníkově době vůbec nestál, a totéž platí o Litomyšli na pomezí východních Čech a Moravy.

*Přepadení a vypálení Libice a co ze slavníkovského hradiště nakonec zbylo.
Ilustrace Karla Škréty mladšího v knize Matěje Benedikta Boleluckého Rosa
Bohemica z roku 1668*

Vážné námitky vznášejí někteří historici proti tvrzení, že o významném postavení Slavníkovců svědčí ražba vlastních mincí. Vždyť mincovnictví bylo tehdy v Čechách na samém počátku a zdaleka se nejednalo o výhradní právo knížete. V té době si je mohl zcela volně razit každý, kdo to uznal za vhodné. Připomeňme si například mince vdovy po Boleslavovi II. Emmy ražené na Mělníce. Denáry Slavníkovce Soběslava, výrazně napodobující zahraniční vzory, byly spíše vynuceny potřebami dálkového mezinárodního obchodu. Vždyť jak Malín, tak Libice ležely na důležité trase kupců z Prahy či z jihu z Řezna na Krakov a dále na Kyjev. A ani použité stříbro možná nebylo českého původu. Někteří geologové se totiž domnívají, že kutnohorská ložiska prý ležela příliš hluboko, než aby je mohl někdo v 10. století využívat. Slavníkovské – a stejně tak přemyslovské – stříbro tak bylo možná dovezeno odjinud. Podle některých teorií by mělo pocházet dokonce až ze severní Afriky. Nápadná je totiž mimořádná shoda při porovnání struktury stříbra arabských mincí a českých denárů. Ať už to bylo jakkoliv, ražbou vlastních mincí v době, kdy bylo u nás používání peněz takřkajíc v plenkách, nemuseli Slavníkovci Přemyslovcům nijak vážně konkurovat.

Podstatné pro rozřešení záhady tohoto rodu bude asi postavení Vojtěchova otce knížete Slavníka. Vždyť nemusel být nutně předákem kmene Charvátů, avšak každopádně mohl být majitelem či správcem dvou významných hradišť na východ od Prahy, Libice a Malína.

Jestliže jím byl za vlády Boleslava I., který výrazně posunul zemské hranice, tehdy ovšem ještě velmi volně, daleko právě východním směrem, mohlo by to také znamenat, že se těšil jeho mimořádné důvěře. Vždyť, jak už jsem se zmínil, obě sídla Malín a Libice ležela na tehdy důležité obchodní cestě z Prahy na východ. A komu jinému by mohl panující kníže jejich správu svěřit, či na koho by se mohl nejlépe spolehnout, než na někoho jemu skutečně blízkého a oddaného. Mohlo se jednat o příbuzného či věrného příslušníka knížecí družiny. Vždyť ani z tohoto hlediska nemohl být výběr Vojtěcha za pražského biskupa náhodný. Pokud otec Slavník patřil k nejvěrnějším mužům Boleslava I., domníval se Boleslav II., že to bude platit i v případě Slavníkova syna. Ukázalo se však, že se spletl. Vojtěch se až příliš přísně držel křesťanských zásad a odmítal se jich vzdát pro požadovanou bezvýhradnou oddanost panovníkovi. A tady by mohly být skutečné kořeny celého konfliktu.

Jenže mohl tento konflikt vyvrcholit masakrem na Libici? Asi těžko. Boleslav II. byl po druhém Vojtěchově odchodu patrně rád, že se moralizujícího a nábožensky přísného biskupa zbavil a jistě se nemínil mstít na jeho rodině. Stejně tak domněnka, že on nebo vršovští předáci chtěli prostě vyvraždit celý rod Slavníkovců logicky neobstojí, uvědomíme-li si, že na Libici tehdy chyběl Soběslav jako hlava rodu se svou ozbrojenou družinou. Vina Vršovců za masakr je vůbec pochybná a byla zřejmě vytvořena až dodatečně s odstupem let, aby zčásti

ospravedlnila jejich vyvraždění knížetem Svatoplukem v říjnu 1108. Sám kronikář Kosmas, nepochybně svědek oněch smutných událostí, třebaže se o Vršovcích vyjadřoval s opovržením, byl ořesen tím, co na vlastní oči spatřil: „*Nemohl jsem se dozvědět, kolik hlav toho rodu bylo vydáno na smrt, protože nebyli zabiti ani jednoho dne, ani na jednom místě. Neboť jedni byli vedeni na tržiště a jako dobytek skoleni, jiní byli na hoře Petříně sřati, mnoho jich bylo povražděno v domech nebo na ulicích. Ale co mám říci o smrti synů Mutinových, jejichž smrt byla snad nad každou jinou smrt ukrutnější? Byli to hodní hošiči, v tváři sliční, na pohled líbezní, jakých by ani bystrý umělec v bílé slonovině, ani malíř na stěně nedovedl vypodobnit. Neboť jsme je viděli, jak byli žalostně vlečeni na tržiště, a slyšeli, jak častokráte volali: ‚Máti má, máti má!‘ až je oba krvavý kat, jako prasátka je drže v podpaží, podřezal nožem.*

Rázem se rozprchnou všichni a do svých bijí se prsou, aby neviděli kata při tak ukrutném činu.“

Shodou okolností byl v předvečer vyvraždění Vršovců správcem Libice vršovský předák Božej, který i se svým synem Bořutem rovněž padl za oběť krvavé mstě knížete Svatopluka za údajnou zradu. Právě z této skutečnosti vycházel starší dějepisci ve svém tvrzení, že po masakru Slavíkovců dostali Libici za odměnu právě Vršovci. Jenže tohle tvrzení je jen pouhopouhou domněnkou.

Co se tedy vlastně 28. září 995 na Libici vlastně odehrálo? Došlo zde ke konečnému krvavému sjednocení

českého státu? Možná ne. Dobyť Libice a vyvraždění Slavníkových synů a jejich rodin byl jistě čin zavrženíhodný, ale patrně nijak nevybočoval z jiných ukrutností tehdejší drsné doby. Vzpomeňme si na vraždu prvních dvou českých světců kněžny Ludmily a jejího vnuka Václava, které měli na svědomí jejich nejbližší příbuzní. Stejně tak Boleslav III. neváhal usilovat o život svým dvěma bratrům Jaromírovi a Oldřichovi a přímo na hostině zabít vlastního zetě.

Přepadení Libice proto mohlo být jak krevní mstou, tak i kořistnou výpravou, která by upadla v zapomnění, pokud by se netýkala bratrů sv. Vojtěcha. Do jaké míry se na ní podílel či nepodílel kníže Boleslav II., o tom si netroufám spekulovat. Každopádně se nejednalo o útok celého českého vojska, ale zřejmě jen ke všemu odhodlaného hloučku hrdlořezů najatých zřejmě některými českými předáky.

Samotná Libice tehdy nezanikla. Na troskách kostela Panny Marie a slavníkovského paláce, z velké části ještě dřevěných staveb, vyrostl zřejmě nový přemyslovský správní hrad. Archeologický průzkum prokázal, že na přelomu 11. a 12. století byl nad zbytky kostela vystavěn nový objekt světského charakteru. Z Kosmovy kroniky víme, že v roce 1108 zde byl správcem Vršovec Božej. O dvacet osm let později je Libice vedle Prahy, Žatce, Sedlce, Litoměřic, Bíliny, Děčína, Boleslavi, Hradce, Chrudimi, Kouřimi a Plzně zmiňována na listině Soběslava I. jako jeden z hradů, které mají z roční daně

vybrané ve svém obvodu poskytovat desátek vyšehradskému kostelu. Někdy krátce po vydání této listiny však tento hrad vyhořel a zřejmě už nebyl obnoven. O století později se už dočítáme jen o vesnici téhož jména. Takže šance na to, aby se Libice stala hlavním městem Čech, zanikla příliš záhy. Pokud ovšem kdy byla...

6. kapitola

Byl Marco Polo opravdu v Číně?

Také středověk měl své bestsellery, i když tehdy bývaly ručně opisované na pergamenových stránkách a to takovou knížku pořádně prodražilo. Ale stejně jako dnešní čtenáři hltají třeba Joanne K. Rowlingovou či Dana Browna nebo Stephena Kinga, „pošmáklí“ si tehdejší literární „fajnšmekři“ na proslulém cestopisu Benátčana Marka Pola. Však se na jeho stránkách podívali do hodně exotických zemí a dozvídali se o úžasných věcech, jaké jsou tam ke spatření. Dnes, kdy sebevětší vzdálenosti snadno překonáváme na palubách velkých dopravních letadel, si jen těžko dokážeme představit dobu, kdy taková cesta trvala celé roky a ještě jste se při ní museli nepohodlně natřásat na hřbetech koní nebo velbloudů a riskovat, že vám někdo podřízne krk. O to větší byl tenkrát zájem o Polův Popis světa, do češtiny už od roku 1400 překládaný pod názvem Milion.

Tento cestopis byl dokonce tak populární, že si ho Kryštof Kolumbus vzal na svou proslulou objevitelskou plavbu. V té době, tedy v roce 1492, však už měl nejspíše k mání Milion v tištěné podobě, vždyť německý zlatník Gutenberg vynalezl knihtisk zhruba čtyřicet let před tím. Kolumbus však neměl ve své kajutě Polovu knihu jen jako

zábavné počtení pro chvíle oddechu, nýbrž doslova jako příručku. Domníval se totiž, že pokud je Země kulatá, o čemž nepochyboval, musí ze Španělska doplout do Asie.

O Americe a Tichém oceánu samozřejmě neměl ani tušení, a tak se těšil, až zakotví u břehů Japonska, které jako „ostrov Cipango“ velmi barvitě popsals právě Marco Polo:

„Ostrov Cipango je ostrov na východě na širokém moři, vzdálený od břehů Mangy tisíc pět set mil, a je to ostrov velmi veliký. Jeho obyvatelé jsou bílí a urostlé postavy. Jsou modloslužebníky a mají svého krále, avšak nikomu jinému nejsou poplatní. Zde je ohromné množství zlata, avšak král je nedovoluje z ostrova snadno vyvážet, a proto tam přichází málo kupců a zřídka tam připlouvají lodě z jiných zemí. Král ostrova má velký palác, celý pokrytý nejlepším zlatem, tak jako u nás (tj. v Itálii) pokrývají kostely olovem. Všechna okna paláce jsou zdobena zlatem a podlahy mnoha síní a komnat jsou pokryty zlatými deskami na dva prsty tlustými. Nachází se zde velké množství perel, okrouhlých, objemných a červených, které cenou i jinak převyšují perly bílé. Také je zde mnoho drahého kamení, a proto je ostrov Cipango nesmírně bohatý.“

Tehdejší Evropa byla přímo posedlá touhou po zlatě, a tak není divu, že díky Polovu popisu pozoruhodného bohatství vzdáleného ostrova mohl Kolumbus přesvědčit královnu Isabelu Kastilskou a jejího chotě Ferdinanda II. Aragonského, aby ho se třemi koráby vypravili na druhý

konec světa. A sotvaže slavný mořeplavec přistál u bahamského ostrůvku Guanahani, začal na překvapení indiány dotírat, kdeže je to zlatem oplývající Cipango. My už samozřejmě dávno víme, že nepřistál v jihovýchodní Asii, nýbrž v Americe, a i kdyby do Japonska dorazil, asi by byl nemálo zklamán. Polův popis byl notně nadsazený a s japonským zlatem to zase až tak slavné nebylo.

Benátská obchodníci si už od 11. století vybudovali bohaté kontakty s Blízkým i Dálným východem a stali se takřka výhradními dovozci pro Evropany lákavého zboží z asijských trhů, orientálního koření, drahých látek, zejména hedvábí, a jižního ovoce. Jejich obchody nepřerušily ani křížové výpravy, ani invaze Mongolů do Evropy. Z těchto důvodů budovali obchodní střediska ve východním Středomoří i na březích Černého moře. K podnikavým benátským obchodníkům patřili i bratři Niccoló a Maffeo Polové, kteří vlastnili kupeckou faktorii v Soldaji na Krymu. Odtud podnikali cesty do Saraje v ústí Volhy do Kaspického moře, kde bylo tehdy centrum Zlaté hordy, mongolského státu, který vznikl po roce 1240 na území dnešního Ruska. Při jedné příležitosti se na svých cestách dostali až do Buchary, kde se náhodou přidali k poselství perského panovníka Hülgüho putujícímu ke dvoru mongolského vládce Číny velkého chána Chubilaje. Niccolův syn Marco o jejich cestě později napsal: „*A tak v jednom plném roce přišli k největšímu králi všech Tatarů, jemuž říkají Kublaj. Ten se v jejich jazyce nazývá velikým chánem a v jazyce latinském velikým králem králů. Příčina*

takového prodloužení cesty byla pak ta, že pro velké sněhy a rozlití řek a potoků museli cestou vyčkávat, až napadlý sníh a rozlité vody pominuly.“

Přes všechny obtíže se oba bratři Polové dostali až do Chánbalyku (dnešního Pekingu). Zde je chán Chubilaj, vnuk slavného dobyvatele Čingischána, velmi přívětivě přijal a poslal po nich dopisy papeži a evropským panovníkům, v nichž je žádal o evropské učence a misionáře. Když se však Polové v roce 1269 vrátili do Itálie, zjistili, že papež Kliment IV. právě zemřel, a tak neměli chánův list komu odevzdat. Volba nového papeže se protáhla až do roku 1271, kdy usedl na svatopetrskou stolicí Řehoř X. Ten oba bratry pověřil novou misí k velkému chánovi a kromě dopisu jim pro něho dal i četné dary a olej z lampy u Božího hrobu v Jeruzalémě. Niccoló s sebou tentokrát vzal svého patnáctiletého syna Marka, který později jejich cestu proslavil. Z papežova příkazu doprovázeli kupce i misionáři, ale ti se už v Malé Asii dali odradit nesnáze dlouhého putování, a tak byli Polové opět odkázáni sami na sebe. Teprve po více než třech letech dorazili znovu do Chánbalyku. Velký chán Chubilaj je opět s velkou pozorností přijal a projevil jim svoji přízeň. Zaujal ho zvláště mladý Marco, zjevně talentovaný jazykový fenomén. Však se také v knize Milion dočítáme:

„Tu se stalo, že tento Marco, syn Niccolův, jsa při dvoře, naučil se obyčejům tatarským i jejich řečem a jejich písmu, i stal se člověkem učeným a nad míru váženým. A když viděl veliký chán při tomto jinochu takovou výtečnost,

poslal ho jako svého vyslance do jisté země, kam musil jiti šest měsíců. Mladík se vrátil dobře a moudře; i vyřídil poselství i jiné zprávy, načkoli se ho otázel; neboť mladík ten viděl jiné vyslance vraceti se z cizích zemí a nedovedli říci jiných zpráv o svých cestách mimo uložené poselství; proto je měl vládce za pošetilé a říkával, že chce raději věděti o různých zvycích zemí, než věděti to, proč je poslal. A Marco, věda to, dovedl o nich podati zprávu velikému chánu.“

Díky svým jazykovým schopnostem a diplomatickým pověřením v chánových službách mohl Marco procestovat a poznat pořádný kus jihovýchodní Asie. Celkem zůstali Polové v Číně dlouhých sedmnáct let. Teprve v roce 1292 získali od Chubilaje povolení k návratu, když přitom doprovázeli mongolskou princeznu do Persie. Z čínského přístavu Čchüan-čou pluli s chánovou flotilou třinácti lodí kolem pobřeží Vietnamu, Malajsie, Indonésie, Srí Lanky a Indie až k Hormuzskému průlivu. Tady je zastihla zpráva, že jejich příznivec velký chán Chubilaj zemřel. Z Hormuzu pak Polové pokračovali s velbloudí karavanou přes Persii a Arménii do Tarbzonu, odkud pluli do Konstantinopole, dnešního Istanbulu, a v roce 1295 se vrátili do Benátek.

Jejich návrat nevyvolal v kosmopolitních Benátkách příliš mnoho rozruchu. Vždyť do tohoto důležitého centra obchodu dnes a denně připlouvali námořníci a kupci, kteří měli dostatek vlastních barvitých zážitků z cest. A dost možná sami Polové ani nestáli o příliš velkou pozornost.

Vždyť prý v tajných kapsách a záhybech svých omšelých mongolských hábitů vezli perly, rubíny, smaragdy, safíry, zkrátka hotové poklady, o nichž se ve svém okolí raději ani nezmiňovali.

Marco Polo byl nedlouho po svém návratu zvolen do benátské městské rady a jako důstojník se zúčastnil bojů Benátčanů s konkurenčními Janovany. V námořní bitvě u Curzoly byl 7. září 1298 zajat a ocitl se v janovském vězení. Shodou okolností byl jeho spoluvězněm spisovatel Rusticciano z Pisy, pro změnu zajatý za bojů Janovanů s Pisánci. Tento Rusticciano nebo také Rustichello prožil mnoho let mimo Itálii, dostal se k anglickému panovnickému dvoru, kde byl písařem krále Eduarda I. a spolu s ním se zúčastnil i křížové výpravy do Svaté země. Zde se zřejmě seznámil s pověstmi o králi Artušovi a podle nich také napsal ve francouzštině dva rytířské romány. Jak bylo v té době zvykem, měly patřičně mnohoslovné názvy – „Dvořan Gyron a všechny příběhy rytířů Kulatého stolu“ a „Povídky o hrdinských činech krále Artuše a ostatních rytířů Kulatého stolu“. Oba zajatci zřejmě ve vězení trpěli notně dlouhou chvílí a tak není divu, že Marco Polo začal svého spoluvězně bavit vyprávěním o svých cestách po Asii. Rusticciana to zaujalo natolik, že si od vězeňské stráže zřejmě dosti fešáckého kriminálu vyprosil pergamen, pero a inkoust a všechno co vyslechl, zaznamenal. Nemohl tušit, že tak vlastně jako spoluautor sepsal největší bestseller svého života.

Už jeho první čtenáři považovali Popis světa nebo také Milion za cestopis poněkud přehánějící a to zvláště v líčení pohádkového bohatství velkého chána a jeho země. Však ne nadarmo se Markovi říkávalo doma v Benátkách „il milione“, tedy „milion“, z čehož pak vznikl český název knihy. Když totiž popisoval poklady mongolských vládců, vždycky hovořil o milionech dukátů. Zřejmě to byla jediná míra srozumitelná jeho krajanům. Avšak i schopný literát Rusticciano si možná z Polova vypravování leccos přikrášlil a přibarvil, vždyť fantazie mu jistě nebyla cizí.

Ostatně Popis světa či Milion nebyl jediným věhlasným cestopisem té doby. Literárně a také obchodně nadaný lékař Jean Bourgoigne z Lutychu sice nikdy nebyl ani v Číně, ani v Indii, zato s „vypůjčením si“ zápisků našeho krajana františkánského mnicha Oldřicha z Furlánska, syna českého rytíře z vojska krále Přemysla Otakara II., sepsal knihu o podivuhodných dobrodružstvích rytíře Johna Mandevilla. Zaplnil ji přitom nejen úžasnými poklady východních vládců, ale také obry, trpaslíky, draky, obludami s lidskými hlavami, stromy rostoucími až do nebe, zkrátka tou nejvděčnější pohádkovou veteší. Ukázalo se, že zmíněný lékař zvolil dobře. Jeho podvodný cestopis takzvaného Mandevilla záhy dohnal a předešel proslulost Polovy mnohem věrohodnější knihy.

V dobách, kdy se na autorská práva zjevně příliš nehledělo a literární díla se musela ručně přepisovat, hrozilo ještě jedno nebezpečí. Přepisovači si někdy práci ulehčili, jindy podlehli touze sami rukopis nějak doplnit a

podle svých představ osvěžit a proto není divu, že původní verze Milionu se od té, kterou známe dnes, často výrazně lišila. Originální Rusticciánův rukopis se už dávno ztratil a dnes máme k dispozici asi 145 dobových opisů knihy, mezi nimiž jsou někdy velmi výrazné rozdíly. A právě tato okolnost vyvolává nejednu pochybnost a především nutnost položit si otázku, nakolik je vypravování Marka Pola pravdivé. Do jaké míry ve svém líčení přeháněl? A dostal se skutečně až do Číny? A už vás slyším, jak mi odporujete a okřikujete mě, cože je to za kacířskou otázku. Vždyť Marco Polo je znám jako jeden z nejslavnějších cestovatelů celého středověku. Jenže bylo tomu opravdu tak?

Především Polové nebyli ani zdaleka jediní, ba ani první Evropané na dvoře mongolských chánů. Už v roce 1245 vyrazil do daleké Asie italský františkán Giovanni del Piano Carpini s poselstvím papeže Inocence IV. V doprovodu českého mnicha Štěpána, který však cestou onemocněl a musel se vrátit, a polského mnicha Benedykta došel přes Turkestán a pohoří Altaj až do hlavního města mongolské říše Karakorumu, založeného Čingischánem západně od dnešního Ulánbátaru. Zde se také poprvé setkal s čínskými vyslanci. Dalším cestovatelem do říše mongolských chánů byl vlámský františkán Vilém Ruysbroeck, který dorazil do Karakorumu v prosinci 1253, dokonce se tu setkal s několika Francouzi a Rusy. Ve své cestovní zprávě přinesl informace o Číně, Koreji i Tibetu. A když v roce 1325 dorazil do Pekingů už zmiňovaný

Oldřich z Furlánska čili Odorik z Pordenone, našel zde dokonce klášter Menších bratří – františkánů.

Ještě před tím působil na dvoře čínského císaře dokonce italský biskup Giovanni di Montecorvino, který se ve své písemné zprávě zmínil o kupci Pietrovi de Lucalongo, který s ním v roce 1291 cestoval z Tabrízu do Pekingu a posléze pomáhal obstarávat prostředky na stavbu prvního katolického kostela v Číně.

Ale vůbec nejpozoruhodnější památkou na italsko-čínské obchodní vztahy je náhrobní deska mladé Italky Kateřiny, dcery italského obchodníka Domenica de Vilioniho, pochované v roce 1342 ve městě Jang-čou. Tento mramorový náhrobek s latinským nápisem, vytesaným obrazem Panny Marie a scénou umučení sv. Kateřiny byl ovšem v 15. století použit při stavbě městského opevnění.

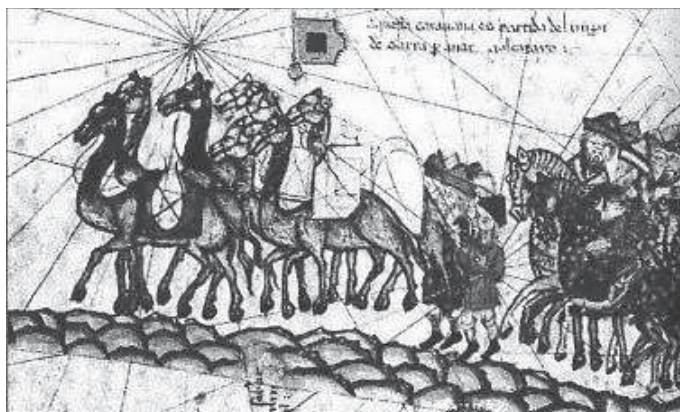
Je zajímavé, že zhruba padesát let před Kateřininou smrtí měl být správcem města Jang-čou z pověření velkého chána právě Marco Polo. Leč v dochovaných místních archivech vůbec není takové jméno uvedeno. Zkrátka a dobře, na rozdíl od jiných Evropanů nemáme o působení Polů v Číně jinou zprávu, než právě Markův cestopis Milion. Kdybychom to měli posuzovat z čistě badatelského hlediska, museli bychom jejich cestu zcela zpochybnit.

Ostatně leccos napovídá i rozbor samotné knihy. Německý orientalista Herbert Franke v této souvislosti upozorňuje na skutečnost, že Marco Polo vynechal při svém popisu Číny tolik věcí, že to jeho líčení činí naprosto

nevěrohodným. Například se vůbec nezmínil o čínském písmu, s nímž se rozhodně setkal a pokud působil v chánových službách, dokonce ho zřejmě musel ovládat. Přitom čínské písmo je natolik odlišné od latinského, že zaujme každého návštěvníka z Evropy. I zmiňovaný františkán Vilém Ruysbroeck, který se dostal jen do Mongolská a v Číně vůbec nebyl, považoval ve své zprávě za důležité o něm uvést: „*Píše se štětcem podobném malířskému, přičemž každý znak nahrazuje několik písmen tvořících slovo.*“ Což je mimochodem sice stručné, nicméně velmi výstižné.

Rovněž je velmi zarážející, že Marco Polo se nikde ve své knize nezmiňuje o čaji, nápoji tak charakteristickém pro čínskou kulturu, který zde znali už od dob dynastie Chan, tedy z časů 220 až 206 př. n. l. Přitom Polo popisuje čínská tržiště, zmiňuje se o čínském porcelánu, ale neuvádí vůbec nic o čajovnách, s nimiž se musel nesporně setkat a být zde také pohoštěn.

Třebaže Marco Polo několikrát píše o čínských ženách a líčí jejich oděvy a šperky, nenajdeme v této souvislosti jediný postřeh o praxi svazování ženských chodidel. Tento brutální zvyk spočíval v tom, že dívkám byly už od útlého věku prsty u nohou ohnuty pod chodidla a v této bolestivé poloze pevně stahovány obvazy. Cílem uvedeného mrzačení žen byl drobný cupitavý, údajně vrcholně elegantní krok. Navíc se udržovala pověra, že svazováním chodidel se posilují svaly zvyšující mužovu rozkoš při souloži.

Marco Polo cestuje se svým otcem a strýcem s karavanou velbloudů po Hedvábné stezce do Číny. Detail mapy ze 14. století

Deformovaných ženských nohou si za svého pobytu v jižní Číně všiml i Oldřich z Furlánska, od něhož byla tato pasáž převzata do podvodného cestopisu rytíře Mandevilla: „Známkou noblesy u žen jsou zde co nejmenší nohy; sotva se dívka narodí, svážou jí obě chodidla s dolů zahnutými prsty tak pevně, že nemohou růst, jak by měla.“ Je zvláštní, že Polo nic takového při svém údajně sedmnáctiletém pobytu v Číně nikde nezaznamenal.

Ale zarážející jsou i další chybějící reálie. Například to, že se Marco Polo ani větičkou nezmiňuje o tehdejší čínské mužské módě co nejdelších nehtů na prstech, kterým vznešení pánové demonstrovali, že jsou tak materiálně zaopatřeni, že nemusí pracovat rukama. V Milionu chybí také informace o jídelních hůlkách, které při stolování

upoutají každého evropského návštěvníka. Dále postrádáme jakoukoliv zmínku o zajímavém způsobu lovu ryb s pomocí ochočených kormoránů, který popsal i Oldřich z Furlánska. A zejména pak zarazí, že v celé knize *Milion* nenajdeme nic o Velké čínské zdi, dodnes považované za jeden z divů světa.

Zkrátka a dobře, je toho dost, čím by se dala věrohodnost Polova slavného cestopisu zpochybnit. Přesto se stále udržují legendy o tom, co všechno světoběžník Marco údajně přivezl z Číny. Měly by to být i dnes tak proslulé italské špagety, prý inspirované tradičními čínskými nudlemi. Ve skutečnosti tyto těstoviny vděčí za svůj vznik osinaté pšenici, původně pěstované v Persii. Odtud se pšenice šířila na západ i východ a konkrétně v Itálii, respektive na Sicílii, zavedli přípravu těstovin z pšeničné mouky Saracéni, tedy Arabové, už v 9. století při svých vojenských výbojích. Naopak Číňané převzali svoje nudle zase od Peršanů a jejich proslulá kuchyně je vlastně výslednicí mnoha mezinárodních vlivů a inspirací.

Ale vraťme se k problému hodnověrnosti Polova *Milionu*. Na otázku, zda Marco a jeho otec a strýc opravdu pobývali v Číně, můžeme přes všechny výhrady odpovědět kladně. V celém jeho cestopise je uvedeno dost věcí, které by si nikdo nemohl vymyslet nebo je popsat takřkajíc z druhé ruky. A to, co chybí a o čem jsem se zmínil, mohlo vzniknout spíše nedopatřením. Marco Polo zřejmě ve vězení diktoval jen to, nač si právě vzpomněl, leccos přitom nechtěně vynechal, mnohé zkomolil nebo zveličil

či přikrášlil. Zřejmě i nadsadil svoji úlohu na dvoře velkého chána. Ale navzdory těmto výhradám je *Milion* či *Popis světa* knihou, která jednou provždy vstoupila do dějin. Už jen tím, že inspirovala další cestovatele, včetně slavného Kolumba, k dalším objevitelským cestám. A to se, ruku na srdce, podařilo jen málokterému bestselleru.

7. kapitola

Karel IV. jako mistr podvodu a klamu

Římského císaře a českého krále Karla IV. vnímáme jako sice mocného, ale nad jiné moudrého, vlídného a laskavého panovníka, opravdového budovatele a zvelebovatele svého království. Ne náhodou se pro něho ujalo označení Otec vlasti, latinsky „Pater patriae“, které v souvislosti s ním poprvé použil při své pohřební řeči nad jeho rakví mistr Vojtěch Raňkův z Ježova. Ne náhodou byl vyhlášen v nedávné televizní anketě největším Čechem všech dob, ačkoliv byl po otci zpoza Francouz a zpoza Němec. Bohužel se poměrně málo ví, že ve skutečnosti nebyl Karel IV. výlupkem všech ctností, ale především mimořádně obratným, ba lstivým panovníkem, který se na cestě k moci nešťtíl žádné intriky a podvodu. V tomto ohledu se podobal dnešním politikům víc, než býváme ochotni připustit. Ale dosti zbytečných slov. Povězme si příběh, který nám ukáže našeho oblíbeného Otce vlasti v trochu jiném, méně zářivém světle.

Jednoho srpnového dne roku 1348 zabušil na bránu arcibiskupského paláce v Magdeburku postarší notně prošeďivělý poutník v ukoptěné mnišské kutně přepásané

provazem. Když ho předvedli před arcibiskupa Otu, představil se jako před devětadvaceti lety zemřelý braniborský markrabě Waldemar. Ke všeobecnému údivu tvrdil, že prý smrt jen předstíral a ve skutečnosti se prý v přestrojení vydal na pouť do Svaté země, aby se kál za to, že žil v hříšném svazku se svou příbuznou. Nyní se vrátil a chce se znovu ujmout svého markrabství, o němž se dozvěděl, že se neoprávněně dostalo do rukou Ludvíka Braniborského, bezbožného syna papežem zavrženého císaře Ludvíka Bavora.

Jenže nevymýšlel si ten podivný poutník? Byl to opravdu markrabě Waldemar, nebo nebyl?

Soudobý kronikář Beneš Krabice z Weitmile, kanovník pražské Svatovítské kapituly a ředitel stavby katedrály sv. Víta, o tomto podivném poutníkovi uvedl: *„Protože se však tento muž, ba človíček dosti malé ale silné postavy, tělesným vzrůstem ve všem podobal Waldemarovi, a jsa poučen dával tázajícím se spolehlivé důkazy a výpovědi týkající se minulosti, byli tím mnozí oklamáni a považovali ho za onoho markrabího, jenž zemřel před dávnými časy...“*

Kronikář tvrdil, že se poutník dávno zesnulému Waldemarovi „ve všem podobal“. Jenže ani za to zřejmě nikdo nemohl dát ruku do ohně. Vždyť z těch, co markraběte znali, byl po tak dlouhé době jistě málokdo naživu. A ti, kteří s ním kdysi přišli do styku, si po tolika letech asi moc nevzpomínali na skutečnou Waldemarovu podobu. Nehledě na to, že pokud to byl doopravdy on, jistě

se během pobytu ve Svaté zemi, kde žil poustevnickým životem, fyzicky změnil. Navzdory všem pochybnostem – vždyť kdo by je neměl, když se údajně mrtvý a řádně pochovaný šlechtic nečekaně objeví po téměř třiceti letech, dostalo se příchozímu všestranné podpory. V první řadě se ho ujal magdeburský arcibiskup Ota, jehož prostřednictvím se pak Waldemar obrátil na saského vévodu Rudolfa a dokonce na římského a českého krále Karla IV. s žádostí, aby mu pomohli.

Oba reagovali s až překvapivou ochotou a pohotovostí. Karel povolal 15. září 1348 české pány do zbraně a v čele silného vojska se svým bratrem moravským markrabětem Janem Jindřichem a pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic po boku vytáhl pomoci údajnému Waldemarovi k opětnému získání braniborského markrabství.

Pod dojmem, který vyvolala Karlova rozhodnost, se k povedenému poutníkovi ze Svaté země hrnuli i mnozí braniborští šlechtici. Zjevně už měli vlády císařova syna dost. Údajnému Waldemarovi otevřelo brány město Berlín a dosavadnímu markraběti Ludvíkovi Braniborskému nezbylo než vzít nohy na ramena a utéci do Frankfurtu nad Odrou. Karel IV. zatím z vojskem dorazil do lužického Budyšina, kde se sešel s míšeňským vévodou Fridrichem II. Zprávy o jejich jednání Ludvíka Braniborského nepotěšily. Vždyť jeho dosavadní spojenec Fridrich II. Míšeňský, o němž dokonce uvažoval jako o vhodném kandidátovi na říšský trůn proti Karlovi IV., se českému panovníkovi podrobil. Míšeňský ovšem nepřeběhl na

druhou stranu zadarmo. Karel mu za to slíbil do zástavy Dolní Lužici a navrch mu věnoval výstavný dům na Starém Městě pražském blízko kostela sv. Jakuba jako rezidenci.

A tak bez vážnějších problémů přitáhl 1. října 1348 budoucí Otec vlasti k Frankfurtu nad Odrou, za jehož hradby se uchýlil Ludvík Braniborský. Nedaleko odtud se Karel IV. sešel s údajným Waldemarem a jeho stoupenci a oficiálně uznal jeho práva na braniborské markrabství. Aby vyvrátil veškeré přetrvávající pochybnosti o tom, zda se jedná opravdu o skutečného markraběte a nikoliv o prohnaného podvodníka, sestavil vyšetřující komisi v čele s nám už známým Rudolfem Saským. Ta bez dalšího zkoumání slavnostně prohlásila onoho Waldemara za pravého. Vévoda Rudolf za svou angažovanost v oné povedené „komisi“ rovněž dostal od Karla IV. dům v Praze, tentokrát u Malostranské mostecké věže. Však se mu dodnes říká „Saský dům“.

Římský a český král pak s okázalou velkomyslností přijal hold shromážděné německé šlechty. Kronikář Beneš Krabice nám o tom napsal: „ ... *Na jednom kopci blízko města (Frankfurtu nad Odrou) byla postavena vysoká dřevěná stavba a královský trůn pokrytý purpurem a obložený drahými sukny. Na něm zasedl pan Karel ve svém majestátu, přicházela všechna knížata oněch zemí, duchovní i světská, se svými rozvinutými praporci a skládala římskému králi sliby poddanství a přísahy věrnosti. Ludvík byl zatím ve městě a přihlížel tomu přes*

městské hradby. Propadal nemalé těžkomyslnosti, když viděl svého protivníka, jeho zdatnost a velikou moc, a nemohl mu odporovat. A jak pozoroval, že je nový Waldemar uváděn do jeho země, mohlo mu tehdy srdce po zásluze puknout bolestí.“

Po této demonstraci politické moci se už příliš neválčilo. Karel se sice pokusil Frankfurt dobýt, ale jeho hradby byly příliš pevné a kvapem se blížila zima, a tak dal nakonec troubit k návratu. Alespoň tedy svému protivníkovi Ludvíkovi Braniborskému zaslal list, v němž ho vyzval, aby se dostavil před soud říšského sněmu svolaného do Wittenbergu. Zkrátka a dobře, kde nestačila ozbrojená síla, musel nastoupit diplomatický nátlak. A naopak. Náramně mazaný politik Karel přece nemohl odtáhnout od hradeb Frankfurtu s prázdnou. Když nic jiného, alespoň soupeři zahrozil.

Jenže stála mu celá válečná a politická kampaň spojená s nastolením pochybného Waldemara na markraběcí křeslo vůbec za to? Proč se k ní vůbec propůjčil a ochotně pomáhal zjevnému podvodníkovi, kterého poučení historikové překřtili na Lžiwaldemara? Pro odpověď musíme trochu zabrousit do spleťtých poměrů středověké evropské politiky a zároveň se ponořit o něco hlouběji do minulosti.

V roce 1313 zemřel nedlouho po své římské korunovaci teprve osmatřicetiletý císař Jindřich VII. Lucemburský, otec českého krále Jana Lucemburského a děd tehdy ještě nenarozeného Karla IV. O uprázdněné místo na

panovnickém trůnu Svaté říše římské se utkali nepříliš oblíbený Habsburk Fridrich řečený Sličný a Ludvík Bavor z rodu Wittelsbachů.

Syn zemřelého císaře Jan střízlivě zvážil svoje možnosti a podpořil Ludvíka Bavora. Protože řádné volby dopadly nerozhodně, Fridrich dostal stejný počet hlasů kurfiřtů – volitelů jako Ludvík, došlo nakonec k válce.

Definitivní rozhodnutí padlo až 28. září 1322 v bitvě u Mühldorfu na řece Innu. Ludvík Bavor s vydatnou pomocí českých rytířů vedených Janem Lucemburským porazil habsburské vojsko a samotného Fridricha zajal. Lucemburk samozřejmě nepomáhal Ludvíkovi zadarmo a dostal jako říšskou zástavu Chebsko, které se tak definitivně stalo součástí zemí Koruny české. Před tím ho nakrátko získal „král železný a zlatý“ Přemysl Otakar II. Zajatý Habsburk chtěl nechtěl putoval do vězení na hradě Trausnitz v Horní Falci, kde setrval tři roky, dokud se nezřekl titulu římského krále. Konečně měla Svatá říše římská jen jednoho panovníka – Ludvíka Bavora.

Ctižádostivý a mocichtivý Wittelsbach se brzy dostal do konfliktu s povahově podobně založeným papežem Janem XXII. Svatý otec, sídlící tehdy v jihofrancouzském Avignonu, jmenoval vévodu Roberta Neapolského říšským správcem střední a horní Itálie. Ludvík v tom samozřejmě viděl zásah do svých práv římského krále a protože se tehdy politika halila do náboženského hávu, obvinil papeže z hereze. Navíc proti Robertovi podpořil

milánského vévodu Mattea Viscontiho, už dříve
prohlášeného za kacíře a nepřítele církve.

Císař Karel IV. na dřevorezu ze Světové kroniky Hartmana Schedela z roku 1493

Nejcitelněji pak Jana XXII. zasáhl, když zakázal, aby Židé z německých zemí odváděli podle papežova rozhodnutí úroky z půjček křesťanům papežské kurii (jak možná víte, církevní předpisy zabraňovaly křesťanům půjčovat na úrok, proto se této činnosti věnovali jako jinověrci jinak pronásledování Židé.)

Papež na to v říjnu 1323 odpověděl klatbou, vyloučením Ludvíka Bavora z církve a požadavkem jeho odstoupení z říšského trůnu. Protože žil ve Francii a tuto zemi považoval za pupek křesťanského světa, ostatně mnozí Francouzi tak smýšlejí dodnes, chtěl, aby se římským králem stal tehdejší francouzský král Karel IV. řečený Sličný (pozor, nepletme si ho s naším Karlem IV.) A protože český panovník Jan Lucemburský byl jako zároveň lucemburský hrabě vazalem francouzského krále, rázem se z původního spojence stal protivníkem Ludvíka Bavora.

Mezi papežem a římským králem se rozhořela regulérní válka. Ludvík Bavor vpadl v roce 1327 s vojskem do Itálie a 17. ledna následujícího roku se v Římě nechal od senátora a člena zdejší vlivné rodiny Sciarra Colonna korunovat římským císařem. Přitom toto právo měli až doposud jen papežové nebo jimi zmocnění kardinálové. Ludvík Bavor jako nový císař šel ve své konfrontaci s Janem XXII. ještě dál. Na shromáždění obyvatel Říma prohlásil papeže za sesazeného a místo něj přikázal části

sobě oddaných kardinálů zvolit františkánského mnicha Petra Corvara jako Mikuláše V. Františkán Corvaro se sice původně k této šaškárně propůjčil, ale jakmile císař vytáhl z Říma paty, dobrovolně se podřídil Janovi XXII.

Ludvík Bavor se dostal do vážného konfliktu nejen s papežskou mocí, ale i s Lucemburky. Svou roli v tom sehrála dcera někdejšího českého krále Jindřicha Korutanského Markéta Pyskatá, vzdělaným čtenářům jistě dobře známá z historického románu Liona Feuchtwangera Ošklivá vévodkyně. Nešlo přitom ani tak o ni, jako o tyrolské vévodství, které po otci zdědila. Nejprve ji oženili s o čtyři roky mladším Janem Jindřichem, druhým synem Jana Lucemburského, který kdysi z českého trůnu vystřadil jejího tatínka. Markéta si s však s mladičkým ostýchavým Lucemburkem příliš nerozuměla, jako údajného impotenta ho zapudila a provdala se za císařova syna. Jednalo se o onoho Ludvíka, kterému tatínek věnoval uvolněné markrabství Branibory, a proto mu říkáme na rozdíl od stejnojmenného císařského otce Braniborský.

Celý případ nejenže rozhořčil Lucemburky v čele s českým králem Janem a jeho nejstarším synem Karlem, kteří to brali jako těžkou osobní urážku, ale i nového papeže, v průběhu panování císaře Ludvíka Bavora už třetího. Někdejšího Svatého otce Jana XXII. vystřídal po smrti nejdříve Benedikt XII., proslulý opilec, a jeho pak Kliment VI. Tento duchaplný švihák se původně jmenoval Pierre Roger de Rosières a býval vychovatelem malého

Karla IV. za jeho pobytu na pařížském královském dvoře. Když se později – v roce 1340 – sešli, předpověděl mu tehdy už kardinál Pierre Roger, že se jednou stane římským králem. Karel na to diplomaticky opáčil: „*Ty budeš ještě dříve papežem.*“

Už o dva roky později na Karlova slova došlo a Pierre Roger usedl jako Kliment VI. na papežský trůn v Avignonu. Dalo se předpokládat, že půjde Lucemburkům na ruku. Zvláště když k hříchům domýšlivého Wittelsbacha Ludvíka Bavora přibyl další a to, že sám rozvedl Markétu Pyskatou, aby si mohla vzít jeho synáčka Ludvíka Braniborského. A přitom právo rozvázat manželství měla jen papežská kurie. Kliment VI. tuto zjevnou urážku nepřenesl přes srdce, na velikonoční Zelený čtvrtek roku 1346 slavnostně vyhlásil císařovu exkomunikaci a vyzval říšské kurfiřty, aby zvolili nového římského krále místo Ludvíka Bavora, kterého „měla země pohltit zaživa a jehož památka měla být vymýcena“.

Papež zároveň naznačil, že tím vyvoleným novým římským králem by se měl stát jeho někdejší svěřenec, nyní třicetiletý moravský markrabě Karel Lucemburský.

Na papežovu výzvu se 11. července 1346 poblíž městečka Rhens na levém břehu řeky Rýna vskutku sešli říšští kurfiřti – volitelé a zvolili moravského markraběte Karla římským králem. Dvěma hlasy k tomu přispěli jeho vlastní příbuzní – otec Jan, český král, a prastrýc Balduin, arcibiskup trevírský. Opatrný Kliment VI. si však předem nového římského krále zavázal smlouvou, která jasně

vymezovala pravomoci panovníka Svaté říše římské vůči papežskému trůnu. Dlužno podotknout, že tato smlouva pak na dlouhou dobu upravovala vztah papeže a císaře.

Sedm říšských kurfiřtů – volitelů římského krále se svými erby, uprostřed sedí český král. Podle miniatury z Kodexu trevírského arcibiskupa Balduina

Než však mohl být Karel korunován, vytáhl po boku svého otce pomoci svému švagrovi, francouzskému králi Filipovi VI. ve válce s Angličany. V prohrané bitvě u Kresčaku Jan Lucemburský padl a Karel byl lehce raněn, ale už tři měsíce nato se v Bonnu nechal korunovat římským králem. Tradiční korunovační město Cáchy, někdejší sídlo Karla Velikého, mu totiž odmítlo otevřít brány. Stejně tak si musel nechat na hlavu nasadit náhradní

korunu, protože říšské korunovační insignie měl v držení Ludvík Bavor.

Až teprve po korunovaci římským králem následovala v září 1347 Karlova slavná pražská korunovace českým králem. Zbývalo mu jen porazit císaře Ludvíka Bavora, k čemuž se ostatně zavázal papeži, aby Svatá říše římská měla zase jen jednoho panovníka. Jenže když chtěl s mohutným vojskem u Domažlic překročit zemské hranice, zastihla ho překvapující zpráva. Takřka pětadesátiletý Ludvík Bavor byl na lovu medvědů v Bavorském lese raněn mrtvicí, spadl z koně a zlámal si vaz. Karel IV. v tom viděl znamení osudu respektive v souladu se středověkou zbožností vůli boží. Svatá říše římská měla opět jediného vladaře.

Ale ani smrt největšího protivníka ještě pro Karla neznamenal úlevné vydechnutí. Zůstal zde totiž ještě císařův syn a Karlův vrstevník Ludvík Braniborský. Sám sice neměl nejmenší šanci na zvolení, ale spojil se s několika kurfiřty, kteří podporovali jeho otce, a nabídl římskou korunu anglickému králi Eduardovi III. Obratným vyjednáváním se však Karlovi nakonec podařilo uzavřít s Eduardem přátelskou smlouvu ovšem s doplňkem, který mu umožňoval dostát spojeneckým závazkům s Francií, a zbavil se tak možného rivala. Hned vzápětí si pojistil podporu rakouského vévody Albrechta Habsburského, když dohodl zasnoubení své šestileté dcery Kateřiny s jeho osmiletým synem Rudolfem.

Konflikt s Wittelsbachy, rodinou bývalého císaře Ludvíka Bavora, tím však ještě zdaleka nebyl dobojován.

A tak sáhl mazaný Karel k obratné lsti. Počátkem srpna 1348 se tajně dohodl se svými spojenci saským vévodou Rudolfem a magdeburským arcibiskupem Otou a společně „stvořili“ Waldemara, dávno zemřelého braniborského markraběte, který se nyní vrátil domů a hlásil se o své panství. A právě toto markrabství držel Karlův úhlavní protivník Ludvík Braniborský. Nevíme, kde se vzal a kým ve skutečnosti byl onen muž, jenž hrál roli falešného Waldemara. Jisté je, že ji hrál dobře, a přes pochyby, které měli už současníci, ji dovedl ke zdárnému konci. S tím ovšem, že samozřejmě podpořil svým kurfiřtským hlasem, na který neměl vůbec právo, Karla IV. na říšském trůnu.

Je zvláštní, že zdar tohoto komplotu Otci vlasti nepokazila ani smrt jeho první manželky Blanky z Valois, která zemřela právě 1. srpna 1348. Karel zjevně dlouho netruchlil. Ale pokud by vám připadalo chování televizního největšího Čecha příliš cynické, nezapomínejte na jednu věc. Smrt ve středověkém světě byla mnohem všednější a běžnější záležitostí než dnes. Lidé byli všeobecně přesvědčeni, že se s drahými zemřelými sejdou znovu na onom světě, což jim jistě usnadňovalo poslední loučení. Navíc právě tehdy se Smrt zvláště mohutně rozpráhla svou kosou. Tehdejší Evropu zasáhla první obrovská vlna morové epidemie, která měla na svědomí v některých krajích úbytek až poloviny všech obyvatel a která se zastavila právě na hranicích zemí Koruny české.

Královnou Blanku však zřejmě neměla na svědomí „černá smrt“, jak se tehdy říkalo moru, ale ještě běžnější tuberkulóza.

Ani podvodná akce s dosazením Lžiwaldemara definitivně nepokořila Ludvíka Braniborského. Místo aby se pokorně dostavil na svolaný říšský sněm do Wittenbergu, vytáhl proti Karlovi nového protikandidáta na římského krále. Tentokrát se jednalo o bezvýznamného durynského hraběte Günthera ze Schwarzburgu. Část kurfiřtů nakloněných Wittelsbachům ho skutečně 30. ledna 1349 ve Frankfurtu nad Mohanem zvolila králem a Svatá říše římská tak měla znovu dva panovníky.

Důvtipný a prohnáný Karel si však opět věděl rady. Tentokrát využil svého čerstvého vdovství a v přísném utajení požádal o ruku devatenáctileté a podle kronikářů prý i půvabné Anny Falcké, dcery falckraběte Rudolfa. Právě tento Rudolf byl bratránkem Karlova úhlavního nepřítele Ludvíka Braniborského. Nabídka sňatku budoucímu tchánovi velice zalichotila a nevěsta do toho neměla co mluvit. Nemáme žádné zprávy o tom, zda se jí Karel líbil, nebo si na něj prostě musela zvyknout. Tehdy však stačil otcův souhlas, a tak se už 4. března 1349, pouhých sedm měsíců po smrti královny Blanky, konala v Bacharachu na Rýně slavná svatba. Dvaatřicetiletý král římský a český Karel IV. si bral mladičkou krasavici přímo z wittelsbašské rodiny. Její otec Rudolf sice původně volil za římského krále Günthera ze Schwarzburgu, ale nyní jako Karlův tchán samozřejmě

přešel na druhou stranu. Poměr sil v boji mezi lucemburským a wittelsbašským táborem se tak povážlivě změnil.

Günther ze Schwarzburgu z toho logicky vyvodil, že jeho další snahy včetně vojenských nemají proti Karlovi šanci, zřekl se titulu římského krále a krátce nato zemřel. Je pravděpodobné, že mu na onen svět někdo pomohl. Kdo to byl, to už se asi nikdy nedozvíme. Ale podezírat z tohoto činu můžeme i samotného Karla.

Své definitivní vítězství pak Otec vlasti zpečetil novou korunovací římským králem, tentokrát už v Cáchách. A na pohřbu Günthera ze Schwarzburgu, kterého se velkoryse zúčastnil, se okázale smířil s Ludvíkem Braniborským. Ludvík mu konečně vydal říšské korunovační insignie a nechal si od něj potvrdit pro sebe a své bratry dosavadní wittelsbašské državy včetně Branibor. Lžiwaldemara a jeho údajné nároky přitom Karel hodil klidně přes palubu. Dokonce nechal sestavit novou komisi, která měla znovu přezkoumat jeho pravost. Tentokrát jí předsedal jeden z Wittelsbachů, a to Ruprecht Falcký, strýc Karlovy nové manželky Anny. O závěru této nové komise nemohlo být předem žádného sporu. Byl přesně opačný než závěr předcházející komise vedené Rudolfem Saským – Waldemar není Waldemar, ale prachsprostý podvodník, který se za Waldemara jen vydává.

Všechno bylo rázem vzhůru nohama a Karlův někdejší úhlavní nepřítel Ludvík Braniborský se najednou málem stal jeho nejlepším přítelem. Hlavně že měl Otec vlasti

dokonale pojištěnou korunu římského krále. Na tu císařskou si ovšem musel počkat až do roku 1355.

Také vám připadá Karlovo jednání přinejmenším zarážející, ne-li přímo nemorální? Že byste od největšího Čecha všech dob, alespoň podle mínění televizních diváků z roku 2005, nečekali takový bezohledný názorový veletoč?

Přední historik a znalec středověku profesor František Kavka to charakterizuje jako „*Jeden z nejotřesnějších dokladů Karlova machiavelismu*“. Zároveň dodává: „*V tehdejší politické praxi to ovšem nebylo nic tak neobvyklého. Zaráží nás to však u muže Karlova duchovního rozměru. Klademe si otázku, jak osoba hluboké meditativnosti, schopná až poloh nejvyšší spirituality, může jednat s cynismem politika pohybujícího se ‚mimo dobro a zlo‘...*“

A jak to dopadlo se Lžiwaldemarem? I když o Branibory přišel, na zapuzeného podvodníka se mu zase nevedlo až tak zle. Na markraběcí hodnost navzdory nátlaku Wittelsbachů rezignoval až v roce 1355. Ani potom ho neopustili někteří příznivci, mezi něž mohl počítat například i Habsburky. Kronikář Beneš Krabice o Lžiwaldemarovi napsal, že „*ačkoliv některá z měst potom ztratila, v jiných mocnějších městech vládl a byl až do dne své smrti pokládán za pravého a přirozeného knížete. Žil téměř deset let a zemřel jako kníže, ačkoliv se o něm obecně soudilo, že není onen pravý a starý Waldemar, a*

*věřilo se, že šlo o podvod vymyšlený proti špatnosti
zmíněného Ludvíka, protože takto lest byla oklamána lstí.“*

8. kapitola

Pokus o otrávení Václava IV.

K velmi oblíbeným způsobům jak se zbavit nepohodlné osoby včetně panovníka patřovalo ve středověku podání jedu čili travičství. Vzhledem k tomu, že o moderní toxikologii neměl tehdy nikdo ani páru, byla to vražda pro pachatele poměrně bezpečná, pokud ho ovšem nechytli přímo za ruku, když sypal utrejch čili otrušík do něčí číše vína. Právě takový případ zažil ve svém mládí Otec vlasti Karel IV. a dal ho pak k lepšímu, když později sepisoval svůj vlastní životopis:

„Tenkrát poslal pro mne můj otec (český král Jan Lucemburský) do hrabství lucemburského. Já pak jsem se vydal na cestu přes město Mety, vévodství lotrinské, přes Burgundsko, Savojsko až do města Lausannu nad jezerem. Potom jsem přešel hory Briežské a sestoupil do území novarského a odtud jsem přišel na Velký pátek do města Pavie, kterou držel můj otec.

O velikonoční neděli, to je třetí den po mém příjezdu, byla otrávena má družina a já, ochráněn boží milostí, unikl jsem otrávení, protože velká mše byla sloužena dlouho a já při ní přijímal; proto jsem nechtěl jíst před mší. Když jsem pak přišel k obědu, bylo mi řečeno, že má čeleď náhle upadla do nemoci, zvláště ti, kteří před

obědem něco pojedli. Já pak sedě za stolem nechtěl jsem jísti a všichni jsme byli zastrašeni. A jak jsem se rozhlížel, viděl jsem člověka krásného a hbitého, jehož jsem neznal, který chodil kolem stolu a tvářil se němým. Pojav proti němu podezření, dal jsem jej zajmout. Ten po mnohém mučení třetího dne promluvil a přiznal se, že on v kuchyni namíchal do jídel jed z rozkazu a návodu Azza Viscontiho z Milána. Jedem tím pak se otrávil: Jan z Bergu, hofmistr mého dvora, Jan Honchenringen, Šimon z Kailu, který přisluhoval při mém stole, a ještě více jiných...“

Patnáctiletý Karel tehdy v severoitalské Pavii unikl smrti jen o vlásek. Zdá se, že ve městě byla tehdy velmi napjatá atmosféra a úklady proti mladému Lucemburkovi se daly předpokládat. Ale často náhle umírali lidé, v jejichž případech nikdo nikdy nezjistil, zda jejich smrt byla přirozeného původu, nebo jim někdo, jak se říká, pomohl na onen svět. K otravám se ve středověku nejčastěji používal zmíněný utrejch čili otrušík, odborně řečeno arzenik nebo oxid arzenitý. K usmrcení dospělého člověka stačí už pouhých 0,15 gramu této látky, ovšem existovali odolní jedinci, kteří dokázali přežít i dvojnásobné dávky tohoto jedu. Zkrátka travič udělal lépe, když arzenikem příliš nešetřil. A jaké jsou příznaky otravy? Zpravidla už půl hodiny po požití utrejchu pociťuje postižený pálení v krku a žízeň, k tomu se později přidruží bolesti žaludku, zvracení a průjemy. Smrt nastává během 20 hodin.

Hlava Václava IV. na konzole Týnského chrámu v Praze

Vedle arzeniku však mohli traviči používat i látky rostlinného původu, například atropin a hyosciamin hojně se vyskytující v rulíku zlomocném. Právě rulík používala ke svým vraždám i pověstná uherská hraběnka Alžběta

Báthoryová, známá jako Čachtická paní, která se tak ráda koupávala v krvi mladých dívek. K zabití člověka postačuje už 0,1 gramu atropinu. Prvními příznaky otravy bývá rozšíření zorniček a bolesti hlavy, později se dostavuje zvracení, průjem a konečně smrt. Jedy bylo samozřejmě možné získat i z dalších rostlin jako třeba blínu, pelyňku či vraního oka. Však se v tom zkušené bylinářky, známé z pohádek jako čarodějnice nebo ježibaby, dobře vyznaly. To dneska leckdy nazveme čarodějnicí i vlastní tchýní a přitom nemusí mít o účincích blínu či pelyňku ani páru. Jenže zase dokáže otrávit život jinak.

Zmínil jsem se o travičském pokusu, kterému jen dílem náhody nepadl za oběť budoucí císař a král Karel IV. Ale prý minimálně dvakrát, údajně dokonce třikrát, přežil otravu jedem jeho syn, český král Václav IV. Alespoň to sám tvrdil brabantskému diplomatovi Edmundovi de Dynter, který to také zaznamenal ve své kronice. Panovník totiž připisoval svůj sklon k nadměrnému pití vína neustálému pocitu pálení v hrdle, prý následku několikanásobného pokusu o otravu.

Skutečnost, že si Václav IV. rád přihnul a postupně se stal těžkým alkoholikem, samozřejmě nepředstavuje žádné objevené zjištění. Však také královo opilství potvrzují mnozí soudobí svědci. Jeden z domácích předchůdců mistra Jana Husa učený zeman Tomáš Štítný ze Štítného si v jednom ze svých spisů nad českým vladařem povzdechl:

„Kam král zajde, dá-li nad sebou ukrutnosti, smilstvu, opilstvu a dětinné mysli panovati?!“

Bavorský kanovník Ondřej z Řezna zase uvedl, že Václav byl *„výborným společníkem, moudrým a zdvořilým knížetem, ale jen když pil pro radost nebo střízlivě...“* To pražský kanovník Pavel Židek o králi rovnou napsal, že *„byl žráč a opilec.“*

Italský humanistický spisovatel Eneáš Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II., se sice s Václavem IV. nikdy nesešel, narodil se až v roce 1405, ale jako legát basilejského koncilu navštívil Čechy a hovořil s mnoha lidmi, kteří někdejšího krále dobře znali. Na základě těchto rozhovorů mohl potom ve svém díle *Historia Bohemica* o tomto vládcovi napsat: *„Václav byl... svému otci (Karlovi IV.) úplně nepodobný, ... daleko dbalejší vína než království svého...“*

Měl Václav IV. skutečně pádný důvod omlouvat svoje alkoholické sklony následky pokusu o otravu? A jsou takové travičské pokusy vůči němu zaznamenány?

Vskutku jsou, a to přinejmenším v jednom případě. Došlo k němu počátkem prosince 1393, kdy přijel do Prahy bavorský vévoda Fridrich. Václav ho tehdy pozval na hostinu, při níž jim kdosi přimíchal do poháru s vínem pomalu působící jed. Český král se tehdy těžce roznemohl a několik dní zápasil s horečkou, ale přežil. Dávka zřejmě nebyla smrtelná. Naproti tomu čtyřiapadesátiletý bavorský vévoda Fridrich takové štěstí neměl. Na koni ještě dojel do

Budějovic, kde ho však postihly prudké bolesti a ve strašných křečích zemřel.

Kdo byl pachatelem této úkladné vraždy a pokusu o další vraždu, se přirozeně nikdy nezjistilo. O travičových motivech se však můžeme dohadovat. O leccčems napovídá skutečnost, že dalším cílem Fridrichovy cesty byla Vídeň, kde chtěl přemluvit rakouského vévodu Albrechta III. Habsburského, aby upustil od nepřátelství vůči českému králi. K tomuto jednání tím pádem nedošlo a Albrecht se v následujícím roce spolu s předáky české šlechty a moravským markrabětem Joštem podílel na Václavově zajetí a uvěznění. Zdá se tedy, že prsty v celé záležitosti mohl mít někdo, kdo si nepřál případné sblížení nebo alespoň smíření českého krále a Habsburka.

Nejstarší syn Karla IV. byl tehdy víceméně vlastní vinou a neschopností ve velmi svízelné situaci. České království se nalézalo v dosti chaotickém stavu. Někdejší klidná doba za panování jeho otce, kdy král měl neotřesitelnou autoritu a všeobecně uznávaný respekt, byla ta tam. Václav se z vlastní vůle obklopil svými milci z řad nižší šlechty, jako byli Jíra z Roztok, Jan Čúch ze Zásady či Štěpán z Opočna nebo dokonce povýšenci z měšťanstva, představovanými například bezohledným kořistníkem Zikmundem Hulerem. Až na výjimky se jednalo o neschopné intrikány, kteří se starali jen o vlastní prospěch a nikoliv o prospěch království. Ale právě těmto svým důvěrníkům přenechával Václav veškerou výkonnou moc, aby se sám mohl věnovat

honům v okolí svých loveckých hradů nebo bujarým mejdanům.

Kvůli způsobu takového panování či lépe řečeno nepanování se pak dostával do sporů nejen s předními českými velmoži, kteří těžce nesli ztrátu mocenského vlivu na dění v zemi, nýbrž i se svým mladším bratrem uherským králem Zikmundem Lucemburským a se svým bratrancem moravským markrabětem Joštem. Potíže však Václavovi narůstaly rovněž v německých zemích, kterých si stejně jako ještě za otcova života zvolený římskoněmecký král vůbec nehleděl. Není divu, že narůstaly snahy o jeho sesazení z obou trůnů. A to i za cenu královraždy.

Bezprostředně před pokusem o otrávení Václava IV. došlo k vyhocení jeho konfliktu s někdejšími přítelem, mimořádně vzdělaným a literárně nadaným pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. Počátkem roku 1393 dal královský podkomoří Zikmund Huler pro jakýsi drobný přečin popravít dva kleriky. Arcibiskup to zcela oprávněně považoval za porušení církevního práva, neboť na duchovní osoby se světské soudy nevztahovaly. Protože se zdaleka nejednalo o první případ, poslal královské radě obsáhlou žalobu na přečiny Václavových dvořanů a samotného Hulera nechal svým generálním vikářem Janem z Pomuku předvolat před arcibiskupský soud. Podkomoří však zpupně odpověděl, že se dostaví pouze v doprovodu dvou stovek zbrojnošů. To byl zřejmý výsměch arcibiskupově autoritě!

Václav IV. se už dříve pokoušel dosáhnout odvolání Jana z Jenštejna z arcibiskupského úřadu. Když se svým požadavkem neuspěl u papeže Urbana VI., rozhodl se alespoň vytvořit v západních Čechách nové biskupství, do jehož čela by dosadil některého ze svých oblíbenců a oslabil tak Jenštejnovu moc v církvi. Majetkový základ nového biskupství měly představovat statky kláštera benediktinů v Kladrubech u Stříbra. Protože se očekávala brzká smrt zdejšího už staříckého a nemocného opata Racka, hodlal ho král nahradit duchovním, jehož by sám vybral. Počátkem března 1393 kladrubský opat skutečně zemřel, ale arcibiskup byl pohotovější než panovník. Zařídil, aby už 7. března řádoví bratři zvolili novým opatem mnicha Olena, a rychle ho ve funkci potvrdil, aniž vyčkal na králův souhlas.

Václav IV. se nad tím rozčílil do nepřičetnosti a urážlivými slovy vzkázal Jenštejnovi, který se z opatrnosti uchýlil z Prahy na své sídlo v Roudnici nad Labem: *„Ty, arcibiskupe, vrať mi roudnický hrad i jiné mé hrady a klid se z mé české země. Jestliže se o cokoliv pokusíš proti mně nebo mým lidem, hodlám tě utopit a rozepře odstranit. Přijed' do Prahy!“*

Nakonec se dal arcibiskup přemluvit k setkání s králem, na kterém měli spolu vyřešit vzájemné rozpory. Schůzka se uskutečnila 20. března časně ráno v klášteře rytířů johanitů na dnešním Maltézském náměstí na Malé Straně. Václav IV. se dostavil už silně opilý a podle toho se také choval. Sotvaže uviděl Jenštejna, napadl ho zuřivými

slovy: „*Ty, arcibiskupe, vznášíš klatby nad mými úředníky bez mého vědomí! Ty jsi potvrdil kladrubského opata! Ty házíš na mého podkomořího kacírství a bludařství! Nedotázal ses a činíš tak o své újmě! Věz, že budeš litovat!*“

Po těchto slovech dal rozkurážený panovník rozkaz svým zbrojnošům, aby zajali arcibiskupa a úředníky, kteří ho na schůzku doprovázeli, Jana z Pomuku, Mikuláše Puchníka a míšeňského probošta Václava Knoblocha. Svoje povely doprovázel hysterickými výkřiky: „*Tebe a tebe dám utopit!*“

Jan z Jenštejna se pokusil krále uklidnit a dokonce před ním několikrát poklekl, ale král se mu jen ironicky poškleboval a pitvořil se po něm. Nakonec byl arcibiskup rád, že stál hned u dveří sálu, v němž se mělo jednat. Ve zmatku, který propukl, ho stačili jeho zbrojnoši včas vyvléci ven a ukrýt v nedalekém arcibiskupském paláci. Takové štěstí už neměli arcibiskupští úředníci – Jan z Pomuku, Mikuláš Puchník, míšeňský probošt Václav Knobloch a hofmistr Něpr z Roupova. Opilý vladař je dal nejprve odvést na Pražský hrad a osobně je zde vyslýchal. Navíc sem nařídil přivést děkana pražské kapituly Bohuslava Janova z Krnova, kterého v záchvatu zuřivosti zbil jílcem svého královského meče do krve.

Když se mu nezdálo, jak mu arcibiskupovi úředníci odpovídají, museli je zbrojnoši odvést nejdříve na Staroměstskou radnici a pak do vězení ve Staré rychtě, která stávala na rohu ulic Rytířské a Na můstku. Tady byli

Jan z Pomuku a Mikuláš Puchník vyslýchání právem útrpným. Nejdříve je katovi pomocníci zcela vysvlékli, pak svázali na rukou a na nohou a mučili. Přítomný Václav IV. po nich stále vymáhal odpověď na otázku, kam se poděl arcibiskup. Když mu na to dotazování nedokázali odpovědět, nařídil přitvrdit v jejich mučení.

Oba byli nejdříve „*taženi za sucha*“ „neboli „*štosování*“, tedy vytažování za ruce ke stropu, poté pálení pochodněmi na bocích, až se jim na těle objevily puchýře. Janovi z Pomuku navíc drtili prsty na rukou a nohou palečnicemi. Václav IV. se na jejich mučení s velkou horlivostí sám podílel a spolu s katem páčil arcibiskupské úředníky pochodněmi. Choval se přitom jako zběsilý, až se vyčerpával, vystřízlivěl a zřejmě si zároveň uvědomil dosah svého činu. Teprve pak nařídil mučené a vyslýchané propustit. Měli však napřed podepsat prohlášení, že o svém týrání nikomu nic nepoví. Ztrápený Mikuláš Puchník prohlášení podepsal, ale pro Jana z Pomuku bylo pozdě. Následkům prodělaných útrap podlehl.

Když to král zjistil, chtěl pochopitelně zahltit stopy svého zločinu. Proto přikázal Janovo mrtvé tělo svázat do kozelce a večer pak pod rouškou tmy hodit z Kamenného (nyní Karlova) mostu do Vltavy. Zhruba o sto padesát let později pak Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české omylem zaznamenal tuto událost dvojmo, přičemž jednou udělal z mrtvého královnina zpovědníka, a bezděky dal tak podnět ke vzniku nového světce, Jana Nepomuckého.

Český král Václav IV. v iniciále iluminovaného rukopisu Bible Václava IV., který dal pro panovníka vytvořit bohatý pražský měšťan a mincmistr Martin Rotlev

Arcibiskup Jan z Jenštejna o utrpení svých úředníků dlouho nic nevěděl. Ve strachu o holý život uprchl v přestrojení z Prahy. Podařilo se mu proklouznout i

královským kontrolám a dostat se na jeden ze svých hradů Kyšperk (Supí Horu) u Teplic. Teprve asi po měsíci se vrátil do hlavního města, odhodlal se k setkání s králem a zcela zastrašen nechal zastavit proces proti komořímu Zikmundu Hulerovi. Koncem dubna pak pro jistotu znovu tajně utekl z Prahy a uchýlil se pod ochranu papeže do Říma.

Ještě téhož roku počátkem prosince pak došlo ke zmiňovanému pokusu o otravu Václava. Není vám taková časová posloupnost podezřelá? Mohlo se jednat o pomstu za smrt Jana z Pomuku a příkoří, kterého se dostalo samotnému arcibiskupovi? Dovedu si klidně představit, že by Jenštejnovi přátelé sáhli k takovéhle tvrdé odvetě. Čekali pouze na vhodnou příležitost, která se naskytila při návštěvě bavorského vévody Fridricha.

Jenže podivná úmrtí kolem českého krále Václava IV. tím zdaleka nekončila. Za velmi podezřelých okolností zemřel jeho nejmladší bratr vévoda Jan Zhořelecký. Právě on se postavil za Václava, když ho v roce 1394 čeští páni spolu s moravským markrabětem Joštem Lucemburským zajali a věznili zprvu na Pražském hradě, poté na rožmberských hradech Příběnice a Krumlov a konečně v hornobavorském Wildbergu. Čtyřicetiletý Jan Zhořelecký tehdy najal silné vojsko a zaútočil s ním na Prahu, odkud se musel jeho bratránek Jošt spasit útekem a Jindřich z Rožmberka raději odtud vězněného krále odvezl. Jan se pak prohlásil hejtmanem Českého království a vyhlásil Václavovým únosům válku. Jenže pak se jeho

najatému vojsku přestalo dostávat jídla a výzbroje a nezbylo než vyjednávat. Uprostřed léta 1394 se konečně podařilo dosáhnout vévodovi Zhořeleckému jakés takés dohody s představiteli českých pánů a král byl propuštěn na svobodu. Musel se ovšem napřed zavázat, že nepodnikne žádné odvetné kroky vůči vzbouřencům a že budou zcela amnestováni.

Na celou vzpouru vlastně doplatil jen panovníkův zachránce Jan Zhořelecký. Václavovi se totiž doneslo, že v případě, kdyby v zajetí zemřel, byl jeho mladší bratr připraven stát se sám českým králem. S tím se ovšem panovník ve své prchlivosti a pýše nedokázal smířit a vévoda Jan se od něj místo vděku dočkal leda nenávislných nadávek. Václav se s ním rozešel ve zlém a Zhořeleckému zbyly jen dluhy za najaté vojsko. Ve vzteku přešel do tábora králových nepřátel, kde byl sice uvítán s otevřenou náručí, ale nezbavil se tak svých finančních starostí. Koncem ledna 1396 ho pak bratr odvolal z funkce zemského hejtmána a donutil k odchodu do Lužice. Zde se Jan Zhořelecký schoval před svými věřiteli v klášteře Neuzelle. Večer 29. února 1396 se zcela zdráv uložil ve svém pokoji ke spánku a druhý den se už neprobudil. Tak nečekaná smrt sice okamžitě vyvolala podezření, že byl kýmisi otráven, ale jelikož nikdo nedokázal ukázat prstem na jeho vraha, zůstala Zhořeleckého smrt zahalena rouškou tajemství. Kdo byl travičem, jak se dostal dovnitř kláštera a jaké měl motivy, nevíme.

Zdá se pravděpodobné, že jed dal vévodovi do jídla někdo z mnichů, kteří bývali vzdělanější a tím pádem i zběhlejší ve znalosti a používání jedů. Dost možná takového mnicha najal sám starší bratr oběti, Václav IV., který se ho bál jako možného konkurenta, který by ho mohl připravit o trůn. Ale to je jen moje skromná a možná naivní domněnka. Vždyť už slyším, milí čtenáři, vaše hlasité námitky. Že by byl Václav IV. bratrovrah? Opilec, líný a váhavý panovník, prosím, ale že by byl schopen nechat zabít vlastního bratra? Kam na ty nesmysly chodíte, vážený autore?! Kajícně se proto za ten podivný nápad omlouvám a jen tiše namítanu, proč by měli být Lucemburkové lepší než Přemyslovci. Vždyť ti se vzájemně, jak dobře víme, příliš nešetřili a rozhodně neměli nějaké rodinné a bratrské ohledy. Takže, kdo ví, co se vlastně v klášteře v Neuzelle odehrálo a jak to všechno bylo!

Velkým Václavovým odpůrcem byl zprvu i jeho bratranec Jošt Lucemburský. Moravský markrabě Jan Jindřich, mladší bratr Karla IV., neuváženě rozdělil Moravu mezi své tři syny – Jošta, Jana Soběslava a Prokopa a všem ponechal titul markraběte. Sotvaže naposled zavřel oči, bratři se do sebe s velkou vervou pustili. Nejdříve odpadl ze hry Jan Soběslav, který dal nakonec přednost duchovní dráze a stal se litomyšlským biskupem. Mezi zbývajícími dvěma bratry pak vzplála válka, v níž sbírali první bojové zkušenosti budoucí husitští hejtmani jako Jan Žižka z Trocnova a Jan Roháč z

Dubé i loupeživí rytíři, kteří posléze skončili na šibenici jako Jan Zoul z Ostředku. Prokop byl však svým bratrancem uherským králem Zikmundem Lucemburským zajat a krátce po propuštění v roce 1405 zemřel v kartuziánském klášteře v Králově Poli u Brna (nyní brněnská čtvrť) na následky prodělaných útrap. Jeho starší bratr Jošt se tak stal rázem jediným pánem Moravy.

Podle starých letopisců byl nadprůměrně vysoký Jošt Lucemburský „muž velice zchytralý, ziskuchtivý, lakomý a země žádostivý“. Zároveň mu však přiznávali pověst „nejučenějšího knížete svého věku a velkého milovníka knih“. Mimochodem patřil k příznivcům nebojácného kritika církve a společnosti mistra Jana Husa. Svého bratrance Zikmunda si Jošt naklonil půjčkou větší sumy peněz, za kterou od něj dostal Branibory i s právem kurfiřtského hlasu. S druhým bratrancem Václavem IV. byl naopak neustále na kordy, dokonce ho dvakrát pomáhal zajmout, ale vždy se s ním nakonec velkoryse smířil. Nedělal to zadarmo. Vytěžil z toho doživotní vládu nad Horní a Dolní Lužicí.

V říjnu 1410 byl Jošt rozdílem jediného hlasu zvolen římským králem, když ve volebním klání porazil svého bratrance Zikmunda. Rozhodující hlas mu dal právě jeho druhý bratranec Václav. Jenže královské korunovace v Cáchách se už Jošt nedočkal. Nečekaně zemřel 18. ledna 1411 ve svém sídle v Brně, zeměpanském hradě Špilberku. Jeho smrt působila už tehdy podivně a mnoho lidí bylo přesvědčeno, že ho kdosi otrávil. Mnozí z návodu k

tomuto činu podezírali právě Joštova bratrance a někdejšího spojence, uherského krále Zikmunda Lucemburského. Vždyť se mu tak uvolnila cesta na trůn krále Svaté říše římské. Ale opět zůstalo jen u podezření. Jistého nevíme nic.

Konečně i skon samotného krále Václava IV., k němuž došlo 16. srpna 1419 na Novém Hradě u Kunratic, vyvolal také mnohé otázky. Kronikář Vavřinec z Březové napsal, že panovník „poražen jsa šlakem, s velkým křikem a řvaním jako lvovým náhle jest umrtven“. Otec moderního českého dějepisce František Palacký z toho vyvozoval, že Václav zemřel na mozkovou mrtvici. Významný lékař přelomu 19. a 20. století profesor Josef Thomayer oproti tomu předpokládal, že příčinou královy smrti byl nejspíše srdeční infarkt a jeho názor přejala řada historiků. Oproti tomu neurolog profesor Ivan Lesný přišel s překvapující diagnózou. Podle jeho názoru zemřel Václav IV. na velký epileptický záchvat způsobený chronickým alkoholismem. Zkrátka a dobře, panovník tak dlouho zaháněl pocit pálení v hrdle vyvolaný nejméně jedním pokusem o jeho otrávení, až se upil k smrti.

Ovšem Václavova smrt pouhých devatenáct dní po první pražské defenestraci, která byla příslovečným signálem k husitské revoluci, nemusela být podle některých názorů přirozená. Spisovatel Jiří Stíbrál v románu *Střela proti růži* našel dva husity v královské radě – Jana Sádla z Kostelce a Petra Zmrzlíka ze Svojšína, že prý nemocného krále ve

spánku udusili polštářem. Jenže to je opravdu jen literární fantazie.

9. kapitola

Kolik bylo pražských defenestrací?

Jestlipak víte, kolik vlastně bylo pražských defenestrací, tedy významných a v historii proslavených vyhazování protivníků z oken? Snad každý, kdo dával ve škole při hodinách dějepisu pozor, si vzpomene na dvě. Při té první přitáhl 30. července 1419 dav kališníků v čele s radikálním kazatelem Janem Želivským k Novoměstské radnici a požadoval propuštění vězňených souvěrců. Když jim konšelé odmítli vyhovět a navíc prý jeden z nich hodil kamenem na monstranci nesenou v čele průvodu, vzali husité radnici šturmem a celou městskou radu vyházeli z oken na nastavené sudlice. Král Václav IV. se z toho natolik rozčlilil, že do čtrnácti dnů zemřel, načež vypukly husitské války.

K té další slavné defenestraci došlo 23. května 1618, kdy předáci českých protestantských stavů vyházeli z oken Pražského hradu císařské místodržící Viléma Slavatu z Chlumu a Jaroslava Bořitu z Martinic a navíc ještě páře Fabricia. Šťastnou náhodou se tentokrát nikomu z vyhozených příliš mnoho nestalo, leč přesto z toho nakonec byla tuze krvavá třicetiletá válka.

Takže to máme pořád dvě defenestrace. Tak si to většinou pamatujeme a tak to bývá leckdy uvedeno i v příručkách seriózních historiků. Leč popravdě řečeno, je to chybný počet. Na jednu defenestraci jsme totiž jaksi pozapomněli. Odehrála se pouhých čtyřiašedesát let po té první, tedy v roce 1483, a doprovázela husitský převrat v Praze. Tehdy panujícího krále Vladislava II. Jagellonského vyděsila natolik, že se při první příležitosti, kterou byla jeho uherská korunovace, raději přestěhoval z Čech do Budína. Tady, mezi horkokrevnými Maďary, se cítil bezpečněji než mezi Čechy, kteří si po letech husitských válek hned zvykli sahat po meči. Kdo ví, zda by jím nesáhli i na svého krále?

Ale jakže to vlastně bylo s tou druhou defenestrací? Pokud si budeme chtít udělat obrázek o jagellonské době v našich dějinách podle toho, co nám po ní zůstalo, bude se nám zdát dobou náramného rozkvětu. Vždyť z té doby například máme na Pražském hradě dodnes udivující Vladislavský sál a v Kutné Hoře zase pětিলodní chrám či spíše katedrálu svaté Barbory. Leč pod tímto lesklým povrchem doutnal neutuchající konflikt mezi husity a katolíky a k vzájemnému smíru bylo pomalu stejně daleko jako v dobách Želivského a Žižky.

V polovině června 1483 zasáhla Čechy epidemie moru. Král Vladislav Jagellonský se svým dvorem před ní utekl až do Třebíče navzdory tomu, že Moravu tehdy ovládal uherský král Matyáš Korvín. Shodou okolností panovali v té době na radnicích Starého a Nového Města pražského

především konšelé katolického vyznání a zároveň královi příznivci. Morová epidemie přinesla drahotu a obě městské rady se rozhodly toho využít. Kupcům, kteří předřazovali své zboží, a hostinským šidícím své hosty ukládaly neúměrně vysoké pokuty, jež nekončily v městské kase, nýbrž v soukromých měšcích. A že se tam toho vešlo! Postižení živnostníci se tomu snažili předejít tučnými úplatky, a tak brzy na radnicích kvetla korupce a konšelé kradli jako straky. Zkrátka nic nového pod sluncem. Však to dobře známe taky, aniž tady řádí smrtící morová epidemie.

Kališníkům se pochopitelně katolické panství na pražských radnicích zajídalo už z náboženských a mocenských důvodů. A když k tomu přidali rozmáhající se korupci a také všudypřítomné morové hrůzy, měli hned o dva důvody více vzít věci rázně do rukou. Katoličtí radní to však tušili a zřejmě proto se rozhodli eventuálnímu husitskému převratu předejít.

Záminkou se jim stala zpráva, že král Vladislav v Třebíči vážně onemocněl. V morových časech to bylo sdělení velmi vážné a mohlo znamenat, že panovník má už, jak se říká, na kahánku. Novoměstská rada proto nechala okamžitě sepsat důvěrné dopisy pro královského kancléře Jana ze Šelemberka a katolické šlechtice Jana Zajíce z Házmburka a Jaroslava a Zdislava ze Šternberka, v nichž je vyzvala, aby v případě královy smrti se svými vojáky obsadili Nové Město.

Staroměstští konšelé byli opatrnější. Pro jistotu vyslali ke královskému dvoru do Třebíče jako posla Prokopa Publika z Velevic, aby zjistil, jak se věci mají.

Portrét českého a uherského krále Vladislava II. Jagellonského z Hazmburského kodexu

Prokop to však vzal oklikou přes České Budějovice, kde se zdejší konšelům svěřil, že v Praze chystají tvrdý zákrok proti husitům. Podle něho byl připraven seznam asi 80 předních kališnických měšťanů, kteří měli být buď povražděni ve svých domech, nebo zabiti na popravišti. Staroměstskému katovi prý bylo při této příležitosti nařízeno, aby si opatřil dostatečný počet pomocníků. Krvavá akce měla začít o půlnoci ze středy 24. na čtvrtek 25. září. Všichni spiklenci se měli ve stanoveném čase v plné zbroji dostavit na radnici, předem své domy označit světlem a prokázat se heslem: „*Pán Buoh s námi, světlo mezi námi a naši věrní bez hác.*“ (Jen na vysvětlenou, slovo „háč“ znamenalo spodní prádlo.)

Jenže příprava spiknutí nezůstala utajena. Mnozí Budějovičtí, kterým se o něm povídavý Prokop Publik svěřil, předem varovali svoje příbuzné v Praze. A také vínem či pivem rozjařený staroměstský konšel Tomáš od Zlaté hvězdy při jakési hospodské hádce vyhrožoval: *Již se teď vaše posvícenie blíží, shledáte, žeť vám dáme krvavých mazancouv žráti.*“ Ale ať už to bylo jakkoliv, husité se rozhodli katolickému masakru předejít a vlastně tak zřejmě urychlit kališnický převrat.

Ve středu 24. září 1483 ráno asi ve tři čtvrtě na osm se rozezněly zvony Týnského chrámu, který patřil kališníkům. Záhy nato se přidaly zvony v dalších pražských kostelech. Staroměstští konšelé vyslali rychtáře Ambrože, aby se šel do Týna podívat, co se vlastně děje. Avšak uprostřed Staroměstského náměstí Ambrož

nečekaně narazil na ozbrojené husitské povstalce. Dal se před nimi na kvapný ústup k radnici, ale stejně jim neunikl.

Zasedání konšelů Starého Města pražského. Vyobrazení z Práv městských Brikcíbo z Licka z roku 1536

Purkmistr Jan od Klobouků se na poslední chvíli pokusil před vzbouřenci zavřít radniční vrata. Ale nepodařilo se mu to. Kališnický měšťan Bohuslav Kroupa mrštil kopím tak, že se zaseklo do prahu a vrata se už nedala zavřít. Husité pronikli do radnice a po krátké potyčce vytlačili radní do zasedacího sálu. Sám purkmistr byl přítom raněn sudlicí do nohy. Aby se zachránil před mučením, předstíral, že je mrtev, jenže útočníci ho jako mrtvolu vyhodili z okna. Pád kupodivu přežil, a tak se nakonec, byť s těžkými zraněními, ocitl spolu s ostatními konšely v radničním vězení.

Mnohem divočejší průběh měla vzpoura na Novém Městě pražském. I tady se stalo dohodnutým signálem zvonění na věžích Týnského chrámu. Povstalci snadno pronikli na radnici se zbraněmi ukrytými pod šaty. Prozradil je teprve hluk na chodbách a díky tomu se některým konšelům podařilo uniknout. Ale ti, co na radnici zůstali, byli do jednoho pobiti a jejich mrtvoly pak husité vyházeli z oken. Z celkem dvanácti konšelů jich bylo pět zabito a šest dalších pochyťáno v ulicích a zavřeno do vězení. Pouze jeden se štěstím utekl z města.

Ve zmatku, který vypukl, stačil novoměstský purkmistr Šimon měšečník předat symbol své moci – stříbrné městské pečetidlo manželce, která, jak zaznamenal jistý letopisec „*ho dobře a bezpečně schovala mezi nohama*“. Slůvka „*dobře*“ a „*bezpečně*“ však myslel ironicky,

protože pečetidlo bylo povstalci poměrně brzy objeveno. Za jakých okolností se tak stalo, bohužel nevíme.

Útoky na obě radnice a vzniklé bezvládní vyvolaly po celé Praze nepokoje. Davy městské chudiny, kupodivu často vedené ženami, rabovaly krámy, sklady a hostince a zejména napadaly nenáviděné katolické kláštery. Z nedokončené stavby konventu sv. Ambrože po takovém běsnění prý nezůstal kámen na kameni. Velmi špatně dopadl také minoritský klášter u sv. Jakuba na Starém Městě. Rozvášněná lůza vnikla dovnitř, rozštípala a zničila všechen nábytek a s posměchem odtud vyhnala mnichy za městské hradby. Jako vždycky v podobných případech se nakonec dav obrátil proti Židům. Houfy plenitelů napadly Židovské Město a rozpoutaly skutečný pogrom, při němž tekla krev, umírali nevinní a hořely domy.

Ve snaze uklidnit situaci a zabránit nejhoršímu kališníci ještě téhož dne zvolili nové rady obou pražských měst, v nichž se objevili všichni iniciátoři převratu. V Menším Městě pražském, nynější Malé Straně, kupodivu k žádným velkým změnám nedošlo, ostatně tady nezažili ani přepadení zdejší radnice.

Večer se už situace v celé Praze uklidnila, na ulicích patrolovaly ozbrojené hlídky a nejdivočejší účastníci rabování a pogromů putovali do vězení. Tady už zatím vyslychali zajaté katolické konšele. Aby se jim více rozvázaly jazyky, natahovali je přitom katovi pacholci na skřípce, jak tomu ostatně bývalo v té době zvykem.

Převrat se sice úspěšně podařil, ale hrozbou pro město zůstávaly královské posádky na Pražském hradě a Vyšehradě. Proto už v pátek 26. září vzali Novoměstští šturmem Vyšehrad a poměrně snadno ho dobyli. Další vojsko vzbouřenců vedené hejtmanem Matějem Mýtným zatím obsadilo Hradčany a oblehlo Hrad. Pražský purkrabí Oldřich Medek z Valdeka tady však nevzdoroval dlouho a za příslib čestného odchodu své posádky i se zbraněmi ho vydal kališníkům. Pozdě odpoledne se pak na Staroměstském rynku konala krvavá exekuce zajatých konšelů. Městský kat, ačkoliv měl původně objednávku na stínání husitských hlav, dostal úkol právě opačný. A tak byli postupně jeho mečem popraveni Prokop Publik, bývalý purkmistr Jan od Klobouků, Václav Chánický a obecní starší Tomáš od Oremusů. Jejich těla byla pak pohřbena ve společném hrobě na hřbitově u kostela sv. Klimenta.

Hned po úspěšném převratu začaly nové husitské městské rady hledat spojence. Do spřátelených kališnických měst Žatce, Loun, Slaného, Hradce Králové a Písku a také vlivným představitelům husitské šlechty poslaly vysvětlující dopisy, v nichž opatrně zdůrazňovaly, že převrat nebyl namířen proti panovníkovi: *„Co se pak týče krále pána Jeho Milosti, o to bohdá i s Vaší Milostí uhodíme, že věrnost, kterouž jsme vždycky zachovávali a tímto naším opatřením jí jsme nepotratili, ještě bohdá jí zachovávali budeme, jako dobří lidé podle Vaší Milosti více a lépe nežli ti, kteří Vaší Milosti i nám nepřejí.“*

Vida, husitští konšelé nazvali pražský převrat velmi jemně „opatřením“. Ovšem sám král Vladislav Jagellonský ve vzdálené Třebíči ho chápal zcela jinak. Není se mu co divit. Vždyť když se zpráva o něm rozletěla po Evropě, byl považován za počátek nové husitské revoluce. Papež Sixtus IV. se v prosince 1483 obrátil na panovníky okolních zemí s výzvou k uspořádání nové křížové výpravy proti Čechám. Jenže nijak nepochodil. Jindy tak bojechtivý uherský král Matyáš Korvín dal přednost válce s císařem Fridrichem III. Nakonec všechno zbylo na sedmadvacitiletého českého krále Vladislava Jagellonského.

Kronikář výslovně napsal, že když se dozvěděl o husitském převratu, „*na Pražany se velmi rozhněval, nechtěl do Prahy jíti, leč toho pomstíti. Neb král Vladislav chtěl, aby Pražané jemu zed' položili okolo Prahy, od bran za hony, a klíče aby jemu vynesli, a také, aby před ním klečeli...*“

Jenže žádné bourání pražských hradeb, natož pokoření pražských měšťanů se nekonalo. Panovník sice dal u Čáslavi shromáždit vojsko, které mělo Prahu dobýt, ale sešlo se mu jen asi 8000 žoldnéřů, což bylo zpropadeně málo, a nedostali se ani do Kutné Hory.

Už koncem listopadu se v Praze sešel generální sjezd stavů pod obojí, který vyslovil Pražanům plnou podporu. Král Vladislav se ještě pokusil vytvořit z předních katolických šlechticů protipražskou koalici, ale pro jejich nezájem neuspěl. A tak nakonec musel kapitulovat a v den

prvního výročí převratu, 24. září 1484, se v Kutné Hoře okázale smířit s pražskými husity a potvrdit jejich městské rady. Sám pak raději přenesl své dosavadní sídlo z Králova dvora u Prašné brány na Pražský hrad, kde se přece jen cítil bezpečněji. Co kdyby si ti husité někdy chtěli troufnout na samotného krále? A jak už víme, při nejbližší příležitosti se raději přestěhoval z Prahy do uherského Budína. Jen aby byl co nejdál od těch hrozných Žižkových potomků!

10. kapitola

Navždy zmizelé ostrovy

Snad si ještě vzpomenete, jak jsme si v první kapitole této knihy vyprávěli o mapě tureckého generála Piriho Reise z roku 1513, na které byl v prostorách Atlantského oceánu zakreslen neexistující ostrov Antilie. Někteří badatelé a záhadologové to považují za jeden z nepřímých důkazů existence bájně Atlantidy, ale podobných ostrovů a ostrůvků, po nichž bychom dnes marně pátrali, nalezneme na starých mapách povícero. A my se teď můžeme ptát, zda se dávní mořeplavci a kartografové spletli, nebo si jen prostě trochu zafantazírovali. Ostatně plavby neznámými moři v křehkých kocábkách, jakými koráby raného novověku nepochybně byly, představovaly často ze všeho nejvíce hodně bláznivé dobrodružství a strach a bujná představivost pak leckdy dokázaly vykouzlit z mlhy obrysy vzdáleného pobřeží. Ve skutečnosti se přitom jednalo o pouhý přelud. Ale co můžete očekávat v dobách, kdy i zkušené námořníky tonuli v obavách, že pokud se vzdálí příliš daleko od pevniny, mohou dokonce spadnout rovnou do horoucích pekel.

Na starých mapách, které vskutku sloužily odvážným mužům, jako byli například Fernão de Magalhães, Vasco da Gama, Amerigo Vespucci či Francis Drake, k orientaci

při plavbě, býval zakreslen dokonce i jeden nikdy nepoznaný a nespářený světadíl. Objevil se prý už na bohužel nedochované nejstarší mapě světa připisované řeckému astronomovi a zeměpisci Klaudiu Ptolemaiovi. Měl se nacházet v oblasti kolem jižního zeměpisného pólu a dostal latinské jméno Terra Australis incognita, tedy česky „neznámá Jižní země“. Na proslulé mapě světa od nizozemského kartografa Gerharda Mercatora z roku 1587 je dokonce větší než celý americký kontinent.

Tajemnou Terru Australis hledali mnozí mořeplavci, například už zmíněný Portugalec Fernão de Magalhães, jenž ve španělských službách vykonal historicky první cestu kolem světa. Za pobřeží Terra Australis pokládal Ohňovou zemi, kolem které proplouval za strašné bouře z Atlantiku do Tichého oceánu. Nizozemský kapitán Abel Janszoon Tasman narazil v roce 1642 při pátrání po Jižní zemi" na západoaustralské pobřeží. Veden vlasteneckými pohnutkami nazval objevenou pevninu Novým Holandskem. Britský mořeplavec James Cook, jenž v roce 1770 přistál pro změnu u východoaustralského pobřeží jižně od dnešního města Sydney, zase pojmenoval oblast, kterou zabral pro britskou korunu, Novým Jižním Walesem.

Teprve britský námořní důstojník Matthew Flinders, jenž jako první obeplul celý pátý kontinent a zmapoval jeho pobřeží, ho nazval Austrálií. Učinil tak v roce 1814 v titulu svého cestopisu - Cesta do Austrálie. Proti tomuto pojmenování se však zpočátku zvedla vlna odporu, a proto

musel na přání vydavatele název knihy změnit na Cesta do Terra Australis. A tak se Austrálie stala opravdu Austrálií až o tři léta později v roce 1817, kdy tehdejší guvernér Nového Jižního Walesu Lachlan Macquarie (1761 - 1824) použil tento název v úřední korespondenci.

Skutečnou pevninu kolem jižního pólu, tedy šestý světadíl, pak objevila až ruská výprava vedená budoucím admirálem Faddějem Faddějevičem Bellingshausenem. Jako druhá expedice po zmíněném Cookovi překročila jižní polární kruh a v lednu 1821 zde narazila na ostrov, který nazvala podle ruského cara reformátora ostrovem Petra I. Jen několik dní nato spatřili ruští námořníci část pobřeží Antarktidy, které pro změnu pojmenovali podle právě panujícího cara zemí Alexandra I. K těsnějšímu přiblížení k šestému kontinentu však Bellingshausenovi zabránila ledová pole.

Protože název Australis či Austrálie byl už zadán, dostala pevnina jméno Antarktida, tedy země protilehlá Arktidě, severní polární oblasti. Jaké však bylo překvapení polárních badatelů ve 20. století, když zjistili, že kontury pobřeží této Antarktidy nápadně odpovídají obrysům tajemné a nikdy nespátné Terry Australis, jak je zakreslili kartografové už v 16. století. Kde vzali svoje informace? Nebo to byla jen náhoda?

Vraťme se však na severní polokouli. Také tady totiž narazíme, alespoň podle starých map, na spoustu záhad. Jednou z nich je tajemný ostrov Frisland, který se v letech 1558 až 1660 vyskytoval na všech mapách severní části

Atlantiku. Údajně se nacházel jižně od Islandu a měl zhruba stejnou rozlohu. Kde se tam vůbec vzal?

Na svědomí ho má vzdělaný Benátčan Nicoló Zeno, který právě ve zmíněném roce 1558 vydal knihu s dlouhým názvem „*Objevení ostrovů Frislanda, Eslanda, Engronelanda, Estotilanda a Icaria, učiněné dvěma bratry z rodiny Zenů, panem Nicolem, rytířem, a panem Antoniem*“. Nicoló Zeno zřejmě nesnesl pomýšlení, že v 16. století zejména Španělé, Portugalci a Angličané předběhli Italy v objevování Nového světa na druhé straně Atlantiku, a vytáhl na světlo boží staré rodinné dokumenty dokazující, že jeho předkové tady byli ve skutečnosti první. Podle nich prý dva jmenovaní mořeplavci z rodiny Zenů už v letech 1390 až 1400 pokořili severní Atlantik, objevili zde ostrov Frisland, spatřili Engroneland, tedy Grónsko, a přistáli v Estotilandu, tedy kdesi v Severní Americe. Nicoló Zeno své vyprávění dokonce doplnil mapou prý překreslenou ze starého originálu, který se ovšem nikdy nenašel. Údajně, což je zvláště zajímavé, ho měl sám jako malé dítě počmárat a potrhat.

Tato nedůvěru vzbuzující legenda však nikterak nevadila dalším zeměpisčům, aby se zejména o Frislandu nešířili dále. V roce 1659 se o něm Peter Heylyn ve své Kosmografii rozepsal s překvapujícími podrobnostmi. Vylíčil například, jaké na tomto ostrově panuje podnebí, popsal zdejší obyvatele, jejich města i kontakty s Evropou.

Na mapě severní části Atlantského oceánu z roku 1570 je jižně od Islandu zakreslen ostrov Frisland. Ve skutečnosti se tam žádný takový ostrov nenachází.

Samozřejmě se jednalo o pouhé smyšlenky vycházející z nepatrných zmínek Nicola Zena. Přesto po ostrově Frisland pátrala řada mořeplavců. Bohužel marně.

Tečku za jejich úsilím učinil až v roce 1911 známý norský polární badatel Fridtjof Nansen. Porovnal totiž vyobrazení Grónska na Zenově mapě s mapou Grónska nakreslenou dánským kartografem Claudiem Clavem z první poloviny 15. století. Clave sice měl jakés takés povědomí o plavbách Vikingů do Grónska, ale jinak toho o něm mnoho nevěděl. Aby tuto zemi, pokrytou z větší části ledovcem, nějak zaplnil, zakreslil do ní řeky, jejichž jména si zcela evidentně vymyslel. Respektive použil velmi průhledného podvodu, když je pojmenoval zkomolenými dánskými číslovkami. Kupodivu zcela stejná jména se objevují i na Zenově mapě Grónska. Důvtipný Benátčan měl nepochybně Dánovu mapu k dispozici, a tak ji prostě překreslil a přidal ke svému smyšlenému cestopisu, který měl vyhovět zvýšenému zájmu čtenářů o podobný druh literatury.

A kdeže vzal ostrov Frisland? Ten si kupodivu nevymyslel. Setkáme se s ním totiž i na mapách vytvořených ještě před vydáním Zenovy knihy v různých variantách například jako Frixlanda či Fislanda. Ve všech případech je však těmito názvy označován všeobecně dobře známý Island.

Další ze záhadných ztracených ostrovů v Atlantiku nese název Breasil či Brassil nebo také Brazil. Už v roce 1325 ho na svou mapu jižně od Islandu a jihozápadně od Irska

umístil kartograf Angelino Dulcert a od té doby se objevoval na všech mapách severního Atlantiku. Kdo ví, kde vzal Dulcert své informace o tomto tajemném ostrově! Nejpravděpodobněji si ho podobně jako Zeno nebo Clav prostě vymyslel. Středověcí kartografové se chytali kdejakých podivných zpráv z druhé či třetí ruky a podle nich zaplňovali svoje mapy. A tak se z ostrova Breasil stalo dokonce souostroví, které nedávalo spát některým zvědavým mořeplavcům.

V roce 1452 k němu vyplula výprava portugalského kapitána Diega de Teivy. Jeho kolegové se už v té době odvažovali díky používání kompasu a sextantu dál do oceánu a dokonce našli Madeiru a Azory. De Teiva přispěl k poznávání Atlantiku objevem dvou nejzápadnějších Azorských ostrovů, čtyřicet let před Kryštofem Kolumbem spatřil Sargasové moře, ale Breasil hledal marně.

Od té doby po tomto ostrovu pátraly celé generace objevitelů a vyprávěly se o něm nejrůznější zkazky. Někteří lidé ho ztotožňovali s bájným keltským ostrovem víl, kde lze získat schopnost léčit a uzdravovat lidi. Kterýsi anglický námořník prý na něm přistál a domů se vrátil jako zázračný lékař. Ještě na mapě severního Atlantiku z roku 1825, kterou nakreslil britský kartograf John Purdy, bychom našli ostrov Brazil. Ovšem v té době se už smrškl jen na holé skalisko a na zmíněné mapě je proto pojmenován Brazil Rock.

Jenže název Brasil či Brazil mezitím dávno získala část jihoamerického kontinentu objevená v roce 1500 Portugalcem Pedrem Alvarezem Cabralem. A tam také skutečnou Brazílii najdeme. S původem jejího názvu je to ovšem složitější. Podle některých výkladů je slovo „breasil“ keltského původu a znamená něco jako „úžasný“ nebo „báječný“. Ve spojení s nikdy neexistujícím ostrovem Breasil to tedy znamenalo „Báječný ostrov“. Ovšem v knize Ivana Lutterera, Luboše Kropáčka a Václava Huňáčka Původ zeměpisných jmen se zase dočteme, že „*jméno se odvozuje ze španělského brasil, tj. barvivo získávané ze stromu Caesalpina brasiliensis (a to z portugalského brazil – řeřavé uhlí)*“. Takže sám nevím, jak to vlastně je.

Další záhadou Atlantiku je Ostrov sedmi měst. Když v 8. století Arabové dobyli Pyrenejský poloostrov a rozšířili sem islámskou víru, uprchlo prý před nimi sedm portugalských biskupů i se svými „ovečkami“ kamsi do oceánu a našli útočiště na opuštěném ostrově. Každý z nich zde pak založil město, celkem jich tedy bylo zbudováno sedm. Legenda o sedmi křesťanských městech na ostrově kdesi v Atlantiku se pak dlouho šířila po celé Evropě, stejně jako představa, že biskupové se na Pyrenejský poloostrov jednou vrátí a Araby odtud vyženou. Ve skutečnosti se zde válčilo až do roku 1492, kdy vojska Ferdinanda II. Aragonského a jeho manželky Isabely Kastilské dobyla muslimskou Granadu a definitivně vypudila Araby z Evropy. Z legendárního

Ostrova sedmi měst žádná pomoc nepřišla a také ho nikdo nikdy nespátřil.

V 16. století na zmíněnou pověst navázala nová zkazka o sedmi bohatých zlatem oplývajících městech kdesi v tajemné zemi Cibola na sever od Mexika. V roce 1539 se jí pokusil hledat někdejší společník dobyvatele říše Inků Pizarra a guvernér Kuby Hernando de Soto. S 660 vojáky se vypravil na Floridu, odtud pokračoval za neustálých potyček s indiány dál do nitra severoamerického kontinentu, jako první Evropan překročil řeku Mississippi a nakonec zemřel na zimnici, aniž našel vytoužené zlato. Z jeho velké výpravy se do Mexika vrátila jen polovina mužů.

Další záhadný ostrov v severní části Atlantiku je spojen se jménem irského mnicha a misionáře svatého Brendana (můžeme se setkat i s tvary Brandon, Brandan či Brénaind). Tento křesťanský světec se narodil někdy mezi roky 484 až 486 v Tralee v hrabství Kerry. Kolem roku 560 založil v Clonfertu v hrabství Galway klášter, jehož se stal opatem a v němž také asi v roce 575 zemřel. Nás však bude především zajímat, že vykonal řadu plaveb ke skotským ostrovům a do Walesu a především se se svými mnichy plavil po Atlantiku, kde hledal ostrovy vhodné k osídlení asketickými poustevníky, kteří by tu o samotě mohli žít tvrdým leč bohabojným životem vzorných křesťanů.

Podle legend známých jako „Plavba sv. Brendana“ byla cílem jeho cest „zaslíbená země svatých“. Prý se touto

zemí stal Island, kde irští mniši přistáli ještě před Vikingy, podle jiných dohadů se sv. Brendan dostal dokonce až na Kanárské ostrovy. Zatímco jeho druzi se v té „zaslíbené zemi svatých“ usadili, světec se vydal zpátky, aby o své dobrodružné cestě a o „zemi svatých“ podal svědectví ostatním. Až do dnešních dnů se dochovalo kolem stovky rukopisných kopií Plavby sv. Brendana, která pak byla přeložena z latiny do řady jazyků. Díky ní vznikla pověst o ostrovu sv. Brendana kdesi v nedozírných dálavách Atlantského oceánu, který býval dokonce zakreslen na mapách. Ovšem jeho poloha se často měnila podle fantazie kartografa.

Ale dost možná je to tím, že onen ostrov sv. Brendana nebyl ve skutečnosti ostrovem. Světec a jeho mniši totiž jednou, jak vypravuje legenda, přistáli se svou lodí u mimořádně plochého a zcela holého ostrova. Odsloužili na něm velikonoční mši, ale když se chystali rozdělat oheň a uspořádat hostinu, ostrov se z ničeho nic dal do pohybu a začal se potápět. Nejednalo se totiž o ostrov, nýbrž o velrybu. Mniši se z jejího hřbetu zachránili útekem na svou loď doslova v poslední chvíli.

Kdesi v sousedství už zmíněných ostrovů Frisland a Breasil se na starých mapách objevoval ostrov, který sice měnil jméno, ale měl stále stejný tvar půlměsíce nebo kruhu s velkým výřezem na severní straně. První kartografové ho zaznamenali v roce 1553 pod názvem Mayda. Slavní nizozemští kartografové Gerhard Mercator a Abraham Ortelius ho však koncem 16. století z

neznámých důvodů, zřejmě podle své domoviny, překřtili na Vlaenderen, tedy Flandry. Ale vyskytoval se také pod jmény Bentusia nebo Asmaidas. Ale také v tomto případě ho nikdo nikdy neviděl.

Poněkud jiné je to s ostrovem Buss, údajně rovněž ležícím v severním Atlantiku. Ten totiž na vlastní oči spatřili v roce 1578 námořníci jedné z lodí výpravy anglického viceadmirála sira Martina Frobishera. V průběhu následujícího století ho mořeplavci zaznamenali hned třikrát, přitom v roce 1671 u něho, podle vlastního svědectví, přistál kapitán Thomas Shepherd a zhotovil jeho podrobnou mapu. Uplynulo však sto let a ostrov zmizel. Posádky všech lodí, proplouvajících místy jeho zeměpisné polohy, viděly jen zvlněnou hladinu oceánu a nic víc. Co se s tímto ostrovem stalo? Vymysleli si ho snad sir Frobisher a kapitán Shepherd, nebo se sám od sebe potopil? Vždyť i takové případy se stávaly!

Ne, nemám teď na mysli bájnou Atlantidu, o níž jsme si vyprávěli v 1. kapitole, ale případy relativně nedávné. Pokud ovšem za „nedávno“ považujete časový úsek zhruba dvou staletí.

V roce 1783 postihlo seismicky neklidný Island velké zemětřesení, při němž se nedaleko jeho břehů vynořil z moře skalnatý ostrůvek, který dostal jméno Nyoe. Nad vodou však zůstal jen pár desetiletí. V současnosti po něm zůstaly jen zrádné podvodní útesy, kterým se každý zkušený lodivod zdaleka vyhne. V roce 1830 se u Islandu znenadání potopil vulkanický ostrůvek Geirfuglaskir,

poskytující útočiště alkám velkým, bohužel už vyhynulým mořským ptákům z řádu bahňáků.

A konečně v polovině listopadu roku 1963 se třiatřicet kilometrů jižně od Islandu po výbuchu podmořské sopky znenadání nad vodou objevil ostrůvek pojmenovaný Surtsey. Dnes má rozlohu 2 krát 1,5 kilometru a jeho nejvyšší bod ční 240 metrů nad mořskou hladinou. Geologové však předvídají, že časem opět zmizí pod vodou. Buď při dalším výbuchu sopečného vulkánu, nebo ho, protože je tvořen sypkým materiálem, postupně smete vlnobití, vítr a déšť. Jenže k tomu může klidně dojít třeba až za několik tisíciletí.

11. kapitola

Šílená matka Habsburků

Jednou z nejpozoruhodnějších osobností habsburského rodu byl císař Maxmilián I. Podle astrologů byla v čase jeho narození 22. března 1459 v ascendentu (vzestupu) planeta Mars, což prý přináší „nepříznivého ducha“ strojícího úklady. Tato předpověď se s podivuhodnou přesností vyplnila. Maxmilián to často neměl v životě právě jednoduché. Když mu bylo čtrnáct, začal mu jeho otec císař Fridrich sjednávat sňatek s nejžádanější evropskou nevěstou Marií Burgundskou, šestnáctiletou dcerou Karla Smělého, vládce nejen Burgundska, ale také Lucemburska, Flander, Brabantska, Hollandu a Zeelandu, území označovaných jako Nizozemí. Karel si ovšem kladl podmínku, že ho císař povýší z vévody na krále, což Fridrich bez souhlasu říšských kurfiřtů nemohl udělat.

Jednání se vleкло a zdálo se, že ze sňatku nebude nic; stala se však v takových případech málokdy vídaná věc, princezna Marie se do dlouhovlasého a nosatého Maxmiliána zamilovala. Tatínkovi se to samozřejmě nelíbilo, ale nakonec – jak už to tak v dějinách bývá – zasáhl osud. Vévoda Karel Smělý padl v lednu 1477 v bitvě s francouzským králem Ludvíkem XI. u Nancy a vítěz chtěl osiřelé dědičce Burgundského vévodství vnutit

za manžela svého nedospělého syna Karla. Naštěstí Mariin vytoužený Maxmilián dorazil jako pohádkový rytíř ještě před Francouzi v srpnu 1477 do Gentu na vévodský dvůr a okamžitě se slavila svatba.

Traduje se, že ti dva k sobě doslova hořeli láskou, byť si první milostná slůvka museli říkat latinsky, protože mladý Habsburk neuměl francouzsky a samozřejmě ani vlámsky. Jenže takové maličkosti nejsou v podobných případech vůbec na překážku. A jestliže bylo vzájemné okouzlení pro Maxmiliána spojeno s vyženěním dnešního území Belgie a Nizozemí, tím lépe. Po deseti měsících od svatby se mladým manželům narodil syn Filip, později označovaný přízviskem Sličný, o němž si budeme ještě povídat. Po něm následovala dcera Markéta a další syn František, jenž však zemřel ještě jako kojeneček.

Štěstí mladého manželského páru však nemělo mít dlouhé trvání. V roce 1482 spadla při rychlé jízdě teprve pětadvacetiletá Marie Burgundská z koně, utrpěla těžká vnitřní zranění a po třech týdnech v bolestech zemřela.

Maxmilián sice hodně truchlil, ale zase ne natolik, aby se neohlížel, jak mu velela vladařská povinnost, po nové nevěstě. A opět to měla být taková, která by mu podobně jako Marie Burgundská věnem přinesla další rozšíření habsburských držav. Však ne náhodou napsal v roce 1472 Albrecht von Eybs ve své Norimberské knížce o manželství tato nabádavá slova: *„Manželství je potřebná, blahodárná věc, díky němu se budují, zmnožují a udržují pozemky, pole a domy, díky němu jsou zapomenuty a*

zastaveny leckteré spory... a nepřátelství, vznikají dobrá přátelství a příbuzenské vztahy mezi cizími osobami a zvěčňuje se celé lidské pokolení.“

Příležitost se naskytla v roce 1490, kdy zemřel vévoda tehdy ještě poměrně samostatné Bretaně a jako dědičku po sobě zanechal čtrnáctiletou princeznu Annu. Maxmilián začal okamžitě jednat. Protože však byl právě v této době zaneprázdněn povinnostmi vojevůdce, poslal do Bretaně svého vyslance, aby se s princeznou oženil v jeho zastoupení. Herbolo von Polhaim, tak se ten dobrák jmenoval, „*byl s poctami uvítán v městě Rennes a pak... osobně přilehl ke královské nevěstě, jak je zvykem knížat, že jejich vyslanci přilehnou ke knížecím nevěstám pouze pravou rukou a pravou nohou a mezi nimi ležel meč. Takto konala stará knížata a je to zvykem dodnes. Když se vše stalo, následovala cesta do kostela a bohoslužba... vykonaná s velkou pílí.“* Prostě se s tím spěchalo, abych vysvětlil slova tehdejšího kronikáře.

Maxmilián věděl, proč pospíchat. Na bretaňské vévodství, které mu touto svatbou v zastoupení spadlo do klína, si totiž jako na své lenní území dělal zuby francouzský král Karel VIII. Ano, ten, kterého odmítla nešťastná Marie Burgundská. Tentokrát si to však už nenechal líbit, oblehl s vojskem město Rennes a silou zbraní donutil mladičkou Annu, aby tentokrát ulehla do postele s ním. Leč v tomto případě už mezi nimi neležel meč. Církev pak prohlásila předchozí sňatek v zastoupení

za neplatný a naopak požehnala nové svatbě. Bretaň se tak stala s konečnou platností součástí Francie.

K dovršení všeho zlého přišel Maxmilián ve válce s Karlem VIII. i o Burgundsko. Naštěstí mu zůstaly alespoň nizozemské provincie. A proto si chuť a náladu spravil další svatbou. Oženil se s nehezkou a hloupou dcerou milánského vévody Biankou Marií Sforzou. Nezískal tím sice žádné území, zato tučné věno, které mu pomohlo zalátat díry ve vojenských výdajích. Přísně střežená karavana koní a mul převezla ze severoitalského Milána přes zasněžený Brennerský průsmyk v Alpách do Maxmiliánova oblíbeného sídla v Innsbrucku náklad zlata, stříbra a drahocenných předmětů za úctyhodných 300 tisíc dukátů.

Pak už „poslední rytíř“, jak se Maxmiliánovi přezdívalo pro jeho zálibu v turnajích, okázalých slavnostech, dvorní poezii a vyznávání tradičních rytířských ctností, chystal svatby svých dětí a vnuků. V tomto ohledu proslul především vídeňskou dvojitou svatbou vnoučat s potomky polsko-litevského rodu Jagellonců, kteří vládli také v Českém a Uherském království. Bezděčně tím položil základy velké habsburské středoevropské monarchie, která vydržela až do roku 1918.

Ale to nepatří do našeho vypravování. Nás bude totiž zajímat svatba nejstaršího Maxmiliánova syna z prvního manželství Filipa Sličného. Jeho nevěsta, Jana Kastilská, dcera Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského, královského páru, který sjednotil do té doby rozdělené

Španělsko, původně nevypadala na to, že by mohla přinést věnem nějaké území.

První setkání Filipa Sličného s jeho nevěstou Janou

Její rodiče s definitivní platností vytlačili z Pyrenejského poloostrova muslimské Maury, když v roce 1492 dobylo jejich vojsko sultanát Granadu. V témže roce pak vyslali k břehům Nového světa tři lodě janovského mořeplavce

Kryštofa Kolumba. Jana měla čtyři sourozence, tři sestry a bratra, tudíž se s ní příliš jako s dědičkou kastilského a aragonského trůnu nepočítalo. Ale ani její ženich Filip Sličný nebyl jako hrabě flanderský zpočátku zvláštní partie. Řízením osudu a nečekanými úmrtími v rodině ale Jana všechny přeskočila a stala se nástupkyní svých rodičů. Zároveň si však lidé v jejím nejbližším okolí začali o ní špítat, že je bláznivá.

Na známém obraze španělského malíře Juana de Flandes, který ji portrétoval jako osmnáctiletou, vidíme půvabný, byť velmi vážný obličej s vlasy sčesanými na pěšinku uprostřed hlavy, vysokým čelem, drobnými ústy a jakoby nepřítomně hledícíma očima. Někteří odborníci z něho usuzují, že už tehdy Jana nebyla psychicky normální. Za Filipa byla provdána ve svých šestnácti letech a v jeho loži poznala rozkoše tělesné lásky. Mladičká princezna byla, zdá se, sexem přímo posedlá a propadla mu natolik, že se po Filipově dvoře v Bruselu o ní šířily nejrůznější pověsti. Prý se vyhýbala lidem, nedbala o sebe a chovala se málo zbožně. Starostliví rodiče dokonce za ní ze Španělska poslali jednoho dominikánského inkvizitora, který ji měl umravnit. Kněz však příliš nepochodil a v dopise králi Ferdinandovi a Isabele si na Janu stěžoval: „*Chová se ke mně nevládně a podezřívavě...*“

Filip Sličný rozhodně nebyl žádný svatoušek. Vlastní manželka, s níž měl v rychlém sledu celkem šest dětí – Eleonoru, Karla, Isabelu, Marii, Ferdinanda a Kateřinu, ho svou sexuální nenasytostí unavovala a proto, jak bývalo v

té době zvykem, hledal rozptýlení jinde. V tom se podobal jak svému otci Maxmiliánovi, který měl s jednou neznámou dívkou ze Salcburku dva levobočky, tak svému tchánovi Ferdinandovi, jenž proháněl všechny sukně v dohledu. Jana byla zase žárlivá po matce Isabele. Jenže zatímco Isabela Kastilská uměla jako panovnice své city a hnutí mysli skrývat, její dcera jim dávala volný průchod. Jednou dokonce fyzicky napadala jistou dvorní dámu, kterou podezírala, že má s jejím Filipem pletky. V zuřivosti ji zbilá a pak nařídila, aby oně slečně ostříhali dohola její dlouhé blond'até vlasy, které se flanderskému hraběti tolik líbily. Když se to Filip dozvěděl, přede všemi své manželce velmi hrubě vynadal. Nakonec z toho byl velký skandál, kterým se bavili lidé nejen v habsburském Nizozemí, ale i ve Španělsku.

Po čase se sice vztahy mladých manželů uklidnily, ale Janiny další záchvaty donutily Filipa, aby ve svém chování vůči ní znovu přitvrdil. Velký spor vypukl kvůli arabským otrokyním, jež si Jana přivezla s sebou z Kastilie a které na bruselském dvoře vyvolávaly pobouření. Svobodmilovní Nizozemci totiž považovali vlastnictví otroků za cosi nepatřičného. Když Filip manželku žádal, aby se Arabek zbavila a odeslala je zpátky do Kastilie, rezolutně to odmítla. Vypukla další bouřlivá hádka, kterou Filip ukončil tím, že hysterickou choť zamkl v jejím pokoji. Jana na to reagovala křikem, kopáním do dveří a hladovkou. Už tehdy upadala do depresí, celé hodiny trávila potmě v naprosté nečinnosti s pohledem upřeným

do prázdna, přestávala se převlékat a začínala zanedbávat i osobní hygienu.

Koncem roku 1504 zemřela Janina matka kastilská královna Isabela. Jana se sice rázem stala dědičkou trůnu, ale jak její manžel Filip Sličný, tak její otec Ferdinand Aragonský si uvědomovali, že není schopna sama vládnout.

Portrét Jany Kastilské od Juana de Flandes asi z roku 1497. Budoucí španělská královna byla sice velmi půvabná, ale její nepřítomný pohled prozrazuje zárodky duševní poruchy

Oba proto v jejím zastoupení sváděli mezi sebou zákulisní boj o ovládnutí Kastilie. Filip toto střetnutí nakonec vyhrál díky habsburským penězům, jimiž uplácel kastilskou šlechtu a také díky Ferdinandově politické chybě, které se dopustil tím, že se znovu oženil a vzal si Germaine de Foix, neteř francouzského krále, tradičního nepřítele Kastilců. Pak už nic nebránilo tomu, aby se Filip s Janou vydali z Nizozemí po moři na Pyrenejský poloostrov.

Začátkem září 1506 byl nový kastilský královský pár slavnostně uvítán v Burgosu. Cestou do tohoto města, které si Filip zvolil jako své vladařské sídlo, se však přihodilo cosi, co jejich doprovod poněkud vyděsilo. Jana odmítla vstoupit do vesnice Cójeces, protože měla nutkavý pocit, že ji manžel zavře na zdejším hradě. K všeobecnému překvapení raději strávila noc na poli pod širým nebem.

Ale její zvláštní chování bylo brzy zapomenuto v průběhu pestrých slavností na počest nové královny a nového krále. Bohužel Filipův radostný triumf neměl mít dlouhé trvání. Na programu oslav byly i soutěže v míčové hře podobné dnešnímu tenisu. Mladý Habsburk patřil mezi její vášnivé vyznavače a při jeho mládí, bylo mu osmadvacet, chtěl všem ukázat, jaký je vynikající sportovec. Uřícený a uštvaný pak naráz vypil pohár příliš studené vody a druhý den s ním lomcovala horečka. Podle jiné verze mu dal kdosi neznámý do sklenice jed.

Manželka se o něj trpělivě starala, nehnula se od jeho postele, podávala mu léky a modlila se za jeho uzdravení.

Všechno však bylo marné. Osmnáct dní po příjezdu do Burgosu vydechl nový kastilský král naposled. Šestadvacetiletá Jana se stala zoufalou vdovou. Marně se pokoušela polibky probudit mrtvého k životu. Protože její otec Ferdinand Aragonský právě cestoval do Neapole, byla najednou úplně sama v čele mocného státu spravujícího i první kolonie ve Střední Americe. Všichni čekali, že se jako právoplatná královna ujme vlády. Leč ona nic takového neudělala. Smrt milovaného manžela ji zcela ochromila.

Italský humanista Pietro Martire d'Anghiera, vyslanec milánského vévody u kastilského dvora, který byl přímým svědkem královnina podivného chování, o ní napsal: *„Vede žalostný život... Těší se ze tmy a ústraní, bradu opřenou o ruku a ústa sevřená, jako by byla němá. Nechce s nikým jednat, zejména ne s ženami, které nenávidí a odstraňuje je ze své blízkosti stejně, jako to činila za života svého muže. Není možné ji přesvědčit, aby podepsala některou z listin, či aby v rámci správy státu sestavila byť jen několik řádek textu.“*

Třebaže Jana upadla do podivné letargie, její výroky kupodivu nejevily známky pomatenosti. Když na ni naléhali, aby jmenovala biskupy pro dosud neobsazené diecéze a argumentovali tím, že není možné ponechat tamní ovečky bez pastýře, odpověděla: *„Mnohem závažnější by bylo, kdybych zvolila pastýře málo způsobilé vést stádo.“*

V Kastilii zatím zvolna propukal chaos a bezvládní využívali někteří šlechtici k vlastnímu prospěchu. Na jihu země se vévoda de Medina – Sidonia pokusil dobýt Gibraltar, na severu se hrabě de Lemos zmocnil města Ponferrady. Ještě horší bylo, že po katastrofálně suchém roce 1506, roce Filipovy smrti, vypukl v zemi strašlivý hladomor. Kronikář Andrés Bernaldez velmi přesvědčivě popsal ony pohnuté události:

„Vsi a městečka se vylidnily, domy a pole byly opuštěny, muži a ženy se vlekli z místa na místo, s dětmi na rukou i na zádech. Sháněli, zmírajíce hlady, kousek chleba a prosili o něj ve jménu božím ty, co jej měli, což byl velmi bolestný pohled. Mnoho lidí zemřelo hlady a těch, kteří prosili o jídlo, bylo všude tolik, že často na každé dveře zaklepalo denně 20 až 30 lidí – mužů, žen nebo dětí...“

Aby těch osudových ran nebylo málo, postihla Kastilii epidemie dýmějového moru. Lidé prchali z postižených oblastí na venkov a také královský dvůr v Burgosu se brzy ocitl v morovém ohrožení. Už citovaný d'Anghiera o tom zanechal svědectví: *„Jsme obklíčeni morem, dostal se i do chodeb královnina příbytku... Biskupovi z Malagy mor vyrval již osm sloužících. Jistě si dovede představit, v jak nebezpečné situaci se nacházíme...“*

Před morem musel prchat i královský dvůr. Jana však odmítla opustit Burgos bez svého mrtvého manžela. Poručila, aby jeho balzamované tělo, pohřbené v kartuziánském klášteře v Miraflores, exhumovali a poté jí ho přivezli. Marně se ministři a arcibiskup z Burgosu

pokoušeli Janě tento podivný nápad rozmluvit tvrzením, že takové počínání je protizákonné. Královna tvrdohlavě trvala na svém. Dejme znovu slovo kronikáři oněch poněkud morbidních událostí d'Anghierovi: „...*A tak bylo tělo jejího muže 20. prosince exhumováno. Viděli jsme je uložené v olověné rakvi, uzavřené v další dřevěné schráně. Po jejím otevření nás všechny shromážděné vyslance vyzvala, abychom tělo identifikovali...*“ Teprve s tělem mrtvého Filipa Sličného opustil celý královský dvůr Burgos.

Byl to vsutku hrůzostrašný průvod, který se navíc z příkazu královny většinou vydával na cestu až po setmění. Jana jela důstojně a se zoufalým pohledem za rakví se svým už několik měsíců mrtvým manželem. „*Přeppravujeme ho v pohřebním voze taženém čtyřmi koni z Fríska,*“ vzpomínal d'Anghiera. „*Doprovázíme rakev přikrytou hedvábným, zlatem vyšíváním královským ornátem. Zastavili jsme v Torquemadě... Ve farním chrámu stráží tělo ozbrojení vojáci, jako by se nepřátelé chystali ztéci hradby. Všem ženám je vstup přísně zakázán.*“

Tak jako Jana žárčila na Filipa za živa, nepřestala na něho žárlit ani po jeho smrti. Instinktivně se bála, aby jí ho, byť jako nebožtíka, nějaká žena neodloudila. Příznačná v tomto směru byla událost, ke které došlo během putování podivného pohřebního průvodu u města Hornillosu. Královna se tehdy rozhodla přenocovat v jednom klášteře. Jakmile však zjistila, že se jedná o ženský klášter, dostala

strach, že jí jeptišky chtějí manželovo tělo ukrást. Okamžitě vydala příkaz, aby byla rakev vyvezena ven a tam uprostřed noci pod širým nebem při světle prudkým větrem málem zháššených pochodní museli sloužící odhalit Filipovo tělo. Teprve když Jana pohlédla do zvolna se již rozkládající tváře mrtvého, uklidnila se a dala pokračovat v pochodu noční tmou. Teprve ráno dorazil královský pohřební průvod do Hornillosu, kde si mohli dvořané odpočinout.

Jistě vám, milí čtenáři, z představy takové hororové scény běhá mráz po zádech. Nejinak tomu bylo i v tehdejší Kastilii. Vyděšenou a mnoha ranami trápenou zemí letěla podivná zvěst: „*Královna se zbláznila! Jana zešlela!*“

Janino strašné putování s tělem mrtvého manžela po Kastilii pokračovalo i po návratu jejího otce Ferdinanda Aragonského. Už přestávala pečovat o svůj zevnějšek, nemyla se, nepřevlékala a spala na zemi vedle rakve. Biskup z Malagy o ní v dopise sdělovali králi Ferdinandovi: „*Zanedbání čistoty jejího obličej, a praví se, že i ostatního, je značné.*“ Janin otec byl však zaměstnán likvidací vzpoury markýze de Priego v Córdoba. Teprve informace o spiknutí habsburských přívrženců a možném Janině únosu ho donutila, aby dal v únoru 1509 dceru převést na bezpečné místo. Vybral pro ni s jejím tichým souhlasem palác sousedící s klášteřem svaté Kláry v Tordesillasu, který se stal královním domovem či vlastně vězením až do konce jejího dlouhého života.

Zpočátku ji dělala společnost její nejmladší dcera Kateřina, budoucí portugalská královna. Jana střídala období těžkých depresí a zanedbávání péče o svůj zevnějšek a osobní hygienu s dny, kdy se kupodivu chovala a vyjadřovala zcela normálně. Dokonce anglický král Jindřich VII. projevil zájem se s ní oženit. Měl však už padesátku za sebou a trápily ho souchotiny. Než stačil Ferdinand Aragonský případný sňatek s dcerou probrat, nápadník zemřel. Pak už se Jana stala trvalou zajatkyň v Tordesillasu.

Po smrti jejího otce Ferdinanda, který vlastně vládl v jejím zastoupení, se španělským králem stal Janin syn a pozdější římský císař Karel V., jeden z nejmocnějších habsburských vladařů. Sotvaže dorazil z Nizozemí do Španělska, v doprovodu své starší sestry Eleonory pospíchal do Tordesillasu navštívit matku, kterou už řadu let neviděl. Samozřejmě nebyl v tom jen synovský cit, ale i politická kalkulace, protože Jana Šílená, byť vlastně vězenkyně, byla stále nominální panovnicí Kastilie. Už první chvíle setkání s matkou však Karla a Eleonoru musely šokovat. Jana je sice na uvítanou objala, ale pak se nevěřicně zeptala: „*Jste ale moje děti?*“

Ještě jednou dostala královna příležitost opustit svoje vězení. V roce 1520, v době Karlovy nepřítomnosti v zemi, vypuklo protihabsburské povstání španělských měst, které vešlo do dějin jako povstání komunerů. Vzbouřenci však nechtěli svrhnout monarchii, naopak se jí chtěli zaštitit. A proto první kroky vůdců Svaté junty,

povstaleckého výboru, vedly do Tordesillasu, kde osvobodili vězňenou Janu, aby se – jak se domnívali – mohla ujmout veškeré moci v zemi. Královnina první odpověď na jejich nabídku se zdála být zcela rozumná a ve vzbouřencích vyvolala naději: „*Ano, zůstaňte zde k mým službám, o všem mne zpravujte a ztrestejte všechny špatné, vždyť jsem vám mnohým zavázána.*“ Královna však odmítla opustit své obydlí v Tordesillasu a o několik dní později vzkázala vůdcům Svaté junty: „*At' sem přijdou, neboť mne to těší a chci s nimi mluvit o tom, co je vhodné pro mé království.*“

Jenže zůstalo jen u slovních výroků. Jana znovu upadala do apatie, odmítala sama cokoliv podepsat, či dokonce sama vydat nějaké prohlášení. Byla, či nebyla duševně normální? Někteří psychiatři v souvislosti s Janinou anamnézou hovoří o těžké depresi, jiní se domnívají, že dokonce trpěla schizofrenií. Povstání komunerů bylo po dvou a půl měsících rozdraceno a jeho vůdci popraveni.

K Janě Šílené se znovu vrátil její opatrovník markýz de Denia, který ručil za její bezpečnost a také naprostou izolaci. O tom, jak se k ní choval, svědčí například následující výňatek z jeho dopisu Janině otci, císaři Karlovi V.: „*Královna, naše paní, je na tom jako obvykle... Bude to asi měsíc, co vyšla na svou chodbu a začala křičet. Aby Její Výsost nebylo slyšet, přikázal jsem ženám, aby ji požádaly, at' se vrátí do své komnaty, a pokud tak neučiní, at' jí tam zavřou. Když viděla, že se k tomu chystají, vrátila se tam.*“ My se můžeme jen

dohadovat, zda Janu její dozorkyně tloukly. Každopádně se jich bála a k tomu musela mít nějaké důvody.

Královna byla zřejmě pronásledovaná vidinami. Protože se vyhýbala náboženským úkonům, navštívil ji významný jezuita, později svatořečený kněz František Borgia. Jana se mu svěřila, že ve chvílích, kdy se chtěla modlit, přicházely k ní ženy, které jí měly sloužit, braly jí modlitební knihy, vysmívaly se modlitbě a dělaly „*mnoho špinavostí*“ se svčcenou vodou. Jindy prý za ní chodily, tvrdily o sobě, že jsou „*mrtvé duše*“ a zařkávaly ji, „*jako by byly čarodějnicemi*“. Podobné zmínky byly v té době bohaté na čarodějnické procesy velmi nebezpečné. Vždyť samy o sobě mohly leckoho přivést až na hořící hranici Svaté inkvizice. Naštěstí František Borgia byl nejen zbožným, ale i rozumným mužem. Došel totiž k moudrému závěru, k jakému by jistě dospěl i dnešní psychoterapeut. Královnina mysl byla podle něj natolik zatemněná, že je nejlepší se jí naoko přizpůsobit. Proto před ní pouze předstíral potrestání těch žen, které označovala jako čarodějnice, a skutečně se zdálo, že poté vidiny na čas ustoupily.

K Janiným psychickým potížím přibýly s pokročilým věkem i fyzické problémy. Na nohách se jí začaly objevovat zanícené rány, do nichž se při zanedbávané hygieně dostávala sněť. Nakonec královna takřka nepřetržitě křičela bolestí. Úlevu ji přinesla až smrt, která si pro ni přišla v šest hodin ráno na Velký pátek 12. dubna 1555. Její poslední slova prý byla: „*Ježíši na kříži, stůj při mně.*“

Nebohá a nešťastná Jana Šílená přitom přivedla na svět dva římské císaře – Karla V. a Ferdinanda I., mimochodem také českého krále. Její dcera Eleonora se stala portugalskou a poté i francouzskou královnou, Isabela dánskou královnou, Marie českou a uherskou královnou a Kateřina portugalskou královnou. Která žena té doby by se mohla pochlubit takovými dětmi? A přesto se z toho Jana nemohla nikdy radovat.

12. kapitola

Kdo nasadil parohy králi Slunce?

Dnes není žádnou zvláštností potkat na ulicích francouzských měst černocho. Navíc mnozí z nich mají dokonce francouzské občanství. Ale v době krále Ludvíka XIV. tomu bylo jinak a člověk s tmavou pletí vyvolával ve společnosti přímo senzaci. A teď si představte, že králova milenka paní de Maintenon přivezla jednoho říjnového dne roku 1695 do kláštera benediktinek v Moretu blízko Fontainebleau mladou černošku, aby se stala řádovou sestrou. Sám král jí dokonce za její „zbožný úmysl“ nařídil vyplácet pravidelný roční důchod 300 livrů. Černá jeptiška, přezdívaná „mouřenínka z Moretu“ byla prý velice pyšná, neustále se oháněla svým urozeným původem a jednou, když slyšela, že v blízkém lese loví syn Ludvíka XIV. princ Ludvík zvaný „Velký Dauphin“, prohlásila: „*To loví můj bratr.*“

Mouřenínce byla na rozdíl od ostatních řádových sester benediktinek věnována zcela mimořádná péče. Dokonce za ní několikrát do roka zajížděla do kláštera paní de Maintenon a mimo jiné ji nabádala k větší skromnosti. Podle slavného francouzského filozofa Voltaira prý jednou

při této příležitosti měla tato řeholnice tmavé pleť markýze odseknout: „*To, že se osoba vašeho postavení namáhá přijít mi osobně vymluvit, že nejsem královská dcera, mě přesvědčuje o tom, že jí jsem.*“

Voltaire si rozhodně nevymýšlel. Vždyť černou řádovou sestru sám v Moretu navštívil a znal její jméno, které bylo také uváděno na králově listině o výměře jejího důchodu. Jmenovala se Ludvík – Marie – Tereza, tedy její křestní jméno tvořila spojená jména krále a královny.

Jenže čím byla tato Ludvík – Marie – Tereza vlastně dcera? To je otázka, která byla dlouho francouzským státním tajemstvím. Než se na ni pokusíme odpovědět, musíme se vrátit trochu hlouběji do minulosti.

Ludvík XIV. byl velmi inteligentní, ambiciózní, velkorysý, energický a třebaže v dospělosti měřil pouhých 162 centimetrů (podle britského historika Johna Nooneho dokonce jen 155 centimetrů!) líbil se ženám a ženy se líbily jemu. V sedmnácti letech se poprvé vážně zamiloval do šestnáctileté neteře prvního ministra kardinála Mazarina Marie Manciniové.

Marie byla vysoká, vyšší než Ludvík XIV., měla velké tmavé oči a dlouhé černé vlasy a když se usmála, dělaly se jí dolíčky na tvářích. Oba mladí milenci se spolu často procházeli, drželi se přitom za ruce a povídali si o všem možném. Jejich společensky zcela nevhodné lásce udělal nakonec přítrž sám první ministr Mazarin. Přes protesty mladého krále, který měl už jako šestnáctiletý pronést

onen pověstný výrok „*Stát jsem já*“, poslal svoji neteř pryč z Paříže.

Spolu s královnou matkou Annou Rakouskou pak urychleně dojednal panovníkovu svatbu. Tou vyvolenou byla dcera španělského krále Filipa IV., bratra Anny Rakouské, Marie Tereza. Svatba měla stejně jako v případě Ludvíka XIII. politické pozadí. Kromě ožení francouzského krále a zajištění žádoucího potomstva dynastie Bourbonů pečetila nedávno uzavřený francouzsko-španělský mír. Co na tom, že ženich a nevěsta se poprvé zblízka spatřili až 9. června 1660 při svatbě u oltáře v St. Juande-Luz blízko španělských hranic? Marie Tereza ze španělské větve Habsburků byla tuctová pomenší baculatá blondýnka s ošklivými zuby, zčernalými od častého pití čokolády. Prý ustavičně něco žvýkala nebo louskala a navíc páchla česnekem. Byla velmi zbožná, milá, neuvěřitelně hloupoučká, na módu si příliš nepotrpěla a do Ludvíka XIV. se okamžitě zcela zbláznila. Kdežto on při jejím spatření rezervovaně prohlásil, že „*bude schopen jí milovat*“. Když ji po svatební večeři vyzval, aby se s ním odebrala na lože, celá zčervenala a plaše namítla, zda není příliš brzy. Nicméně poslechla a „*svého*“ krále oddaně následovala do ložnice.

Od počátku bylo zřejmé, že až příliš tuctová Marie Tereza nemůže Ludvíka XIV. uspokojovat. Jeho matka Anna Rakouská si už po roce povšimla, že více než své ženy si král hledí manželky svého homosexuálního bratra Filipa, anglické princezny Henrietty Marie. Aby od ní

odvedla jeho pozornost, vybrala tři mladé dvorní dámy, které měly být neustále mladému panovníkovi nablízku. Ludvík se skutečně brzy začal nápadně točit kolem sedmnáctileté Louisy de La Valière, dcery majora jezdeckva. Byla to plachá, něžná blondýnka, nepatrně kulhala a krále milovala s horoucí oddaností, aniž by z toho chtěla mít jakýkoliv prospěch. Údajně na jednom společném výletě do okolí Paříže dostal Ludvík XIV. nápad zbudovat zde nádherný zámek a rozsáhlý téměř osmisethektarový park Versailles.

Královna Marie Tereza se tvářila, jako že o ničem neví. O to větší žárlivost na půvabnou slečnu de La Valière však projevila králova švagrová Henrietta Marie, přezdívaná Madame, a začala spřádat nebezpečné intriky. Spolu s hrabětem de Guiche, hraběnkou de Soissons a jejím milencem markýzem de Vardes poslali v únoru 1664 královně dopis ve španělštině, který měl přijít jakoby od jejího otce, španělského krále Filipa IV. Obsahem listu byla důvěrná informace o Ludvíkově povážlivém vztahu ke slečně de La Valière. Královna sice o tomto vztahu věděla, ale po obdržení tohoto dopisu se už nemohla tvářit, že se jí to netýká. A ve svém žalu a zoufalství se rozhodla to královi oplatit. S kým?

Než na tuto otázku odpovím, musím se znovu vrátit o čtyři roky zpátky ke svatbě Ludvíka XIV. a Marie Terezy. Nevěsta tehdy dostala od králova příbuzného Françoise vévody z Beaufortu, velkoadmirála Francie, jako svatební dar asi dvanáctiletého černouška, vysokého pouhých 68

centimetrů, který slyšel na jméno Nabo. Marie Tereza si ho velmi oblíbila.

Svatba francouzského krále Ludvíka XIV. se španělskou princeznou Marií Terezou z rodu Habsburků. Dobová rytina

Černý trpaslík se brzy stal jejím nejmilejším společníkem, všude ho brala s sebou, sedával na kozlíku vedle kočího královského kočáru a pokud přelo, směl si

vlézt dovnitř ke králi a královně. Byl velmi muzikální, a proto ho svěřili dvornímu kapelníkovi Paulu Augetovi, aby ho naučil hrát na kytaru. Učitel a žák k sobě velmi přilnuli, protože Nabo přijal kapelníkové příjmení Auget. Malý černoušek se také brzy zdokonalil ve francouzštině, rozpustilými kousky bavil svou paní a údajně míval „veselé, naivní a bystré nápady“. Zřejmě se královně zalíbil až příliš...

Počátkem jara 1664 Marie Tereza otěhotněla. Král se pochopitelně těšil na narození dalšího potomka, ale čím více se blížil termín porodu, tím více projevovala královna obzvláštní přání a chutě, které jako by byly předtuchou blížící se události. Voltairův současník spisovatel Touchard Laffose cituje v Kronice předpokoje královské ložnice tato její údajná slova: „*Nevím, co je se mnou. Trápí mě nevolnost, nechut' a rozmary, jaké jsem dosud nepoznala. Kdybych se s ohledem na slušnost nedržela zpátky, metala bych na koberci kozelce, jako můj malý mouřeníněk. Mám chut' na nezralé ovoce a na živé ptáky...*“

Její předtucha se k všeobecnému překvapení naplnila. Marii Tereze se 16. listopadu 1664 narodila holčička zcela tmavé pleti. Porodník zcela šokovaného Ludvíka uklidňoval, že na to, „*aby se z holčičky stala černoška, stačí pohled na černocha*“. Král si však nenechal všeset bulíky na nos a podle Toucharda Laffose měl odseknout: „*Pohled? Ten musel být ale pronikavý!*“

Ludvíkova sestřenice vévodkyně Anna Marie Louisa de Montpensier o tomto překvapivém porodu napsala: „Královna onemocněla a porodila v osmém měsíci při silném záchvatu třídenní zimnice. Horečka trvala i po porodu; královna na tom byla tak špatně, že dostala poslední pomazání. Tato zpráva všechny polekala... Vzpomínám si, že před Vánocemi královna nikoho nevnímala a že se v pokoji mluvilo šeptem. Králův bratr mi vyprávěl, jak se všichni kvůli královnině nemoci soužili, kdo všechno byl poslednímu pomazání přítomen a jak její první zpovědník omdlel zoufalstvím, jak se pan princ chechtal a potom i všichni ostatní, jak se tvářila královna... že holčička, kterou porodila, vypadala jako malý černoušek, co ho přivezl pan de Beaufort, a co byl tak hezoučkový a pořád s královnou...“

Král se s černým trpaslíkem Nabem, který mu zcela evidentně nasadil parohy, vypořádal velmi rázně. Poslal ho s eskortou do Dunkerque do Společnosti amerických ostrovů, která měla monopol na francouzský obchod s otroky. Královnin společník tak zřejmě skončil kdesi na tržišti v Alžíru nebo v Maroku, případně rovnou na plantážích na Haiti či na Martiniku. Podle francouzského badatele Pierre-Marie Dijola měl však mnohem barvitější osud. Prezident Společnosti amerických ostrovů prý usoudil, že hudebně nadaného černého chlapce se zkušenostmi pážete královského dvora je někde v koloniích škoda a ponechal si ho jako sluhu ve své domácnosti. Jenže když hrozilo, že se s ním královna při

své návštěvě v Dunkerque v roce 1670 sejde, dal ho prý zatknout a dopravit do vězení v Pignerolu. Aby nikdo nespasil Nabovu černou tvář, stal se prý oním tajemným vězněm se železnou maskou. Jenže to je jen další hypotéza pokoušející se vyřešit jednu z největších záhad francouzských dějin. Většina střizlivějších historiků ji považuje za velmi nepravděpodobnou.

Pokud jde o černou holčičku, vydal královský dvůr oficiální zprávu, že brzy po porodu zemřela. V dobách, kdy umíralo spousta dětí – vždyť z šesti manželských dětí Ludvíka XIV. se dospělého věku dožil pouze jediný syn – to nikoho nepřekvapilo. Sám francouzský král se na této lži podílel, když napsal 26. prosince 1664 svému tchánovi, španělskému králi Filipovi IV., v dopise: *„Má dcera zemřela včera večer... I když jsme na tuto smutnou událost byli připraveni, přece ve mně vzbudila velkou bolest.“*

Tímto způsobem se podařilo hrozící skandál o královnině nevěře s mladým černochem, která nezůstala bez následků, utulát. Ve skutečnosti se černá dcera měla náramně k životu a vůbec nejevila chuť zemřít. Proto raději děvče kamsi uklidili, aby se s ním nikdo nesetkal, a až jako jednatřicetiletá se nečekaně objevila v klášteře v Moretu. Co s ní bylo mezi tím, nevíme, a asi se také těžko kdy dozvíme.

V každém případě v Moretu žila řádová sestra černé pleti, která se ráda chlubila svým královským původem. Její existenci ostatně potvrzuje i její portrét, který je dnes uložen ve sbírkách opatství sv. Jenovéfy. Francouzský

historik Alain Decaux dokonce objevil v archivu tohoto opatství papírovou složku, jejíž desky byly opatřeny nápisem „*Dokumenty o mouřenínce, dceři Ludvíka XIV.*“. Bohužel byla zcela prázdná.

Ještě francouzská královna Marie Leszczyňská, manželka Ludvíka XV., zcela vážně tvrdila, že všechno prý bylo jinak. Podle její verze „*jistá správcová La Roche měla ve zvěřinci v té době mouřenína a mouřenínku. Mouřenínka porodila dceru. Oba rodiče nevěděli, co počít, a svěřili se paní de Maintenon, která se slitovala a vzala si děvče na starost. Umístila je v klášteře v Moretu s mnohými doporučeními...*“

Jenže to byla jen zcela průhledná lež, která měla očistit dobré jméno panovnického rodu Bourbonů. Vždyť proč by si nějaká černá jeptiška vzala do hlavy, že je královské krve? A proč by se na ni braly takové ohledy? Ve skutečnosti byl za tím jen dvojitý metr na královské manželce. Zatímco panovník mohl „zahýbat“ zcela oficiálně, jeho manželka na něco takového nesměla ani pomyslet. Marie Tereza z rodu španělských Habsburků se toho však odvážila, dokázala nasadit svému záletnému choti parohy a dokonce přitom nijak netrpěla tehdy běžnými rasovými předsudky. Což jí z dnešního pohledu vlastně slouží ke cti.

13. kapitola

Vražda zamilovaného hraběte

V četných knížectvích, na které bylo ve středověku a počátkem novověku rozkouskováno celé Německo, se leckdy příliš nevyzná ani renomovaný historik, natož laik. Proto začneme tento příběh někým, koho většina z vás, milí čtenáři, asi zná z českých dějin. A to smutnou postavou „zimního krále“ Fridricha Falckého, jehož na český trůn v roce 1619 povolaly vzbouřené protestantské stavy a který pak po bitvě na Bílé hoře utekl z Prahy tak kvapně, že zapomněl i Podvazkový řád, jímž ho vyznamenal jeho tchán, anglický král Jakub I.

Nejmladší dcerou „zimního krále“ byla Žofie Falcká, která málem zůstala, jak se říká, „na ocet“. Není divu. Po své matce, Alžbětě Stuartovně, příliš krásy nezdědila. Měla prý příliš dlouhý nos, úzké rty, řídké vlasy a obličej jí hyzdily jizvy po neštovicích. Uchýlila se na dvůr svého bratra Karla Ludvíka, jenž se mohl po skončení třicetileté války ujmout Falcka, o něž přišel jeho nešťastný otec „zimní král“. Starala se zde o bratrovy děti, táhlo jí už na osmadvacátý rok a vypadalo to, že se nikdy nevdá.

Jenže pak se nečekaně objevil nápadník v podobě hannoverského vévody Jiřího Viléma ze starobylého saského rodu Welfů. Samozřejmě se neucházel o Žofiinu

ruku z lásky. Hrozilo mu totiž, že pokud se neožení s přiměřeně urozenou nevěstou a nepostará se tak o své následníky, přijde o vyplácenou apanáž. Mladému vévodovi dosavadní bezstarostný život, skládající se z hraní karet, bujarých pitek, divokých honů, honosných dvorských plesů a milostných pletek, náramně vyhovoval, ale jakmile šlo o peníze, dokázal se přizpůsobit. Měl sice značný vlastní majetek, jenže také značnou spotřebu a nerad se uskromňoval.

Už se schylovalo k sepsání příslušné svatební smlouvy, když se Jiřímu Vilémovi zřejmě při pohledu na nehezku Žofii zachtělo svobody. A proto přesvědčil svého mladšího bratra Arnošta Augusta, aby ho zastoupil. Svou nastávající mu doslova prodal za své prvorozenství a nástupnické právo po otci. A aby si snad nějaký jeho budoucí potomek nečinil nárok na vévodský trůn, písemně se zavázal, že *„nikdy nevstoupí s nikým ve stav manželský a zbytek svého života stráví v úplném celibátu“*. To poslední samozřejmě nemyslel vážně, protože se okamžitě po podpisu smlouvy rozjel do Benátek, kde našel rozptýlení v posteli své dlouholeté milenky.

Žofie Falcká mohla nad tím ponížením pouze skřípat zuby. Byla nevěstou dokonale prodanou a to dávno před tím, než podobné téma zpracoval revolucionář, fízl a básník Karel Sabina jako libreto pro nejznámější operu geniálního Bedřicha Smetany. Nicméně Arnošt August splnil bratrovo přání a zastoupil ho jako náhradní ženich. Svatba se konala v roce 1658 a za dva roky se jim narodil

první syn Jiří Ludvík, po němž následovalo dalších šest dětí – pět chlapců a jedna holčička.

Jiří Vilém se zatím toulal po Evropě a oddával se radovánkám a rozkoším, jak mu to dovoloval jeho soukromý majetek. V nizozemské Bredě potkal na jednom večírku mladou dámu, která ho, podobně jako mnoho jiných mužů před ním, velice zaujala. Byla to krásná brunetka štíhlé pružné postavy, náboženským vyznáním hugenotka, která kvůli tomu musela uprchnout z Francie. Jmenovala se Eleonora d'Olbreuse a Jiří Vilém v její blízkosti zapomněl na všechno na světě. Však to znáte, i na toho největšího záletníka někdy dojde. Najednou dostal chuť na ženění a vůbec mu přitom nevadilo, že spanilá Eleonora není z příliš urozeného rodu, je chudá jak kostelní myš, zato se o ní povídá, že prošla až příliš mnoha mužskými náručemi.

Jenže aby si svoji vytouženou krásku mohl vzít, musel by porušit smlouvu uzavřenou s mladším bratrem. Obrátil se proto na Arnošta Augusta s žádostí o schválení sňatku a ten přes protesty své ženy Žofie, která Eleonoru nenazvala jinak než „*kusem masa*“ nebo „*žebrotou*“, po dlouhém váhání souhlasil. Svůj souhlas ovšem podmínil závazkem, že děti z manželství Jiřího Viléma a Eleonory d'Olbreuse nebudou nikdy dědit a všechna vévodská práva připadnou potomkům Arnošta Augusta a Žofie.

Jiří Vilém by se kvůli své lásce samozřejmě zavázal doslova k čemukoliv. Ani Eleonoře ponižující chování její švagrové, zdá se, alespoň zpočátku nevadilo. Dokonce

první dítě, roztomilé děvčátko, které se jim 15. září 1666 narodilo, pojmenovala právě podle ní – Žofie Dorotea. Jenže dcera „zimního krále“, nyní pyšná hannoverská vévodkyně, se jejího křtu ani nezúčastnila.

Brzy však začalo Jiřímu Vilémovi podřadné postavení jeho manželky a dcery vadit. Podplatil zručného genealoga a ten „vypátral“, že Eleonora d'Olbreuse pochází v přímé linii dokonce od císaře Karla Velikého. To víte, za peníze se už tehdy dalo pořídit leccos. I patřičně honosný a starobylý původ. Pak se Jiří Vilém obrátil až na císaře Leopolda I. a obrnil se přitom trpělivostí. Však se mu to vyplatilo. Po deseti letech uplácení úředníků a všemožných intervencích dosáhl toho, že Eleonoře byl přiznán titul vévodkyně a z její dcery Žofie Dorotey se stala princezna.

Ale zase v tom byl háček. Císařská kancelář přiznala titul princezny pouze jí a nikoliv už případným dalším, potomkům z manželství Jiřího Viléma a Eleonory. Ukázalo se, že to bylo stejně zbytečné. Eleonora se po třech potratech stala neplodnou a Žofie Dorotea zůstala jejím jediným dítětem. Však ji také patřičně rozmazlovala a dopřávala jí, na co si jen vzpomněla. Nebyla v tomto ohledu sama. Žofie Dorotea dospívala do krásy, kterou zjevně podědila po své matince. Jediné, co ji bavilo, bylo vysedávání před zrcadlem, česání, líčení, parádění se a tanec. Záhy neměla nouzi o vznešené nápadníky. O její ruku se postupně ucházeli princ z Wolfenbüttelu, württemberský vévoda, bavorský vévoda a dokonce i

švédský král. Nakonec se našel ženich přímo v rodině. Příslib totiž dostal o šest let starší bratranec Jiří Ludvík, syn Arnošta Augusta a Žofie.

To je překvapení, že? Kdo by řekl, že nad Eleonoru tak povznesená Žofie přileze ke křížku?! Vždyť mazaná vévodkyně Žofie plánovala se svým nejstarším synem něco úplně jiného. Jiří Ludvík si měl původně vzít Annu, dceru anglického krále Jakuba II. Bohužel při své návštěvě v Londýně nezanechal právě nejlepší dojem. Nejenže neuměl ani slovo anglicky, ale choval se naprosto nemožně jako neotesaný venkovský balík. Avšak popravdě řečeno, Jiří Ludvík tak úplně nemožný zase nebyl. Už v patnácti letech měl milenkou a v šestnácti s ní zplodil prvního bastarda. Jeho otec, hannoverský vévoda Arnošt August, to věcně okomentoval slovy: „*At' si spí, s kým chce, jen at' se o tom nikdo nedoví.*“ Není nad liberální výchovu, že?

Onou tajnou milenkou Jiřího Ludvíka byla jistá velmi půvabná Kateřina von Busche. Ještě pod dívčím jménem Meissenburgová se spolu se svou sestrou Klárou objevila na hannoverském dvoře. Obě mladé dámičky měly sice hraběcí původ, ale žádný majetek. Zato se vyznačovaly značnou přítulností ke všem mužům, z nichž, obrazně řečeno, mohlo něco kápnout. Brzy se chytře provdaly za vychovatele vévodových dětí barony Busche a Platena. Zatímco zhýralá Kateřina se pak nastěhovala do postele ještě nedospělého vévodova syna, důvtipnější Klára měla větší ctižádost. Vybrala si samotného vévodu.

Anglický král Jiří I., který neuměl anglicky. Dobová mědirytina J. M. Bernigerotha

Díky tomu to pak její manžel baron von Platen dotáhl až na ministerského předsedu hannoverského vévodství a získal hraběcí titul. Z toho je vidět, že nejen kvalifikace a

schopnosti, ale i manželčina příčinnost dokáže někdy značné divy.

Vévodkyně Žofie samozřejmě raději dělala, že nic nevidí a o ničem neví. O to víc se soustředila na přípravu svatby svého nejstaršího syna a brzy bylo oznámeno zasnoubení šestnáctileté Žofie Dorotey s dvaadvacetiletým a už nutně zhýralým Jiřím Ludvíkem. Nastávající nevěsta přitom nebyla ze svého ženicha dvakrát nadšená. Když už nijak nedokázala sňatek oddálit, musel jí alespoň nastávající choť slíbit, že opustí svoji milenkou Kateřinu von Busche. Vzhledem k tomu, že Žofie Dorotea vypadala jako obrázek, učinil to celkem ochotně a nijak si nelámal hlavu s tím, co bude dál. A tak se v listopadu 1682 konala v kapli zámku Celle slavná vévodská svatba. Připíjelo se a jásalo, jen nevěsta se netvářila příliš nadšeně. Její zasmušilý pohled rozhodně nevěštil nic dobrého.

Manželství bratrance a sestřenice se zprvu zdálo být šťastné. Do roka od svatby se jim narodil první potomek, syn, který dostal při křtu jména Jiří August. Pak však byl novomanžel povolán jako důstojník do císařské armády a odjel do války s Turky. Žofie Dorotea si svého „slaměného vdovství“ náležitě užívala. Ráno dlouho vospávala, pak trávila hodiny a hodiny před zrcadlem při oblékání a líčení, poté následoval bohatý oběd, po něm odpolední spánek a po něm, pokud bylo hezky, si vyjela na koni, při ošklivém počasí vyřizovala korespondenci nebo přijímala návštěvy. Večery patřily plesům, tanečním zábavám,

návštěvě divadla, koncertů, případně alespoň karetním hrám.

V roce 1686 doprovázela Žofie Dorotea svého tchána na cestě do Benátek. Samozřejmě ve vévodově společnosti nechyběla ani jeho milenka Klára von Platen. V kouzelném městě lagun a gondol se všichni vrhli do víru tradičního karnevalu a Žofie Dorotea se tu také znovu setkala se svým manželem, který se vracel z turecké války. Ale zdá se, že si kvůli němu nedělala žádné zábrany a užívala si i nadále života plnými doušky. S potěšením přijímala například jistého markýze Armanda de Lassaye, jenž se jí začal dvořit. Prý mu napsala více než třináct psaníček. Že se zřejmě chovala velmi frivolně, prozrazuje i její švagrová a sestra Jiřího Ludvíka Alžběta Charlotta, která v dopise své matce Žofii uvedla: „*Nechápu, proč ji (Žofii Doroteu) otec nedal hned po cestě do Itálie zavřít, protože za to, jaký tam vedla bláznivý život, by si to rozhodně zasloužila...*“

Jenže krásné dny v Benátkách skončily, nastaly všední dny v Hannoveru a vztahy mladého manželského páru se začaly stále více kalit. Způsobovala to především všemocná vévodova milenka Klára von Platen, která měla Žofii Dorotee za zlé, že vyhnala její sestru z postele Jiřího Ludvíka. Všechně ji pomlouvala u vévody Arnošta Augusta a když už ani to nepomáhalo, použila mnohokrát osvědčenou lest. Přivedla Jiřímu Ludvíkovi mladičkou komtesu Ermengardu Melusinu von der Schulenburg. Tato slečna byla sice o kapánek větší než princ, ale zato měla

jiné přednosti a pak – vleže se vždycky tělesné délky nějak srovnají. Jiří Ludvík v její společnosti rád zapomínal na svou mladičkou manželku a neobešlo se to bez následků. Jeho nová milenka mu porodila dceru – levobočka.

Žofie Dorotea na to samozřejmě reagovala žárlivými scénami, křikem a výčitkami. Jiří Ludvík si to nenechal líbit a zcela negalantně své manželce dokonce několikrát nařezal. Vztahy u poněkud vyhaslého rodinného krbu se ocitly na bodu mrazu. A pak se zčistajasna objevil jako princ z pohádky on, hrabě Filip Kryštof Königsmarck, pohledný mladý muž, navíc hrdina ověnčený vavříny z turecké války.

Jeho jméno je vám možná povědomé. Není divu, dědeček tohoto Filipa Kryštofa byl švédský generál Jan Kryštof Königsmarck, který v roce 1648, na sklonku třicetileté války, obsadil Pražský hrad a ukradl odtud pro švédskou královnu Kristinu slavné umělecké sbírky Rudolfa II. Pokoušel se také dobýt Staré a Nové Město pražské, ale statečná obrana Pražanů, zejména studentů, mu v tom zabránila. Však jste možná v Bludišti na pražském Petříně viděli obraz bratrů Liebscherů Boj se Švédy na Karlově mostě.

Hrabě Filip Kryštof Königsmarck se v roce 1688 stal plukovníkem tělesné gardy vévody Arnošta Augusta a zúčastnil se tažení proti Francii. Po návratu se v Hannoveru usadil, koupil si ve městě palác, který dal přepychově zařídit a kde se o něj staralo na 29 služebníků včetně mladičké turecké otrokyně. Jako plukovník

vévodovy tělesné gardy měl dokořán otevřeny dveře na vévodský dvůr a často tu v kartách prohrával obrovské sumy peněz. Za šarmantním a zábavným hrabětem se ženy jen hrnuly a dokonce okouzlit také stárnoucí vévodovu milenkou hraběnkou von Platen. Však se také tato zralá a zkušená žena účastnila i pijáckých a sexuálních orgií, které rozmařilý Filip Kryštof ve svém hannoverském paláci občas pořádal.

Na jednom z plesů ho však zaujala manželka vévodova syna, stále velmi pohledná Žofie Dorotea. Měla dlouhé bílé šaty zdobené stříbrem, hluboký výstřih odhalující část poprsí, a na hlavě věnec z živých květů. Protože Jiří Ludvík se právě věnoval své milence Ermengardě Melusině, Žofie Dorotea protancovala s krásným plukovníkem celý večer. Oba na sobě mohli oči nechat a zdálo se, že pro ně okolní svět přestal existovat.

Zpočátku tomu nikdo z přítomných nepřipisoval žádný zvláštní význam. Zvláště, když si celá vznešená dvorská společnost šeptala o tom, že hrabě Königsmarck nasazuje stárnoucímu vévodovi parohy s jeho milenkou hraběnkou Platenovou. Skandál byl kvůli tomu takřka na spadnutí, naštěstí se plukovník znovu vydal na Balkán do války s Turky. Vrátil se v dubnu 1690, v zámeckém parku náhodou potkal Žofii Doroteu s malou dcerkou a dal se s ní do řeči. Princezna ho pozvala k sobě na nevinný dýchánek a hrabě pozvání přijal. Přišel jednou, přišel podruhé a když mu v tom zabránila nemoc, poslal alespoň dopis.

Vroucí tón tohoto listu nasvědčuje, že ona příslovečná jiskra lásky mezi oběma mladými lidmi už zjevně přeskočila: „*Jsem vykořeněný, jediné, co mne může zachránit, je pár řádků z Vaší nesrovnatelné ručky. Budu-li mít to štěstí, že je obdržím, uzdravím se. Doufám, že nebudete tak krutá, abyste mi tuto milost odepřela, neboť jste to Vy, kdo způsobuje mé utrpení a jen Vy mne můžete vyléčit... Úpěnlivě Vás prosím, abyste na mne nezapomínala a věřte mi, že jsem stále Vaším otrokem...*“

Povahou značně vášnivá a rozmarná Žofie Dorotea neponechala tento vroucí dopis bez odpovědi. Víme to z dalšího Königsmarckova listu: „*Dnes jsem obdržel vaši odpověď. Jak jsem byl po celou tu dobu zoufalý! Má nemoc trvala tak dlouho, protože jsem si myslel, že jste na mne nadobro zapomněla... Teď sbírám znovu odvahu a doufám, že Vás brzy uvidím...*“

Adresátka zřejmě od počátku cítila k plukovníkovi silnou náklonnost. Ostatně už sám fakt, že byla ochotna tak dalece riskovat a jeho dopisy si schovávala, svědčí o hlubokém citu. Německý historik Georg Schnath zjistil, že Filip Kryštof jí napsal 340 dopisů a Žofie Dorotea jemu na oplátku 320 listů. Některé byly zničeny, ale větší část z nich se dostala do rukou Filipova příbuzného hraběte Lewenhaupta a dnes jsou uloženy v archivu univerzity ve švédském Lundtu.

Oba milenci si dopisovali tehdy nejpoužívanějším jazykem aristokratických kruhů, tedy francouzsky. Žofie Dorotea sice psala na honosně bílém ručním papíře se

zlatými okraji, ale se spoustou pravopisných chyb, svědčících o jejím chatrném vzdělání. Občas jí v textu ulétl povzdech dokazující, že si svůj tajný vztah docela užívala: „*Naše aféra je jako román, a když ho bude někdo vyprávět, nebudou tomu lidé věřit.*“

Filip Kryštof musel odjet služebně do Brunšvicka a o to víc bombardoval Žofii Doroteu svými listy plnými vroucího citu: „*Žádný smrtelník nebyl nikdy tak šťastný jako já, když jsem po návratu našel Váš dopis. Vím teď, že jsem našel milost ve Vašich očích a všechny pochybnosti, které mi lámaly srdce, jsou setřeny. Bůh je můj svědek, že nikdy jsem nemiloval tak, jak miluji teď...*“

Někdejší svůdce patrně už zcela ztratil nejen srdce, nýbrž i hlavu. Dokazuje to další dopis, v němž zvolil ještě vroucnější tón: „*...Hovoříte o vášni. Ach, má láska, má láska, myslíte si, že mne milujete stejně vášnivě jako já Vás... Abyste věděla, jak šíleně Vás miluji, podepisuji se vlastní krví...*“ A na konci listuje skutečně krví napsáno „*Königsmarck*“.

Povšimněte si, prosím, že si oba milenci neustále vykali, jak jim to ostatně přikazovala dobová dvorská etiketa. Familiární tykání totiž proniklo do milostné korespondence a samozřejmě také do běžného rozhovoru až v moderní době v souvislosti s demokratickým prosazováním nižších společenských vrstev. Dnes si už si vůbec nedovedeme představit, že by si dva mladí lidé, byť by spolu byli v objetí v posteli, uctivě vykali. Něco takového by nám připadalo jako naprosto nenormální.

Nevíme jistě, kdy vztah Filipa Kryštofa a Žofie Dorotey přestal být pouze platonický a kdy se spolu poprvé pomilovali. Podle všeho se zdá, že to bylo krátce před tím, než plukovník napsal následující slova: *Jsem nejšťastnější člověk na světě... O tom, co Vaše srdce cítí, mi Vaše oči včera večer řekly víc, než jsem se odvážil doufat... Jaká rozkoš ve Vaší náruči: Jakou noc jsem to strávil...*

Jenže nadšení a okouzlení se změnilo v žárlivost a výčitky, když Jiří Ludvík, manžel Žofie Dorotey, ochořel na neštovice a ona, zřejmě pronásledovaná špatným svědomím, se od něj najednou nehnula ani na krok a až dojemně o něj pečovala. Filip zatím zuřil: *„S bolestí jsem se musel dozvědět, že jste ležela v jiném náruči než v mém... Existují taková muka v pekle?“* Plukovník tehdy svou milenku vyhledal, aby si s ní promluvil, ale k jeho zoufalství to k ničemu nevedlo. Ve svém dopise pak doslova zaznamenal jejich vzájemný rozhovor, v němž ji prosil, aby mu vysvětlila, cože se vlastně děje. Opatrná Žofie Dorotea ho odmítla: *„Nechte mne na pokoji.“* Hrabě Königsmarck však naléhal: *„Ne, chci to vědět, ať to stojí, co to stojí.“* Žofie Dorotea na to odsekla: *„Tak už konečně odejděte.“*

Zoufalý Filip Kryštof tehdy dokonce napsal dvorní dámě a důvěrnici své milenky slečně von Knesebeck, aby se za něj u své paní přimluvila. Když ani to nepomohlo, pohrozil, že se znovu připojí k císařské armádě a potáhne s ní do války s Turky.

Tohle vydírání okamžitě zabralo a Žofie Dorotea zapřísahala hraběte, aby se nevystavoval takovému nebezpečí a okamžitě souhlasila se schůzkou. Filip Kryštof byl rázem blažeností celý bez sebe. Okamžitě na nabídku dostaveníčka odpověděl listem, z něhož cituji: *Okamžiky jsou jako staletí... Dnes večer obejmu nejkrásnější ze všech žen. Budu líbat její ústa... Z jejích rtů uslyším, že mne miluje... Věřte mi, madame, zemřu štěstím...*“

Jenže jejich vztah se přece jen nepodařilo tak docela utajit. Něco se doneslo vévodkyni Eleonoře, která svou dceru varovala prostřednictvím dvorní dámy von Knesebeck. Naštěstí pro oba musel plukovník na bojiště do Flander do války s Francií. Tentokrát se jako žárlivka projevovala Žofie Dorotea, která se obávala, aby na ni „její“ Filip nezapomínal někde v cizím náručí: *„Nezapomeňte, že jste mi přísahal lásku, neboť i já Vás miluji až k zbláznění... Ale především mi zůstaňte věrný, nebo umřu...“* Ale zároveň ji různé náznaky nabádaly k opatrnosti a se svými obavami se svěřovala milenci: *„Mám zlé tušení. Mám strach, že nás rozdělí navždy.“*

Skutečně, jeden z Filipových dopisů se nedopatřením dostal do rukou jejího manžela. Ten ho otevřel, ale když zjistil, že není určen jemu, vrátil ho poslíčkovi. Tajní milenci tak vyklouzli doslova o vlásek. Žofie Dorotea měla zejména strach z vévodovy milenky paní von Platen a žádala Filipa, aby si jí více všímal a odvedl tak její pozornost. Když ji však plukovník poslechl, zahrnula ho žárlivými výčitkami: *„Vaše chování nelze ničím omluvit.“*

Byl byste našel dosti výmluv, abyste na tu večeri (u paní von Platen) nemusel, ale šel jste tam přece... Adieu, monsieur. Přeji Vám příjemnou zábavu, bezpochyby budete denně nacházet novou a na mne zapomenete úplně...“ Jenže po této uražené reakci podlehla Žofie Dorotea znovu obavám z prozrazení, omlouvala se a nabádala plukovníka, aby udržoval dobré vztahy s paní von Platen: „...*Kvůli naší lásce, tam k ní jděte...“*

Mezitím ale, zdá se, začala být podezíravá i vévodkyně Žofie. Zoufalá Žofie Dorotea se o jejím podivném chování svěřila Filipovi: „*Nade vše Vás chválí a říká, že kdyby byla mladší, měla bych důvod žárlit... Celá ta věc se mi nelíbí.*“ Z toho bylo zřejmé, že Žofie jako tchýně o nevěře své snachy něco ví, nebo alespoň tuší. Zároveň obdržel Königsmarck rozkaz, aby byl kdykoliv připraven odejít do války. Jemu se však příliš nezdál a vyslovil vážné podezření: „*Zřejmě se mne chce někdo zbavit.*“

Žofie Dorotea ho krátce nato pozvala k sobě do loveckého zámečku Linsburg: „*Z celého srdce toužím, abych Vás zase viděla a myslím si, že to půjde docela jednoduše... Můžete přijít zadními dveřmi a zůstat u mne bez nejmenšího rizika 24 hodin. Budu Vás vyhlížet od 10 do 2. Obvyklý signál znáte... Zadní vchod je stále otevřený...“*

Jenže když pak Filip Kryštof tajně opouštěl budoár své milenky, narazil na komornou se svíčkou. Rychle odvrátil hlavu a doufal, že ho nepoznala. Také v zámeckém parku

měl pocit, že ho pronásledují nějací muži, kterým naštěstí utekl.

K obávám z prozrazení poměru s vdanou ženou v té době přibýly i finanční starosti. Kvůli až příliš velkorysému zacházení s vlastním majetkem a častým prohrám v kartách se hrabě ocitl na mizině. V lednu 1694 se Königsmarc pokusil sehnat peníze od přátel v Hamburku, ale nepořídil. Navíc si ho po návratu do Hannoveru předvolal jeho nadřízený maršál Podewils a upozornil ho, že je na každém kroku sledován vévodovými špicly, zejména pak že jsou pečlivě registrovány všechny okamžiky, kdy se setkává s princeznou Žofií Doroteou.

Pak náhle svitla Königsmarckovi naděje. V Sasku se stal kurfiřtem jeho přítel August Silný, který mu dlužil z karet 40 tisíc tolarů. Filip Kryštof se proto rozjel do Drážďan a byl zde vřele přijat. Kurfiřt mu okamžitě nabídl jmenování generálmajorem saské kavalerie s ročním platem 2 400 tolarů. Königsmarck s díky souhlasil a nijak se nenamáhal oznámit tuto skutečnost na hannoverském dvoře. Zato svého přítele Augusta a jeho hosty bavil v Drážďanech zábavnými historkami, mimo jiné popisoval i milenku Jiřího Ludvíka slečnu Ermengardu Melusinu von der Schulenburg, která zřejmě měla nápadně štíhlou a vytáhlou postavu dnešních manekýn. Tehdy si ovšem pánové potrpěli na baculatější dámy a plnější proporce nahoře i dole, a tak Filip Kryštof snadno přítomné rozesmál tvrzením, že je „hubená jako tyčka“.

Věty pronesené na drážďanském dvoře se však donesly až do Hannoveru a Jiří Ludvík se cítil uražený a ponížený. Zlost si okamžitě vybil na své manželce, o jejíž nevěře se mu už zřejmě leccos doneslo. Po zuřivé hádce ji zmlátil, prohlásil, že se s ní rozvede a že už ji nechce ani vidět. Žofie Dorotea se sebrala a odjela k rodičům v domnění, že ji pochopí. Ale její otec Jiří Vilém si to nechtěl s bratrem rozházet, a tak ji zase poslal zpátky do Hannoveru. Protože však Jiří Ludvík byl právě v Berlíně, přikázala jí tchýně Žofie, aby přijela do zámku Herrenhausen. Jenže kočár Žofie Dorotey se k překvapení všech kolem zámku jen mihnul a pokračoval až do Hannoveru. Odtud pak princezna vzkázala, že se jí náhle udělalo špatně a že je nemocná.

Mezitím se vrátil Königsmarck a zřejmě se zaobíral úmyslem, že spolu s Žofií Doroteou uprchnou do Drážďan. Jeho milenka se zatím zdržovala v hannoverském zámku na řece Leině, nevycházela a předstírala nemoc. Zdá se, že večer 11. července 1694 pozvala k sobě Filipa Kryštofa. Ale mnohem pravděpodobněji bylo pozvání podvrženo. Nedočkavý hrabě Königsmarck se v elegantním světlém obleku a beze zbraně vydal k zámku a netušil, že byl vlákán do nebezpečné pasti...

K Žofii Dorotee totiž nikdy nedorazil. V temné zámecké chodbě ho přepadli čtyři muži a jedna žena, hraběnka von Platen, a ubili ho k smrti. Pachateli byli zřejmě vrchní komoří Wilken Klencke, hrabě Filip Adam von Eltz, komoří Jan Kryštof von Stubenvol, který měl za ženu

vévodovu nemanželskou dceru, a italský katolický kněz Nicoló Montalban. Právě on měl několikrát probodnout Königsmarcka dýkou a zasadit mu tak smrtící rány. Spiklenci strčili mrtvolu do pytle a údajně hodili do řeky Leiny. Tělo se sice nikdy nenašlo, nicméně údajná Königsmarckova lebka byla prý objevena v roce 1949 při odklizení trosek hannoverského zámku rozbombardovaného na konci 2. světové války. Ale nebyla to jen planá senzace? Vždyť už dříve se objevovaly pověsti o nálezu Königsmarckovy kostry v podlaze pod budoárem jeho milenky Žofie Dorotey.

Jisté je, že Königsmarckovo náhlé zmizení vyvolalo dosti velký rozruch. Pátrat dal po něm jeho přítel saský kurfiřt August Silný, o jeho osud se zajímal dokonce i francouzský král Ludvík XIV. Hannoverský vévoda Arnošt August však sveřepě mlčel, případně veškerá vznášená obvinění odmítal. Zato dal prohledat Königsmarckův dům, zabavit zde nějaké písemnosti a pak ho nařídil zapečetit.

Žofii Doroteu odvezli do malé vesnice Ahldenu, kde byla držena v jakémsi luxusním vězení, kdežto její dvorní dáma paní von Knesebeck skončila ve vězení skutečném. Začátkem ledna 1695 byla devětadvacetiletá Žofie Dorotea hannoverským soudem rozvedena za „zlovolné opuštění manžela“ a zároveň jí byl zakázán další sňatek. Poté byla znovu „uklizena“ na statek v Ahldenu, kde měla strávit zbytek života obklopena služebnictvem a hlídána jednotkou o čtyřiceti mužích.

Její bývalý manžel Jiří Ludvík nakonec udělal mimořádnou kariéru. V roce 1714 zemřela anglická královna Anna, s níž se měl kdysi oženit. Podle anglickým parlamentem nově přijatého zákona o nástupnictví, Act of Settlement, přešlo nástupní právo na všechny potomky krále Jakuba I., pokud se ovšem nestali katolíky. Jediným vyhovujícím kandidátem byl v dané chvíli právě hannoverský vévoda Jiří Ludvík, syn nejmladší dcery manželky „zimního krále“ Alžběty Stuartovny. Bylo mu v té době už přes padesát let, neznal ani slovo anglicky, a tak se s ministerským předsedou lordem Robertem Walpolem domlouval jakousi neobratnou školskou latinou. Do vládnutí se moc nepletl a utěšoval se se dvěma milenkami, které si přivezl s sebou z Hannoveru. Londýňané tyto dvě nepřilíš půvabné dámičky překřtili podle jejich tělesných proporcí na Slonici a Bidlo. O manželce nového krále se nehovořilo. Oficiálně existovaly dvě verze – podle jedné byl král vdovec, podle druhé se jeho žena zbláznila. Když Žofie Dorotea 13. listopadu 1726 ve svém ahlenském vyhnanství zemřela, zakázal její bývalý manžel, aby se o tom v Anglii vůbec mluvilo.

Zbývá ještě dodat, že v osobě Jiřího I. nastoupila na britský trůn hannoverská dynastie, jejíž příslušnicí je i současná britská královna Alžběta II. Ovšem když za 1. světové války proti sobě stáli britští a němečtí vojáci, bylo krajně nevhodné, aby se britská panovnická dynastie jmenovala podle německého města. Proto byl v roce 1917 hannoverský rod z vlasteneckých důvodů přejmenován na

windsorský. Název mu dal známý královský zámek
nedaleko Londýna.

14. kapitola

Tajemství smrti korunního prince

Jako poslední, čtrnáctý, jsem si nechal příběh, který popisuje jednu z největších afér 19. století, na níž by si jistě s chutí smlsla dnešní bulvární média. Ale protože se svobodou tisku to tehdy bylo všelijaké, zvláště pak když se aféra týkala vysoce, ba nejvýše postavených osob, zůstala tato tragédie dodnes opředena příslovečným závojem tajemství. Není divu, vždyť jejím smutným hlavním aktérem byl samotný následník rakouského císařského trůnu.

Korunní princ Rudolf byl jediným synem císaře Františka Josefa a bavorské vévodkyně Alžběty, přezdívané Sisi. Měl od narození velmi chatrné zdraví, byl velmi citlivý a bojácny a jeho císařský otec mu prý říkával „*ty můj králíčku*“. Navzdory tomu z něj chtěl mít vojáka a svému záměru se snažil podřídit celou synovu výchovu. Zacházel přitom až do takových extrémů, že Rudolfa jako malé dítě zavírali do obory a pak ho strašili voláním, že se k němu blíží divoký kanec, budili ho střelbou z pistole, nutili sprchovat se ve studené vodě a dlouhé hodiny cvičit.

Jeho matka Alžběta byla zcela soustředěna sama na sebe, zajímala se jen o svou štíhlou linii, dlouhé projížďky na koni a cestování po Evropě. V létě 1865 se však uvolila

strávit s rodinou několik týdnů v oblíbeném císařském letovisku Ischlu. Téměř se až zděsila, když po dlouhé době spatřila svého sedmiletého Rudolfa. Ten na kost vyhublý a bázlivý hošík že je její syn? Následovala hysterická scéna, které pyšná Alžběta tak dobře ovládala. Svému císařskému manželovi vyčetla, že se o syna špatně stará a že je nanejvýš nutné změnit jeho výchovu. Pak usedla k papíru a sepsala následující požadavek:

„Přeji si, aby mi byla vyhrazena neomezená moc ve všem, co se týče dětí, volby jejich prostředí, místa jejich pobytu, úplného vedení jejich výchovy, jedním slovem vše budu určovat jen já sama, až do okamžiku plnoletosti.“

František Josef neměl na výběr, protože Alžběta mu pohrozila úplným přerušением manželských vztahů. A tak byl dosavadní vychovatel malého Rudolfa, komisní a vojácky rázný generálmajor Godencourt propuštěn a nahradil ho lidsky citlivý a vlídný čtyřiačtyřicetiletý hrabě Latoure, který mu pak vybral učitele pro jednotlivé předměty, mezi nimiž byli i přední vědci té doby jako například český historik a univerzitní profesor Antonín Gindely.

Alžbětina péče o jediného syna tím však nadobro skončila. Pokud byla ve Vídni, směl Rudolf navštívit rodiče pouze mezi 10. a 11. hodinou dopolední a vzájemný rozhovor se omezil na výsledky týkající se získaných znalostí v jednotlivých předmětech. František Josef věnoval synovi větší pozornost dokonce jen v souvislosti s jeho loveckými úspěchy. Rudolfovi ještě ani nebylo devět

let, když skolil svého prvního jelena. „*Lovu zdar! Gratuluji k jelenu. Mám obrovskou radost,*“ telegrafoval mu zjevně spokojený císařský tatík ze své letní rezidence v Ischlu.

Rudolf měl velký zájem o přírodní vědy, přátelství ho poutalo například se slavným zoologem Alfrédem Brehmem, který měl jako stoupenec převratného Darwinova učení značný vliv na jeho názorový vývoj. Korunní princ později sám napsal studii o vzácných druhích orlů na Dunaji, byl autorem několika cestopisů a podílel se na uspořádání 24svazkového díla Rakousko-Uhersko slovem a obrazem. Nic z toho neudělalo na císaře Františka Josefa dojem. Naopak synovi zakázal studium na univerzitě jako nevhodné pro příslušníka habsburské dynastie. Pro Rudolfa byla určena v rodině tradiční vojenská kariéra, v níž to dotáhl až na inspektora pěchoty. Není divu, že se snažil svým způsobem otci pomstít. Anonymně psal politické brožury, v nichž kritizoval mezinárodně politickou orientaci podunajské monarchie na Německé císařství a nadměrný vliv katolické církve, a také – opět anonymně – přispíval do liberálního listu Neues Wiener Tagblatt.

Historikové si v této souvislosti často kladli hypotetickou otázku, co by bylo s Rakouskem-Uherskem, kdyby Rudolf se svými kritickými a poměrně moderními názory stanul v jeho čele. Přetvořilo by se jeho zásluhou v životaschopnou parlamentní monarchii, v níž je císař spíše symbolickou hlavou státu? Protože byly známy Rudolfovy

sympatie k Čechům, ostatně sám v Praze vojákoval, a ke slovanskému živlu vůbec, dala se předpokládat budoucí federalizace říše, v níž by byla všem národům zaručena stejná práva. Za jistých okolností se tedy mohlo Rakousko-Uhersko přetvořit v silný a demokraticky fungující stát, který by nemusel skončit katastrofálním rozpadem na sklonku 1. světové války v roce 1918. Možná by se pak v Německu nedostal k moci Hitler a východní Evropa by následně nespada do chřtánu Stalinovi. Ale to jsou všechno jenom úvahy na téma, co by bylo, kdyby... Ve skutečnosti byla Rudolfovi osudem předurčena jen krátká a velmi tragická životní pouť.

Ve třiatvaceti letech se oženil s nevěstou přiměřenou z dynastického hlediska, nepříliš hezkou princeznou Stefanií, dcerou belgického krále Leopolda II. Když po dvou letech otěhotněla, upnul se Rudolf k představě, že se jim narodí syn. Už předem mu dal jméno českého světce Václava. „...*Dávej velmi dobrý pozor na sebe a Václava,*“ psal Stefánii nabádavě. „*Bud' moc opatrná a myslí na mě. Objímám Tě z celého srdce...*“ Narození dcery Alžběty, které pak domácím jménem říkali Erzsi, však pro něj bylo zklamáním. Od té doby se začal manželce odcizovat a jejich vzájemný vztah byl přes oboustrannou snahu napjatý a nešťastný.

Ostatně povrchní a jednoduchá Stefanie nemohla být pro citlivého a depresemi často trpícího prince s mnohostrannými zájmy vyhovující partnerkou. Z manželství hledal únik u četných milenek a také v

alkoholu, který mu pomáhal zdolávat jeho duševní problémy. Postupně si tak vypěstoval návyk na koňak a vychlazené šampaňské, že bez nich už nedokázal žít. Často se toulal s herečkami a prostitutkami po vídeňských předměstských lokálech, kde se cítil nejlépe. V roce 1886 ho na vystoupení cikánského souboru z Bukoviny zaujala jistá ohnivá Marinka. Celý roztoužený jí vzkázal, že ji bude čekat v hotelu Sacher. Dívka skutečně přišla, vždyť pozvání korunního prince odolala málokterá, a Rudolf s ní strávil noc plnou vášně. Netušil, co si tím způsobí. Působná a temperamentní cikánečka ho totiž nakazila kapavkou. Lékaři se mu však báli sdělit skutečnou diagnózu a předepsali mu pobyt u moře. Rudolf se vydal se Stefanií na dalmatský ostrov Lokrum v Jaderském moři blízko Dubrovníku a zde přenesl kapavku také na svou ženu. Samozřejmě i v tomto případě doktoři tajili skutečnou povahu choroby. Nic netušící Rudolfova mladší sestra Marie Valerie o tom napsala do svého deníčku: *„Stefanie několik dní po příjezdu na Lokrum onemocněla zánětem pobňšnice. Chudák Rudolf...“*

Teprve když se Rudolf a Stefanie vrátili do Vídně, lékaři jim po určitém zdráhání sdělili smutnou pravdu: korunní princezna nebude moci mít dítě. Zoufalý Rudolf byl zcela otřesen. Musel se rozloučit s představou, že se dočká vytouženého syna a následníka. Podléhal depresím a bolesti, které mu pohlavní choroba způsobovala, potlačoval morfiem a kokainem. Alkohol a drogy dále nabourávaly jeho beztak narušenou psychiku. Přitom

panovačný a konzervativní František Josef mu stále dával najevo, že mu trůn hned tak neuvolní. Dokonce ho ani nijak nepřipravoval na budoucí postavení císaře, neradil se s ním a nesvěřoval mu žádné politické úkoly. Rudolf z toho stále více propadal beznadějí. V roce 1888 se patrně, ač to zní sebedivočeji, pokusil svého otce zabít.

Stalo se to při honu na vysokou zvěř v Höllgrabenu u Mürzstegu. Když už bylo pronásledované stádo takřka z dohledu, opustil princ v rozporu s loveckými pravidly svoje stanoviště a vystřelil. Kulka těsně minula císaře sedícího na posedu a zasáhla nosiče zvěře Martina Veitscheggera. František Josef se rozzlobil, dal vyplatit postiženému padesát zlatých a syn se druhý den nesměl zúčastnit dalšího honu.

Známý německý spisovatel a dramatik Rolf Hochhuth vylíčil v roce 1988 v rakouském deníku Die Presse svůj rozhovor s Rudolfovým vnukem knížetem Františkem Josefem Windisch-Graetzem, který zemřel v roce 1981. Kníže v této souvislosti přiznal: *Jako vnuk to říkám nerad, ale můj dědeček, vystřelil na císaře! Na lovu se ho pokusil zabít, ale rána trefila do ruky nabíječe. V okamžiku, kdy podával císaři další nabitou pušku, byl zasažen do levého předloktí. Císař, smrtelně bledý, slezl z posedu a před shromážděnou společností svého syna vyzval, aby hon okamžitě opustil. Už fakt, že korunní princ si své stanoviště vybral právě tam, naznačoval, že šlo o atentát. Člověk se přece nepostaví tak, aby mohl lehce zasáhnout souseda...*

Byl to však skutečně atentát, nebo jen nešťastná náhoda, k jakým na honech občas dochází? Vzpomeňme například na císaře Karla VI., který při podobné příležitosti zastřelil v roce 1732 nedaleko Brandýsa nad Labem knížete Schwarzenberga. Chtěl se nedočkavý korunní princ Rudolf zbavit svého otce, aby mohl sám usednout na trůn a kormidlovat rakousko-uherskou říši směrem k federalizované monarchii moderního stříhu? Jeho alkoholem a kokainem poničené uvažování mohlo dospět i k takovému šílenému rozhodnutí. Opravdu?

Někdy v té době si Rudolf obstaral lidskou lebku, kterou si položil na svůj psací stůl, a vedle ní míval revolver. Už tehdy si zřejmě pohrával s myšlenkami na sebevraždu. „Žijeme v zatuchlé době s pomalým tokem, ale kdo může říci do kdy tomu tak bude,“ posteskl si princ v dopise svému příteli Morizi Szepsovi, šéfredaktorovi listu Neues Wiener Tagblatt.

V té době bylo už Rudolfovo manželství definitivně v troskách. Zatímco on se zamiloval do půvabné a něžné tmavovlásky Mizzi Casparové, noblesní vídeňské prostitutky, Stefanie si našla partnera v ovdovělém osmatřicetiletém polském hraběti Arturovi Potockém. Na výlet do Dalmácie za svým blondatým miláčkem se dokonce vydala na válečné lodi Greif, kterou ji dal velkomyslně k dispozici sám císař František Josef. Samozřejmě netušil, co je skutečným účelem cesty jeho snachy.

V létě 1888 navrhl Rudolf své nejstálejší přítelkyni Mizzi Casparové, aby se oba zastřelili v Husarském chrámu u Mödlingu, památníku bitev u Aspern a Wagramu, v nichž se Rakušané střetli s Napoleonem. Mizzi se mu tehdy vysmála a pospíchala na policejní prezidium, kam pravidelně podávala relace o princově chování. V tom čase už zřejmě Rudolfova duševní porucha propukla naplno. Stále větší dávky alkoholu a morfia podlamovaly jeho zdraví. Často mluvil o sebevraždě. Příkladem mu v tomto směru mohl být jeho strýc, homosexuálně orientovaný bavorský král Ludvík II., velký ctitel a mecenáš skladatele Richarda Wagnera. Krátce po návratu z blázince, kam se musel uchýlit, se v roce 1886 dobrovolně utopil ve Starnberském jezeře.

Pod hladinu s sebou stáhl i svého osobního lékaře dr. Bernharda von Guddena.

A právě tehdy potkal korunní princ dívku, která ve své mladistvé naivitě a přehnané exaltovanosti byla ochotná ho doprovodit na onen svět. Prostřednictvím hraběnky Marie Larischové-Wallersee, důvěrnice a neteře císařovny Alžběty, se Rudolf seznámil s půvabnou sedmnáctiletou baronesou Mary Vetserovou. Majitelka předního vídeňského módního salónu Marie Nunziantiová se o ní vyjádřila, že měla „*rozkošnou postavičku, něco tak sladkého jako její tělo si lze sotva představit. Její pleť měla snědý nádech, měla báječné svěží tvářičky, mandlové oči a černé vlasy. Člověk pocítoval radost, když se na ni mohl jen dívat.*“

Snímek Rudolfovy milenky a společnice v cestě na smrt sedmnáctileté baronesy Mary Vetserové

Jiný současník, hrabě Mitis, se však pohrdlivě vyjádřil o Maryiných intelektuálních kvalitách: *„Okruh jejích zájmů byl malý a nezahrnoval více než otázky oblečení, záležitosti jezdeckého sportu, společenské klepy a naivní mánie líbit se...“*

Hraběnka Larischová měla pro Rudolfovy zálety pochopení, vždyť sama byla dcerou vévody Ludvíka Bavorského, bratra princovy matky, a herečky Henrietty Mendelové. I původ mladičké Mary byl v tomto ohledu zajímavý. Její matka Helena Vetserová, s níž měl před časem Rudolf také poměr, pocházela z rodiny řeckých bankéřů Baltazziů s italskými a anglickými předky. V sedmnácti, tedy ve věku, v němž se její dcera seznámila s korunním princem, se provdala za takřka padesátiletého tajemníka rakouského vyslanectví v Cařihradu Albina Vetseru, rodáka z Prešpurku (dnešní Bratislavy). Jeho předkové snad pocházeli z jižní Moravy a psávali se jako Večeřové. Díky penězům Baltazziů si po návratu do Vídně mohl diplomat Vetsera postavit palác a císař mu k němu za věrné služby přidal titul barona.

Krásné a chytivé Mary se Rudolf ani nemusel dvořit. Sama se mu ochotně zcela oddala, nadšená už jen tím, že se o ni zajímá korunní princ. Co víc, byla ochotná s ním sdílet doslova cokoliv. Tedy i smrt.

Rudolf už tehdy nežil se svou manželkou a s Mary se scházel tajně ve svém mládeneckém bytě v Hofburgu. Tady se 13. ledna 1889 přihodilo mezi nimi něco, o čem se historikové a autoři literatury faktu dodnes nemohou shodnout. Sama Mary bezprostředně po tomto večeru napsala své přítelkyni Hermině Tobisové: *„Musím se Vám k něčemu přiznat, i když se budete velmi zlobit. Včera jsem byla od 7 do 8 u něj. Oba jsme ztratili hlavu. Ted' si patříme tělem i duší. Doufám, že v sobotu se budu moci*

ztratit z plesu u Dietrichsteina a budu spěchat k němu...“ Dva dny nato věnovala Mary Rudolfovi zlaté pouzdro na cigarety, na němž dala vyrýt: „*13. leden – Díky osudu.*“

Co se vlastně 13. ledna mezi 19. a 20. hodinou večerní stalo? Podle jedné verze se princ a baronesa spolu poprvé milovali. Proč však teprve po více než dvouměsíční známosti? Důvodem jistě nebyla princova ohleduplnost či Maryina upejpavost. Máme však řadu svědectví, že Rudolf poničený alkoholem a morfiem měl vážné sexuální problémy. Jeho stálá milenka Mizzi Casparová o něm do policejního protokolu uvedla, že „... *byl impotentní a soulože byl schopný jen tehdy, když vypil dost šampaňského.*“ To by tedy znamenalo, že všechny předcházející Maryiny pokusy obšťastnit prince narazily na jeho nemohoucnost. Podle další verze onoho večera se tehdy Mary Rudolfovi přiznala, že je s ním těhotná. Toto tvrzení vychází z kalendáře, který se našel v pozůstalosti slečny Vetserové a v němž jsou zatržena dvě data – 5. listopad 1888 a 13. leden 1889. Rakouský lékař a historik Gerd Holler k tomu uvádí: „*Dlouhý čas se tyto záznamy vykládaly tak, že Mary byla 5. listopadu poprvé u Rudolfa v Hofburgu a 13. ledna došlo mezi nimi poprvé k intimnímu styku. Jako lékař to vidím jinak. 5. listopadu 1888 první intimní styk, 13. ledna stoprocentní potvrzení těhotenství.*“ Podle Hollera se Rudolf a Mary museli v lednu rozhodnout, zda Mary dítě donosí, nebo zda zvolí potrat.

Pak je tu samozřejmě ještě další výklad toho, co se mezi princem a půvabným, drzým a naivním děvčátkem toho osudného večera odehrálo. Podle mého soudu – a nejen mého – se tehdy oba domluvili na společném odchodu z toho světa. Všechny další události, tak jak se sběhly, tomu ostatně také nasvědčují.

26. ledna ráno došlo ve vídeňském Hofburgu k velmi vzrušenému rozhovoru Františka Josefa se synem. Císařův komorník Beck zaslechl přes dvěře starým pánem hlasitě pronesenou větu na Rudolfovu adresu: „*Nejsi hoden stát se mým nástupcem!*“ Další sloužící si všimli, že korunní princ, když opouštěl císařovu pracovnu, „*byl strašně rozrušený, přímo zdrcený a viditelně se třásl*“. Obsah tohoto rozhovoru však zůstal zahalen tajemstvím. O tom, co si ti dva mezi sebou řekli, můžeme pouze spekulovat. Mohlo jít o věci ryze soukromé, ale i politické. Vydavatel a šéfredaktor listu Neues Wiener Tagblatt Moriz Szeps později vylíčil, že Rudolf mu následující večer, dosud celý rozčilený, řekl: „*Císař mě před celým světem ponížil, vynadal mi... teď jsou všechny svazky mezi ním a mnou zpřetrhány. Konečně se cítím svobodný ...v tuto chvíli, slyšte Szepsi, v tuto chvíli ze mě spadly všechny okovy, povinnosti, pochybnosti!*“ Zbytek noci pak Rudolf strávil u Mizzi Casparové.

Ráno 29. ledna 1889 byl korunní princ znovu povolán k císaři. Rovněž obsah tohoto rozhovoru zůstal utajen. Potom napsal doplněk ke své starší závěti a čekal na jakýsi telegram. Když mu ho do jeho pokojů v Hofburgu doručili,

rychle ho otevřel, přelétl očima a prohlásil mnohoznačnou větu: „*Ano, musí to být!*“ Kdo mu telegram poslal a co v něm bylo, nevíme. Možná byl od hraběnky Larischové, možná od uherského hraběte Telekiho, s nímž často probíral politickou budoucnost Rakouska-Uherska.

Zmíněná Helena Larischová zatím přesvědčila Helenu Vetserovou, aby s ní pustila svou dceru Mary na návštěvu zlatníka. Samozřejmě k žádnému zlatníkovi nejeli, ale zastavili u zadního vchodu do Hofburgu. Zde už čekal Rudolfův sluha Carl Nehammer, který ji uvedl dovnitř. Později zase baronessa z Hofburgu stejným vchodem vyšla, nastoupila do drožky kočírované princovým oblíbeným drožkářem a také populárním písničkářem Josefem Bratfischem, který ji zavezl do hospody Rother Stadl. Tady se sešla s Rudolfem, s nímž se pak vydala kočárem zasněženým Vídeňským lesem do loveckého zámečku v Mayerlingu. Cestou několikrát uvízli v závějích, až se Rudolf rozhodl, že zbytek cesty do zámku dojde pěšky, a Mary cestovala oklikou přes Alland.

Když se pak oba v Mayerlingu trochu zabydleli, začali psát dopisy na rozloučenou. „*Milá Stefanie,*“ obracel se Rudolf na svoji choť. „*Jsi osvobozena od mé přítomnosti i soužení. Buď dobrá k ubohé malé (dceři Alžbětě), která je to jediné, co po mně zbylo...*“ Svě mladší sestře napsal přímo prorocky jasnozřivá slova: „*...Až tatínek jednou zavře oči, bude v Rakousku velmi nepříjemně. Vím až příliš dobře, co pak bude následovat a radím Vám, abyste se pak*

vystěhovali...“ Tak ještě poslal do Vídně telegram, v němž se omluvil z rodinné oslavy pro údajné nachlazení.

Navečer přijel na Mayerlingu Rudolfův přítel hrabě Hoyos. Princ s ním povečeřel srnčí hřbet a vykouřil doutník. Hoyosovi, který neměl ani ponětí o přítomnosti baronessy Vetserové na zámku, se princ zdál být příjemně naladěný. Po 21. hodině se rozloučili, hrabě se odebral do bytu pro hosty, kdežto Rudolf si pozval drožkáře Bratfische, aby jemu a Mary zazpíval několik populárních vídeňských písniček. Oba přitom popíjeli šampaňské a byli evidentně v dobré náladě. Komorník Johann Loschek, který měl svůj pokoj vedle princova apartmá, později vypověděl, že Rudolf a Mary si spolu celou noc povídali. O čem, tomu však bohužel přes silné zdi nerozuměl.

Časně ráno 30. ledna 1889 se princ objevil v pokoji svého komorníka a přikázal mu, aby ho vzbudil v 7.30, protože má v osm přijet Bratfisch. Potom se vrátil do ložnice a údajně si pohvizdoval. Pak prý Loschek, podle své svědecké výpovědi, uslyšel dva výstřely. Vyděšený komorník se rychle vydal za Rudolfem do jeho komnat, nejdříve zaklepal a když se nikdo neozýval, pokusil se otevřít dveře. Proti všem zvyklostem však byly zamčené. S pomocí hraběte Hoyose a Philippa von Coburga, který to ráno přijel na Mayerling, pak vyrazili dveře a na posteli spatřili mrtvá těla prince a mladičké baronesy. Mary byla nahá, což komorník ve své výpovědi popřel a její mrtvolu ještě před příchodem policie sloužící oblékli.

Mrtvý korunní princ Rudolf vystavený ve své ložnici v Hofburgu. Hlavu měl obvázanou, aby byla zakryta zranění po sebevražedném výstřelu

Co se tu vlastně odehrálo, mělo však zůstat tajemstvím. Císař František Josef udělal všechno proto, aby celá smutná událost byla, pokud možno, utulána. Podle prvních zpráv, které přinesly vídeňské noviny, následník trůnu zemřel náhle na srdeční mrtvici. Tato průhledná lež však dlouho nevydržela, a tak bylo pro uklidnění veřejnosti vydáno oficiální sdělení, že Rudolf spáchal sebevraždu v dočasném pomnutí smyslů. O Vetserové nepadlo ani slovo.

Hraběnka Zoe Wassilko-Serecki, která jako příbuzná tehdejšího rakouského ministerského předsedy hraběte Eduarda Taaffeho zcela náhodou nahlédla do tajných úředních dokumentů, později ocitovala zprávu dvorní

komise, která celý případ vyšetřovala. Podle ní prý „*byl korunní princ strašně zřízený, mozek vystříknutý a zčásti ulpívající na stěnách. V ruce nebo vedle ruky byl nalezen revolver. Baronesa byla zasažena do krční tepny z boku. Proud sražené krve se táhl od jejích otevřených úst až k nohám.*“ Hrabě Taaffe uschoval tyto dokumenty na svém zámku Nalžovy v západních Čechách. Bohužel zámek v roce 1929 vyhořel a při požáru vzaly zasvě všechny archivované písemnosti.

Korunní princ Rudolf byl pohřben s veškerou tomu odpovídající pompou v rodové hrobce Habsburků v kapucínské kryptě ve Vídni, kdežto tělo Mary tajně odvezli ve fiakru do kláštera v Heiligenkreuzu. Zde ji bez jakýchkoliv obřadů pochovali v obyčejné dřevěné rakvi na hřbitově u zdi. Ve skutečnosti si oba přáli být pochováni společně. Romanticky založená Mary napsala před smrtí své sestře Haně: „*Odcházíme oba blaženě na neznámý druhý břeh. Vzpomeň občas na mne, buď šťastná a provdej se jenom z lásky. Já to udělat nemohu a protože se také nemohu ubránit lásce, jdu s ním...*“

Čím více oficiální kruhy mlčely o celém případě, tím více pracovala na plné obrátky lidová a novinářská fantazie. Podle jedné verze chystal Rudolf státní převrat a svržení svého otce Františka Josefa z trůnu. Proto prý byl vylákán do Mayerlingu, kde ho se schválením celé habsbursko-lotrinské rodiny zastřelili tajní policisté a Mary Vetserová byla buď jejich návnada, nebo se k celé věci připletla náhodou.

Poslední rakouská císařovna Zita, která nesnesla pomyslení, že by si nějaký Habsburk mohl sáhnout na život, učinila ve své pozdější výpovědi z prince obětí špionážní hry Angličanů a Francouzů. Prý ho chtěli získat pro svůj plán puče proti Františku Josefovi a když odmítl, byl zavražděn. Z podobného soudku je báchorka, že se stal obětí mezinárodního židovského spiknutí nebo dokonce spiknutí svobodných zednářů. Ovšem jiné pověsti toto tvrzení vyvracejí názorem, že princ musel zemřít naopak proto, že byl svobodným zednářem.

Další verze tragického příběhu jsou mnohem prozaičtější. Rudolf údajně svedl manželku jistého hajného Bauera, který ho postřelil a sám se pak oběsil. Když umírajícího prince přivezli do Mayerlingu, spáchala zoufalá Mary sebevraždu. V jiném příběhu zabili Rudolfa ze msty bratří Baltazziové, kteří chtěli z Mayerlingu odvézt svou neteř Mary Vetserovou a zachránit tak její čest. Měli to udělat lahví od šampaňského, však prý se kolem princovy hlavy našly skleněné střepy.

Pozdější italský fašistický diktátor Benito Mussolini má z dob, kdy se živil jako radikální socialistický novinář, na svědomí další velmi pikantní vysvětlení události v zámku Mayerlingu. Sexuálně náruživá Mary prý Rudolfovi, když ji nedokázal uspokojit, uřízla penis a on ji v sebeobraně postřelil. Poté oba bez pomoci vykvráceli. Mussoliniho příběh se mohl odvolat na skutečně potvrzené princovy sexuální problémy.

Doopravdy zřejmě nebyl celý tragický příběh tak dramatický, jak si ho z neznalosti skutečných okolností přibájila lidová fantazie. Rudolf a mladička, naivní Mary se domluvili na společné sebevraždě. Rudolf měl nejdříve zastřelit ji a pak sebe. Jenže, jak zjistil policejní lékař, mezi jejich skonem byl několikahodinový rozdíl. Komorník Loschek zřejmě lhal i v tomto případě, když tvrdil, že slyšel dva po sobě jdoucí výstřely. Princ sice měl odvahu k vraždě své oddané přítelkyně, které prostřelil hlavu, ale tváří v tvář smrti ztratil odvahu k tomu, aby zabil i sebe. Zřejmě si ji pak dosti dlouho dodával alkoholem a při pohledu na mrtvou milenkou přemítal, zda nemá raději zůstat naživu. Nakonec se přece jen rozhodl pro smrt a zastřelil se. Jenže to je jen jedna z dalších verzí průběhu celé události. Možná se to všechno odehrálo zcela jinak.

Rudolfova slavnostního pohřbu se z rodiny zúčastnil jen jeho otec císař František Josef. Chyběla jak Rudolfova manželka Stefanie, tak i jeho matka císařovna Alžběta. Údajně byly celou událostí příliš rozrušeny, než aby se mohly objevit na veřejnosti. Nicméně Alžběta, známá svými spiritistickými sklony, vstoupila navečer asi tři dny po pohřbu do vídeňské kapucínské krypty, oficiální habsburské hrobky, aby se pokusila vejít ve styk se svým mrtvým synem. Její nejmladší dcera Marie Valerie o tom napsala ve svém deníku:

„Hrobka je jí nesympatická a neměla vůbec chuť do ní sestoupit, ale bylo jí, jako by ji volal nějaký vnitřní hlas, a

ona to učinila v naději, že by se jí Rudolf mohl zjevit a říci jí, zda tam chce být pochován... Proto poslala pryč také kněze, který ji otevřel, zavřela železná vrata hrobky, která byla osvětlena jen několika svíčkami u Rudolfovy rakve, a poklekla u ní. Vítr sténal a z uvadlých věnců padající květy šustily jako tiché kroky, takže se několikrát ohlédla – ale nepřišel nikdo.“

Výběr z literatury

Almanach tajemna. Nadpřirozené jevy v běhu staletí, Praha 1998

Aschenbrenner K., Vzpomínky na minulost (Bájná Antilie. Stopy vyspělé civilizace), Praha 1997

Bartoněk A., Zlaté Mykény, Praha 1983

Baudyš A., Bauer J., Dějiny v zrcadle hvězd, Praha 1999

Bauer J., Města, která zmizela, Praha 2000

Bauer J., Ježíš. Tajemný muž z Betléma, Praha 2000

Bauer J., Záhady českých dějin I – V, Brno 2000 – 2002

Bauer J., Podivné konce českých panovníků, Třebíč 2001

Bauer J., Podivné konce Habsburků, Třebíč 2003

Bauer J., Tajemné počátky českých dějin II. Od Přemysla Oráče po vyvraždění Slavníkovců, Třebíč 2004

Bauer J., Vládci českých zemí. Historie panovnického trůnu Čech a Moravy, Praha 2004

Bauer J., Tajnosti královských trůnů aneb Milenky, levobočci a nevěry, Třebíč 2005

Bauer J., Tajnosti královských trůnů aneb Vraždy, popravy a spiknutí, Třebíč 2005

Bergier J., Mimoszemšťané v dějinách, Praha 1992

Bible, ekumenický překlad, Praha 1985

- Buchvaldek M. a kol., Dějiny pravěké Evropy, Praha 1985
- Burian J., Cesty starověkých civilizací, Praha 1973
- Bürgin L., Utajené poklady archeologie. Je třeba přepsat dějiny lidstva? Praha 2000
- Cavendish R., Dějiny magie, Praha 1994
- Ceram C. W., Bohové, hroby a učenci, Praha 1975
- Cronin V., Ludvík XIV. král Slunce, Praha 1999
- Čapka F., Dějiny zemí Koruny české v datech, Praha 1998
- Čechura J., Hlavačka M., Mikulec J., Muži a milenci českých královen, Praha 1994
- Čechura J., Hlavačka M., Koldinská M., Příbuzní českých králů, Praha 2000
- Čechura J. a kol., Historie českých spiknutí, Praha 2000
- Čornej P., Panovníci Svaté říše římské, Praha 1994
- Čornej P., Kučera J. P., Vaníček V. a kol., Evropa králů a císařů. Významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. Století po současnost, Praha 1997
- Čornej P. a kol., Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí, Praha 2005
- Dalimilova kronika, Praha 1948
- Davídek V., Co bylo před Prahou, Praha 1971
- Decaux A., Velké záhady minulosti, Praha 1993
- Dorazil O., Světové dějiny v kostce, Praha 1946
- Duroselle J.-B., Dějiny Evropy, Praha 2005
- Dvořák J., Země, lidé a katastrofy, Praha 1987
- Fantiš A., Záhada turínského plátna, Brno 2000

- Grössingová S.–M., Korunní princ Rudolf. Volnomyšlenkář – svůdník – psychopat, Praha 2003
- Hamannová B., Habsburkové, životopisná encyklopedie, Praha 1996
- Hamannová B., Alžběta. Císařovna proti své vůli, Praha 2002
- Heyerdahl T., Staré civilizace a oceán, Praha 1983
- Hilgemann W., Kinder H., Encyklopedický atlas světových dějin, Praha 2000
- Hrbek I., ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů, Praha 1979
- Janáček J., Století zámořských objevů, Praha 1959
- Jean G., Písmo, paměť lidstva, Bratislava 1994
- Kavka F., Karel IV. Historie života velkého vladaře, Praha 1998
- Karel IV. Lucemburský: Vlastní životopis, Praha 1970
- Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918, Praha 1999
- Kehnscherper G., Hledání Atlantidy, Praha 1981
- Kepartová J., Císařové antického Říma, Praha 1995
- Kersten H., Ježíš žil v Indii, Praha 1996
- Kontler L., Dějiny Maďarska, Praha 2001
- Kosidowski Z., Když slunce bylo bohem, Praha 1961
- Kosidowski Z., Čo rozprávali evanjelisti, Bratislava 1988
- Kosmova Kronika česká, Praha 1972
- Kramer S. N., Mytologie starověku, Praha 1977
- Kristiánova legenda, Praha 1976
- Kroniky doby Karla IV., Praha 1987
- Kukal Z., Atlantis ve světle moderní vědy, Praha 1978

- Lebe R., Království jako věno. Sňatková politika v dějinách, Praha 1999
- Leitnerová T., Královské skandály, Praha 1994
- Lenková J., Ztracená kolébka lidstva, Praha 1998
- Lesný I., Druhá zpráva o nemocech mocných, Praha 1987
- Levi P., Svět starého Řecka, Praha 1995
- Liška V., Největší tajemství Ježíše z Nazaretu, Praha 2000
- Löwe G., Stoll H. A., ABC antika, Praha 1973
- Lutovský M., Petráň Z., Slavníkovci, mýtus českého dějepisectví, Praha 2005
- Lutterer I., Kropáček L., Huňáček V., Původ zeměpisných jmen, Praha 1976
- Malinovi R. a J., Zasáhli mimozemšťané a katastrofy do vývoje lidstva?, Ostrava 1988
- Markus G., Causa Mayerling. Život a smrt Mary Vetserové, Praha 1994
- Maurois A., Dějiny Francie, Praha 1994
- Mertlík R., Starověké báje a pověsti, Praha 1989
- Noone J., Muž za železnou maskou, Praha 2005
- Oliva P., Zrození evropské civilizace, Praha 1995
- Oxfordský slovník světových dějin, Praha 2005
- Palacký F., Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, Praha 1940
- Plůdek A., Český král Karel, Praha 1979
- Polo M., Milion čili cesty po Asii, po Africe a po moři Indickém popsané ve století XIII., Praha 2001

- Popis východních krajů světa v podání bratra Oldřicha, Čecha z Furlánska, Praha 1962
- Ravik S., Velká kniha světců, Praha 2002
- Robert J. – N., Řím (753 př. n. l. až 476 n. l.), Praha 2001
- Rodinná encyklopedie světových dějin, Praha 2000
- Spěváček J., Karel IV. Život a dílo, Praha 1980
- Spěváček J., Václav IV., Praha 1986
- Souček L., Tušení stínu, Praha 1974
- Stoll H. A., Sen o Tróji, Praha 1983
- Sučková K., Abušínov R., Staročeské hrady. Slovanská hradiště v Čechách, Příbram 2003
- Suetonius, Životopisy dvanácti císařů, Praha 1974
- Svoboda J., Jak to bylo s Atlantidou. Nový pohled na starou záhadu, Praha 1998
- Svoboda J., Utajené dějiny podnebí. Řídilo počasí dějiny lidstva?, Praha 2002
- Šmahel F., Husitské Čechy, Praha 2001
- Trilling W., Hledání historického Ježíše, Praha 1993
- Třeštík D., Počátky Přemyslovců, Praha 1997
- Turek R., Slavníková Libice, Praha 1946
- Turek R., Čechy na úsvitě dějin, Praha 1963
- Volný Z. a kol., Toulky minulostí světa 1-7, Praha 1999 – 2005
- Weissensteiner F., Rakouští císařové, Praha 2005
- Woodová F., Byl Marco Polo opravdu až v Číně?, Praha 1999
- Zajdler L., Atlantida, Praha 1972

Zamarovský V., Za tajemstvím říše Chetitů, Praha 1961
Zangger E., Nový boj o Tróju. Archeologie v krizi,
Praha 1995